

TÜRKBITİG

Kültür Araştırmaları Dergisi

J o u r n a l o f C u l t u r a l S t u d i e s

Prof. Dr. İsrail BABACAN

Prof. Dr. Selçuk PEKER

Doç. Dr. Himmet BKE

Doç. Dr. Özlem NEMUTLU

Doç. Dr. Hüsnü adaş ARSLAN

Muhammet H. CANKURT

Safa Gökberk ÖZBEK

Tue ULUK

Mustafa ACAT

TÜRKBITİG Kùltür Araştırmaları Dergisi

TURKBITIG Journal of Cultural Studies

eISSN: 2791-9811

Cilt/Volume: 5, Sayı/Issue: 2

(Aralık/December, 2025)

İmtiyaz Sahibi-Editör-Yayıncı
(Owner-Editor-Publisher)

Doç. Dr. Sagıp ATLI
(Manisa Celal Bayar Üniversitesi-Manisa/TÜRKİYE)

Alan Editörleri (Section Editors)

Klasik Türk Edebiyatı (Classical Turkish Literature)

Prof. Dr. Ramazan EKİNCİ (Manisa Celal Bayar Üniversitesi-Manisa/TÜRKİYE)

Türk İslam Edebiyatı (Turkish Islamic Literature)

Prof. Dr. Erdem Can ÖZTÜRK (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi-Ankara/TÜRKİYE)

Türk Halk Bilimi (Turkish Folklore)

Dr. Öğr. Üyesi Hakan ACAR (Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi-Burdur/TÜRKİYE)

Türk Dili (Turkish Language)

Dr. Gündoğan ALPAY (Manisa Celal Bayar Üniversitesi-Manisa/TÜRKİYE)

Yabancı Dil Editörü (Foreign Language Editor)

Tarık TERZİ (Ankara-TÜRKİYE)

Sekreteryâ & Redaksiyon (Secretariat & Edition)

Hilal AYBEY
(Manisa Celal Bayar Üniversitesi-Manisa/TÜRKİYE)

Mizanpaj & Kapak Tasarım (Layout & Cover Design)

Ömer Alp ÇETİN (İstanbul-TÜRKİYE)

Teknik Sorumlu (Technical Responsible)

Burhan SAĞLAM (MEB, Manisa-TÜRKİYE)

Yayın Kurulu (Editorial Board)

- Prof. Dr. Ali DUymAZ (Balıkesir Üniversitesi-Balıkesir/TÜRKİYE)
Prof. Dr. Alfiya YUSUPOVA, (Kazan Federal University-Kazan/TATARİSTAN)
Prof. Dr. Ayşe İLKER (Manisa Celal Bayar Üniversitesi-Manisa/TÜRKİYE)
Prof. Dr. Edith Gülçin AMBROS (University of Vienna-Viyana/AVUSTURYA)
Prof. Dr. Halil Altay GÖDE (Süleyman Demirel Üniversitesi-Isparta/TÜRKİYE)
Prof. Dr. Metin EKİCİ (Ege Üniversitesi-İzmir/TÜRKİYE)
Prof. Dr. Mustafa ARSLAN (Pamukkale Üniversitesi-Denizli/TÜRKİYE)
Prof. Dr. Ramazan EKİNCİ (Manisa Celal Bayar Üniversitesi-Manisa/TÜRKİYE)
Prof. Dr. Sulayman Turduyevič KAYIPOV (Sincan Pedagoji Üniversitesi/ÇİN)
Prof. Dr. Erdem Can ÖZTÜRK (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi-Ankara/TÜRKİYE)
Doç. Dr. Kuanyshbek KENZHALİN, (L.N. Gumilyev Avrasya Milli Üniversitesi-Astana/
KAZAKİSTAN)
Doç. Dr. Sağıp ATLI (Manisa Celal Bayar Üniversitesi-Manisa/TÜRKİYE)
Doç. Dr. Tahir KAHHAR (Özbekistan Devlet Cihan Dilleri Üniversitesi-
Taşkent/ÖZBEKİSTAN)

Danışma Kurulu (Advisor Board)

- Prof. Dr. Âdem CEYHAN (Sivas Cumhuriyet Üniversitesi-Sivas/TÜRKİYE)
Prof. Dr. Ali ÇELİK (Emekli Öğretim Üyesi-Trabzon/TÜRKİYE)
Prof. Dr. Esma ŞİMŞEK (Fırat Üniversitesi-Elâzığ/TÜRKİYE)
Prof. Dr. Fazıl GÖKÇEK (Ege Üniversitesi-İzmir/TÜRKİYE)
Prof. Dr. Fikret TÜRKMEN (Emekli Öğretim Üyesi-İzmir/TÜRKİYE)
Prof. Dr. Gonca KUZAY DEMİR (İzmir Demokrasi Üniversitesi-İzmir/TÜRKİYE)
Prof. Dr. Halil İbrahim ŞAHİN (Balıkesir Üniversitesi-Balıkesir/TÜRKİYE)
Prof. Dr. İbrahim GÜMÜŞ (Bartın Üniversitesi-Bartın/TÜRKİYE)
Prof. Dr. Kenan ERDOĞAN (Manisa Celal Bayar Üniversitesi-Manisa/TÜRKİYE)
Prof. Dr. Mehmet EROL (Gaziantep Üniversitesi-Gaziantep/TÜRKİYE)
Prof. Dr. Mehmet Naci ÖNAL (Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi-Muğla/TÜRKİYE)
Prof. Dr. Osman YILDIZ (Süleyman Demirel Üniversitesi-Isparta/TÜRKİYE)
Prof. Dr. Özer ŞENÖDEYİCİ (Hitit Üniversitesi-Çorum/TÜRKİYE)
Prof. Dr. Saim SAKAOĞLU (Emekli Öğretim Üyesi-Konya/TÜRKİYE)
Prof. Dr. Salahaddin BEKKİ (Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi-Kırşehir/TÜRKİYE)

Prof. Dr. Şaban DOĞAN (Kâtip Çelebi Üniversitesi-İzmir/TÜRKİYE)
Doç. Dr. Ahmet KARAMAN (Afyon Kocatepe Üniversitesi-Afyonkarahisar/TÜRKİYE)
Doç. Dr. Ergün ACAR (Sinop Üniversitesi-Sinop/TÜRKİYE)
Doç. Dr. Erhan ÇAPRAZ (Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi-Bolu/TÜRKİYE)
Doç. Dr. Fatih KOYUNCU (Ahi Evran Üniversitesi-Kırşehir/TÜRKİYE)
Doç. Dr. Mustafa GÜLTEKİN (Gaziantep Üniversitesi-Gaziantep/TÜRKİYE)
Doç. Dr. Serpil ERSÖZ (Manisa Celal Bayar Üniversitesi-Manisa/TÜRKİYE)
Dr. Öğr. Üyesi Alev ÖZTÜRK MERDİN (Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi-Kırşehir/TÜRKİYE)
Dr. Öğr. Üyesi İ. Murat YILDIRIM (Manisa Celal Bayar Üniversitesi-Manisa/TÜRKİYE)
(Ö.17.05.2024)
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet ÖZÇELİK (Emekli Öğretim Üyesi-Isparta/TÜRKİYE)
Dr. Öğr. Üyesi Muzaffer ÇANDIR (Manisa Celal Bayar Üniversitesi-Manisa/TÜRKİYE)
Dr. Öğr. Üyesi Umay ÇAKIR (Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi-Kırşehir/TÜRKİYE)
(Ö.31.05.2022)
Dr. Hatice GÜNDOĞAN (Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi-Kırşehir/TÜRKİYE)
Öğr. Gör. Dr. Davut ŞAHİN (Manisa Celal Bayar Üniversitesi-Manisa/TÜRKİYE)

TÜRKBİTİG Kültür Araştırmaları Dergisi, Aralık 2021 yılında yayın hayatına başlayan ve altı aylık periyotlar hâlinde yılda iki defa Haziran ve Aralık aylarında yayınlanan **hakemli bilimsel** bir e-dergidir. TÜRKBİTİG Kültür Araştırmaları Dergisi'nde yayınlanan yazıların bilimsel ve yasal bütün sorumluluğu yazarlarına, yayın hakları ise TÜRKBİTİG Kültür Araştırmaları Dergisi'ne aittir. Derginin yayın dili Türkçe ve İngilizcedir. Editör ve Yayın Kurulu dergiye gönderilen yazıları yayınlayıp yayınlamama hakkına sahiptir.

İletişim (Contact)

turkbitigdergisi@gmail.com

www.turkbitigdergisi.com

Manisa Celal Bayar Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Şehit Prof. Dr. İlhan Varank Yerleşkesi
Yunusemre/MANİSA

2025 Yılındaki Yazıların Hakemleri (Refrees of Articles in 2025)

Prof. Dr. Ali CİN (Akdeniz Üniversitesi-Antalya/TÜRKİYE)
Prof. Dr. Erhan AYDIN (Dokuz Eylül Üniversitesi-İzmir/TÜRKİYE)
Prof. Dr. Hatice İÇEL (Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi-Niğde/TÜRKİYE)
Prof. Dr. Hülya ARSLAN EROL (Gaziantep Üniversitesi-Gaziantep/TÜRKİYE)
Prof. Dr. İsmail AVCI (Balıkesir Üniversitesi-Balıkesir/TÜRKİYE)
Prof. Dr. Mehmet ÇERİBAŞ (Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi-Nevşehir/TÜRKİYE)
Prof. Dr. Mehmet GÜNEŞ (Marmara Üniversitesi-İstanbul/TÜRKİYE)
Prof. Dr. Mehmet Surur ÇELEPİ (Pamukkale Üniversitesi-Denizli/TÜRKİYE)
Prof. Dr. Nedim BAKIRCI (Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi-Niğde/TÜRKİYE)
Prof. Dr. Selami TURAN (Süleyman Demirel Üniversitesi-Isparta/TÜRKİYE)
Prof. Dr. Yasemin MUMCU (İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi-İzmir/TÜRKİYE)
Doç. Dr. Can ŞEN (Bartın Üniversitesi-Bartın/TÜRKİYE)
Doç. Dr. Halil Sercan KOŞIK (Dokuz Eylül Üniversitesi-İzmir/TÜRKİYE)
Doç. Dr. Hüseyin AKSOY (Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi-Karaman/TÜRKİYE)
Doç. Dr. İmran GÜNDÜZ ALPTÜRKER (Mersin Üniversitesi-Mersin/TÜRKİYE)
Doç. Dr. Mehmet ALTUNMERAL (Bartın Üniversitesi-Bartın/TÜRKİYE)
Doç. Dr. Mustafa DİNÇ (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi-Çanakkale/TÜRKİYE)
Doç. Dr. Turgay KABAK (Necmettin Erbakan Üniversitesi-Konya/TÜRKİYE)
Doç. Dr. Zemire GULCALI (Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi-Bilecik/TÜRKİYE)
Dr. Öğr. Üyesi Bilge ESİRGİN (Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi-Kırşehir/TÜRKİYE)
Dr. Öğr. Üyesi Emrah TUNÇ (Sivas Cumhuriyet Üniversitesi-Sivas/TÜRKİYE)
Dr. Öğr. Üyesi Selçuk GÜNDÜZ (Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi-Hatay/TÜRKİYE)
Dr. Kamile SERBEST (Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi-Nevşehir/TÜRKİYE)

Tarandığı İndeksler (Indexes in which it is listed)

İndeks Adı	İndeksin Linki
	https://www.mla.org/Publications/MLA-International-Bibliography/About-the-MLA-International-Bibliography/Content (Bu linkin içinde bulunan "list of all journals" sekmesinden dergi listesine ulaşılabilir)
	https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=e5h&jid=MYA6&lang=tr&site=ehost-live

	https://asosindex.com.tr/index.jsp?modul=journal-page&journal-id=2809
	https://www.citefactor.org/journal/index/28665#.Ydnn78lBzIU
	http://esjindex.org/search.php?id=5548
	https://www.idealonline.com.tr/IdealOnline/dergi/turkbitig-kultur-arast-rmalar-dergisi/1020
	http://olddrji.lbp.world/Search.aspx?J=T%c3%9cRKB%c4%b0T%c4%b0G%20K%c3%bclt%c3%bcr%20Ara%c5%9ft%c4%b1rmalar%c4%b1%20Dergisi&S=0
	https://europub.co.uk/journals/turkbitig-kultur-arastirmalari-dergisiturkbitig-journal-of-cultural-studies-J-29242
	https://journal-index.org/index.php/asi/article/view/11624
	http://www.sindexs.org/JournalList.aspx?ID=8060

ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİĞİ

A. ETİK İLKELER

TÜRKBITİG Kültür Araştırmaları Dergisi, hakemli bilimsel bir dergidir. Dergi, benimsediği etik ilkeler ve yayın politikaları doğrultusunda yayın yapmaktadır. Bu nedenle editör, yazar ve hakemlerin uluslararası standartlardaki (Yayın Etiği Komitesi (COPE)'nin belirlediği etik ilkeler: "https://www.budapestopenaccessinitiative.org/read") ilkelere uyması gerekmektedir. Bilimsel araştırma etiği gereği verilerin elde edilmesi, tahlili, tasnifi, yorumlanması ve sonuçlara ulaşılmasında bilimsel yöntemlerle hareket edilmeli ve bilimsel olmayan veriler araştırma sonucu olarak gösterilmemelidir.

Editör(ler) İçin Etik İlkeler:

1. Editör(ler); dergiye gönderilen yazıları hiçbir şekilde yazar, kurum, konu vb. ayrımı yapmadan derginin yayın politikası doğrultusunda kabul ederek ön değerlendirmeye alır.
2. Editör(ler); derginin yayın periyotlarını yayın politikaları ve kılavuzlara göre yürütülmesini sağlar.

3. Editör(ler); dergiye gönderilen ve ön kontrolden geçen aday makaleye konusuna uygun alanında uzman iki hakem atamakla sorumludur.
4. Editör(ler); derginin hakem listesinin sürekli güncellenmesini sağlamakla sorumludur.
5. Editör(ler); derginin yayın politikası gereği yazıların kör hakemlik sürecini hakem(ler) ve sorumlu yazar arasındaki bağlantıyı kurarak yönetmelidir.
6. Editör(ler); aday makalelerdeki kişisel verilerin korunmasını sağlarlar, yazar ve hakemlerin kişisel bilgilerini korurlar.
7. Editör(ler); dergiye yazı gönderen hiçbir yazar ve hakem arasında ayrımcılık yapmadan ilişkilerini objektif bir şekilde devam ettirmelidir.
8. Editör(ler), dergide yer alan makalelerin etik ilkelere uygunluğunu denetler. Editör veya hakemler tarafından intihal, yanlış verilerin kullanımı, sahte yazarlık gibi etik ihlaller tespit edilmesi hâlinde yazının editörlük veya hakemlik süreci durdurularak gerekçesi yazara bildirilip başvuru reddedilir.
9. Editör(ler); ret verecekleri aday makalelerin yazarlarına yazıyla ilgili açık ve ayrıntılı gerekçeler sunmalıdır.
10. Editör(ler); bilimsel araştırma, yayın ve hakem etiklerini de göz önünde bulundurmalıdır.
11. Editör(ler); dergiye iletilen her türlü şikâyet ve önerileri inceler ve gerekli açıklamaları ilgililere yaparlar.
12. Editör(ler); dergiye gönderilen her makalenin kayıtlarını, dergiyle ilgili diğer yazışma ve belgeleri elektronik ya da basılı olarak arşivler.

Yazar(lar) İçin Etik Kurallar:

1. Çalışmanın araştırma ve yazım aşamasında bilimsel anlamda herhangi bir katkısı bulunmayan kişiler, yazar olarak belirtilmemelidir.
2. Yazar(lar), etik sayılmayan her türlü davranıştan (intihal, sorumsuz yazarlık, korsanlık, uydurmacılık, çoklu yayın, bölerek yayınlama, taraflı kaynak, taraflı yayın, insan-hayvan etiğine aykırılık vb.) kaçınmalıdır.
3. Etik Kurul Belgesi gerektiren hayvan, çevre ve insan üzerinde yapılan çalışmalarda, kişisel bilgilerin korunmasını gerektiren çalışmalarda yazar(lar)ın Etik Kurul Belgesi vermesi gerekmektedir.
4. Yazar(lar), dergiye gönderecekleri makalenin yazım aşamasında, derginin yazım kurallarında belirtilen atıf sistemine uymalıdır.
5. Yazar(lar); makale içerisinde yayınlanmamış veya sunulmamış çalışmaları kaynak olarak kullanmamalıdır.
6. Herhangi bir çalışmanın tamamı veya bir kısmı, izinsiz ya da kaynak gösterilmeden (intihal) makalede kullanılamaz.
7. Dergiye gönderilen çalışma daha önce başka yerde yayınlanmamış, başka bir derginin yayın aşamasına kabul edilmemiş olması gerekir.
8. Yazar(lar), çalışmanın finansal kaynaklarını -varsa- belirtmelidir.

9. Yazar(lar); dergiye gönderecekleri çalışmalarını YÖK'ün belirlediği Yükseköğretim Kurulu Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi'ne uygun olarak hazırlamalıdır.
10. Yazar(lar); araştırma sonucunda karşılaşılabilecek olumsuz durumları ilgili kişilere ve kurumlara bildirmekle yükümlüdürler.
11. Yazar(lar); çalışmalarının sonunda çok yazarlı çalışmalarda "Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı", "Destek ve Teşekkür Beyanı", "Çıkar Çatışması Beyanı" ve "Etik Kurul Belgesi"ne yer vermelidir. Ayrıntılı bilgi için "Yazım Kuralları" başlığı içerisinde bulunan örnek makale şablonuna bakınız.

Hakem(ler) İçin Etik Kurallar:

1. Hakemlerin hakemlik davetini kabul ettikten sonra hakemlik için belirtilen bütün etik kurallara uyması gerekmektedir.
2. Hakem(ler); aday makalenin hitap ettiği alanlarda uzman kişilerden seçilmelidir.
3. Hakem(ler); görüş ve eleştirilerini nesnel, açık ve anlaşılır bir şekilde yapmalıdır. Hakem(ler) şahsi çıkarları ya da görüşlerine göre tavır takınmamalı, gerekirse hakemlik yapmayı kabul etmemelidir.
4. Hakem(ler); hakemlik yaptıkları yazılarla ilgili her türlü içerik ve teorik bilgileri üçüncü şahıslarla paylaşmamalıdır.
5. Hakem(ler); hakemlik sürecindeki aday makaleden kendi çalışmaları için bilgi aktarımı yapmamalı, herhangi bir akademik/kişisel çıkar gözetmemelidir.
6. Hakem(ler); raporlarını objektif ve ölçülü bir şekilde yazmalıdır. Raporda hakaret içeren, küçümseyici ve suçlayıcı ifadeler kullanılmamalıdır.
7. Hakem(ler); "yayınlanamaz" kararı verecekleri aday makaleler için açık ve ayrıntılı gerekçelerini ortaya koymalıdır.
8. Hakem(ler); yazıları değerlendirirken derginin yazım kuralları, yayın politikası ve yayın etiği kurallarını da göz önünde bulundurmalıdır.

Yazar(lar)ın dergiye gönderecekleri çalışmalar Etik Kurul İzni gerektiriyorsa yazar(lar)ın Etik Kurul İzni belgesi vermesi gerekmektedir. Bu sebeple etik kurul izni gerektiren çalışmalar için makalenin sonunda Etik Kurul İzni Belgesi ile ilgili bilgiler (kurul-tarih-sayı) verilmelidir. 2020 yılından önce elde edilen verilere dayalı olarak ortaya konulan çalışmalar, yüksek lisans/doktora tezlerinden üretilmiş (çalışmada belirtilmek şartıyla) makaleler için geriye dönük Etik Kurul İzni belgesi gerekmemektedir. Dergimize yazı gönderecek yazar(lar)ın bu hususu dikkate alarak yazılarını hazırlamaları gerekmektedir.

Etik Kurul İzni Gerektiren Araştırmalar

- Anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütülen her türlü araştırmalar,
- İnsan ve hayvanların (materyal/veriler dâhil) deneysel ya da diğer bilimsel amaçlarla kullanılması,
- İnsanlar üzerinde yapılan klinik araştırmalar,
- Hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalar,
- Kişisel verilerin korunması kanunu gereğince retrospektif çalışmalar.

Ayrıca; “Kullanılan fikir ve sanat eserleri için telif hakları düzenlemelerine uyulduğunun belirtilmesi; başkalarına ait ölçek, anket, fotoğrafların kullanımı için sahiplerinden izin alınması ve belirtilmesi; olgu sunumlarında “Aydınlatılmış onam formu”nun alındığının belirtilmesi” gerekmektedir.

TÜRKİTİG Kùltür Araştırmaları Dergisi’nde yayımlanmak üzere gönderilen makaleler editör tarafından ön değerlendirme aşamasında **turnitin** veya **iThenticate** gibi intihal programlarından geçirilmektedir. Özlü makalelerde yazarın görüşlerini içeren kısımlar **%80’den az ve alıntı oranı %20’den fazla** olmamalıdır. Tarama sonucunda benzerlik oranı %20’ye kadar olan makalelerin yayın değerlendirme süreci başlatılmakta, %20’nin üzerinde olan makaleler değerlendirme sürecine alınmadan yazar(lar)ına düzeltme için geri gönderilmektedir. Ayrıca, -benzerlik oranından bağımsız olarak- bir kaynaktan alınan ve ilgili kaynağı gönderme yapılmayan her türlü ifade ve/veya bloklar hâlinde benzerlikler durumunda çalışma değerlendirme sürecine alınmadan yazara iade edilmektedir. Dergiye gönderilen makaleyle ilgili intihal değerlendirme taraması editör ya da derginin ilgili kişileri tarafından yapılacak olup yazarlardan herhangi bir intihal raporu istenmemektedir. Dergiye çalışmalarını gönderen yazarlar; makalede hiçbir şekilde intihal yapmadığını, intihalden doğan tüm sorumlulukların kendilerine ait olduğunu, bu konuda derginin hiçbir sorumluluğunun bulunmadığını kabul etmiş sayılır ve intihal noktasındaki bütün yasal sorumluluk tamamen yazar(lar)a aittir.

B. YAYIN POLİTİKALARI

1. TÜRKİTİG Kùltür Araştırmaları Dergisi, hakemli bilimsel bir e-dergi olup **Haziran** ve **Aralık** olmak üzere yılda **iki** sayı şeklinde yayınlanır. Bu sayıların dışında yayın kurulunun uygun görmesi hâlinde ek sayılar ya da özel sayılar olarak da yayınlanabilir.
2. Dergiye gönderilen makalelerden değerlendirme ücreti ve başvuru ücreti alınmamaktadır.
3. Yazının TÜRKİTİG Kùltür Araştırmaları Dergisi’ne gönderilmesi, yayını için başvuru olarak kabul edilir. Yazıların yayınlanması hâlinde yazar(lar)a telif ücreti ödenmez.
4. Dergide; Halk Bilimi, Eski Türk Edebiyatı, Yeni Türk Edebiyatı, Türk Dili, Türk İslam Edebiyatı alanlarında makalelere, çevirilere, kitap tanıtımlarına, derleme, eleştiri ve röportaj yazılarına yer verilir.
5. Dergiye gönderilecek yazıların önceden herhangi bir dergide ya da sempozyum kitabında yayınlanmamış olması ve başka bir derginin yayın sürecinde bulunmaması gerekir. Sempozyum veya kongrelerde sunulmuş ancak yayınlanmamış çalışmalar ve tezden üretilmiş makaleler dipnotta belirtilmesi şartıyla dergide yayınlanabilir.
6. Dergide Türkçe makalelerin dışında İngilizce makaleler de yayınlanabilir.
7. TÜRKİTİG Kùltür Araştırmaları Dergisi’nde yayınlanan yazıların içerikleriyle ilgili her türlü yasal sorumluluk yazarlarına aittir.
8. Dergiye yazı gönderen araştırmacıların orcid.org adresinden ücretsiz olarak alacakları ORCID numaralarını makale metinleriyle beraber editöre göndermesi gerekmektedir.

9. Makalenin başında **en az 150 en fazla 200 kelimeden** oluşan **Türkçe ve İngilizce öz** (10 punto) ile **5 kelimelik** Türkçe ve İngilizce **anahtar kelimeler** yer almalıdır. Özetin, çalışmanın kapsamı, amacı, yöntemi, etkileri ve sonuçları hakkında bilgi içeriyor olması gerekir.
10. Makale; öz, metin, grafikler, tablolar, görseller, kaynakça ve ekler dâhil olmak üzere en fazla **40 sayfa** olmalıdır.
11. Makale, giriş bölümüyle başlamalı, burada yazının hipotezi açıklanmalı, gelişme bölümü (ara ve alt başlıklar yer alabilir) veri, gözlem, görüş, yorum ve tartışmalardan oluşmalı, sonuç kısmında elde edilen bulgular, önerilerle desteklenerek açıklanmalıdır.
12. Dergiye gönderilen yazılar, derginin yayın ilkelerine ve yazım kurallarına uygun hâle getirilmiş bir şekilde gönderilmelidir. Yayın ilkeleri ve yazım kurallarına uyulmadan dergiye gönderilen yazılar Yayın Kurulu/Editör incelemesi neticesinde reddedilir.
13. TÜRKBİTİG Kültür Araştırmaları Dergisi'nin her sayısında en fazla 25 makaleye yer verilir. "Özel Sayı" şeklinde yayınlanan sayılarda bu sayı değişebilir. Çeviriler, kitap tanıtımı, derleme, eleştiri ve röportaj yazılarıyla birlikte en fazla 30 yazı yer alabilir.
14. TÜRKBİTİG Kültür Araştırmaları Dergisi'ne gönderilen bir yazının "makale değerlendirme süresi" ön kontrol, hakemlik süreci ve düzenleme aşamalarıyla birlikte 90 gündür. Yazı bu sürede "yayınlanabilir" raporu alması hâlinde yayın sırasına konulur.
15. **Ücret Politikası**
TÜRKBİTİG Kültür Araştırmaları Dergisi, kullanıcı, yazar ve okuyuculardan herhangi bir ücret talep etmez.
16. **Açık Erişim Politikası**
TÜRKBİTİG Kültür Araştırmaları Dergisi, Budapeşte Açık Erişim Politikasını (BOAI) benimsemiştir. Yazar(lar) ve telif hakkı sahipleri bütün kullanıcıların bu şartlar altında ücretsiz olarak erişim imkanına sahip olduğunu kabul ederler.
17. **Lisans Politikası**
TÜRKBİTİG Kültür Araştırmaları Dergisi, "Creative Commons Atıf-Gayriticari-Türetilemez 4.0 Uluslararası Lisansı (CC BY NC ND)" ile lisanslanmıştır. Bu lisans kapsamında dergide yayınlanan her çalışma okuyucularına **gayri ticari olmak, atıf verilmek ve değiştirmemek koşullarıyla** okuma, yükleme, kopyalama, arama, tam metinlere bağlantı verme, taranabilme, dinleyebilme izni vermektedir.
18. **Telif Hakları Politikası**
Yazının TÜRKBİTİG Kültür Araştırmaları Dergisi'ne gönderilmesi, başvuru olarak kabul edilir ve yazının yayın periyodu başlatılır. Yazar(lar), başvuru esnasında derginin sitesinde bulunan Telif Hakkı Devir Formu'nu onaylayarak telif haklarından feragat etmiş sayılır ve bunun için yazar(lar)a herhangi bir telif ücreti ödenmez. Ayrıca yazar(lar), makale yayın başvurusunu yaparken bu formun ıslak imzalı-taranmış hâlini makale takip sistemine yüklemekle sorumludurlar.

YAZIM KURALLARI VE KAYNAK KULLANIMI**A. YAZIM KURALLARI**

TÜRKBİTİG Kültür Araştırmaları Dergisi'ne gönderilen yazıların aşağıda belirtilen formatta düzenlenerek sisteme yüklenmesi gerekmektedir. Sisteme bu formatta yüklenmeyen yazılar değerlendirmeye alınmayacaktır.

Sayfa Düzeni

- Yazılar, Microsoft Word programında yazılmalı ve sayfa düzeni aşağıdaki gibi olmalıdır:

Kâğıt boyutu: A4 dikey	Dipnot boyutu: 9 punto
Üst kenar boşluğu: 3	Türkçe ve İngilizce özet: 10 punto, tek satır aralıklı
Alt kenar boşluğu: 3	Türkçe başlık: 12 punto
Sol kenar boşluğu: 3	İngilizce başlık: 11 punto
Sağ kenar boşluğu: 3	Paragraf aralığı: önce 3 nk, sonra 0 nk
Yazı tipi: Cambria	Paragraf girintisi: 1
Yazı tipi stili: normal	Satır aralığı: 1,15
Yazının metin boyutu: 11 punto	Cilt payı: 0

- Makalede dipnotlar yer alacaksa tek satır aralığında, 0 nk paragraf aralığında ve 9 punto ile yazılmalıdır.
- Belirtilen yazı tipinin dışında özel bir yazı fontu kullanılmışsa, kullanılan yazı tipi de makaleyle birlikte sisteme yüklenmelidir.
- Gönderilen yazılarda sayfa numarası, üst bilgi ve alt bilgi gibi ayrıntılara yer verilmemelidir.
- Makalelerin sadece ana başlığı büyük harflerle yazılmalı, diğer başlıkların sadece ilk harfleri büyük yazılmalıdır. Farklı herhangi bir biçimlendirmeye yer verilmemelidir.
- Makale içerisindeki 40 kelimeyi geçmeyen birebir alıntılar tırnak içinde verilmelidir. 40 kelimeyi geçen birebir alıntılar sağ ve sol taraftan 1,5 cm içeride, 10 punto ve tek satır aralıklı yazılmalıdır.
- Makalenin başında **en az 150 en fazla 200 kelimeden** oluşan **Türkçe ve İngilizce özet** (10 punto) ile 5 kelimelik Türkçe ve İngilizce **anahtar kelimelere** yer verilmelidir. Özeti, çalışmanın kapsamı, amacı, yöntemi, etkileri ve sonuçları hakkında bilgi içeriyor olması gerekir.
- Makale; özetler, metin, grafikler, tablolar, görseller, kaynakça ve ekler dâhil olmak üzere en fazla **40 sayfa** olmalıdır.
- İmlâ ve noktalama açısından, makalenin ya da konunun zorunlu kıldığı özel durumlar dışında, Türk Dil Kurumu'nun İmlâ Kılavuzu esas alınmalıdır.
- Yazılarda yer verilecek tablo, resim ve fotoğraf gibi metin içi ve metin sonu ekleri Word programının formal ekleme usullerine göre yapılmalı; kopyala-yapıştır şeklinde olmamalıdır. Yazı içindeki eklemelerin sayfa biçim özellikleriyle uyumlu olmasına dikkat edilmelidir.

- Çalışmalardaki sıralama şu şekilde olmalıdır: Türkçe başlık (büyük harfle, 12 punto), İngilizce Başlık (Sadece ilk harfleri büyük, 11 punto), Türkçe Öz, Anahtar Kelimeler (5 kelime), Abstract, Keywords, Giriş, Bölümler (bölüm başlıklarının sadece ilk harfleri büyük), Sonuç, Kaynakça, Ekler.
- Çalışmanın sonunda “Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı”, “Destek ve Teşekkür Beyanı”, “Çıkar Çatışması Beyanı” ve “Etik Kurul Belgesi” bilgilerine yer verilmelidir.

Makale gönderirken araştırmacıların şablon dosyasını kullanması gerekmektedir. Gönderilecek makale için şablonu derginin internet sayfasından indirebilirsiniz.

B. KAYNAKLARIN KULLANIMI

Makale içerisinde kullanılan kaynaklar, yazının sonunda “Kaynakça” başlığı altında yazarların soyadına göre alfabetik olarak yazılmalıdır. Aynı yazarın farklı çalışmaları kullanılmış ise yayınlanma tarihine göre sıralanması gerekmektedir. Metin içinde kaynak gösteriminde APA sistemi kullanılmalıdır. Metin içinde yer alması uygun görülmeyen açıklamalar için sayfa altı dipnot yöntemi kullanılmalı ve bu notlar metin içinde 1, 2, 3 şeklinde sıralanmalıdır. Birden çok yazarı ve hazırlayanı olan makale ve eserlerde her kişi adından sonra virgöl konulmalıdır.

Kitaplarda:

- **Tek yazarlı kitaplarda metin içi kaynak gösterimi:** (Yazarın soyadı, eserin basım yılı ve sayfa numarası)

Örnek: (Ekici, 2007: 114)

Eserin kaynakçada yazım şekli: (Yazarın soyadı, adı, eserin basım yılı, eserin adı *(italik)*, basım yeri, yayınevi.)

Örnek: EKİCİ, Metin (2007). *Halk Bilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri*, Ankara: Geleneksel Yayıncılık.

- **İki ve daha fazla yazarlı kitaplarda metin içi kaynak gösterimi:** (Birinci yazarın soyadı vd. ifadesi, eserin basım yılı ve sayfa numarası)

Örnek: (Sakaoğlu vd., 2009: 95)

Eserin kaynakçada yazım şekli: (Birinci yazarın soyadı, adı, ikinci yazarın adı ve soyadı, eserin basım yılı, eserin adı *(italik)*, basım yeri, yayınevi.)

Örnek: SAKAOĞLU, Saim ve Ali Berat ALPTEKİN (2009). *Nasreddin Hoca*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını.

- **Çeviri kitaplarda metin içi kaynak gösterimi:** (Yazarın soyadı, eserin basım yılı ve sayfa numarası)

Örnek: (Cocchiara, 2017: 65)

Eserin kaynakçada yazım şekli: (Yazarın soyadı ve adı, eserin basım yılı, eserin adı *(italik)*, çeviren/hazırlayan, basım yeri, yayınevi)

Örnek: COCCHIARA, Giuseppe (2017). *Avrupa’da Folklor Tarihi*, çev. Yerke Özer, Ankara: Geleneksel Yayıncılık.

- **Kitap bölümlerinde:** (Yazarın soyadı, eserin basım yılı ve sayfa numarası)

Örnek: (Köprülü, 2010: 14)

Eserin kaynakçada yazım şekli: (Yazarın soyadı ve adı, eserin basım yılı, bölüm adı (tırnak içinde), eserin adı (*italik*), yayına hazırlayan ya da editör, basım yeri, yayınevi)

Örnek: KÖPRÜLÜ, M. Fuat (2010). “Millî Türk Destanı”, *İslamiyet Öncesi Türk Destanları (İncelemeler-Metinler)*, yay. hzl. Saim Sakaoglu ve Ali Duymaz, İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Makalelerde:

- **Tek yazarlı telif makalelerde metin içi kaynak gösterimi:** (Yazarın soyadı, makalenin yayınlandığı yıl ve sayfa numarası)

Örnek: (Oğuz, 2018: 8)

Eserin kaynakçada yazım şekli: (Yazarın soyadı ve adı, makalenin yayınlandığı yıl, makalenin adı (tırnak içinde), makalenin yayınlandığı derginin adı (*italik*), cilt(yıl), sayı, sayfa aralığı)

Örnek: OĞUZ, M. Öcal (2018). “Onuncu Yılında Somut Olmayan Kültürel Miras Listeleri: Görünürlük, Değerlik ve Güvenirlilik”, *Millî Folklor*, 15 (29), 116, ss. 5-17.

- **İki ve daha fazla yazarlı telif makalelerde metin içi kaynak gösterimi:** (Birinci yazarın soyadı, vd. ifadesi, makalenin yayınlandığı yıl ve sayfa numarası)

Örnek: (Çoşar, 2016: 142)

Eserin kaynakçada yazım şekli: (Birinci yazarın soyadı ve adı, diğer yazar(lar)ın adı ve soyadı, makalenin yayınlandığı yıl, makalenin adı (tırnak içinde), makalenin yayınlandığı derginin adı (*italik*), cilt(yıl), sayı, sayfa aralığı)

Örnek: ÇOŞAR, Asiye Nevhibe ve Çiğdem USTA (2016). “Nasreddin Hoca Fıkralarında Grice’nin İşbirliği İlkesinin İhlali”, *Millî Folklor*, 14 (28), 109, ss. 141-152.

- **Çeviri makalelerde metin içi kaynak gösterimi:** (Yazarın adı, makalenin yayınlandığı yıl, sayfa numarası)

Örnek: (Dundes, 2006: 15)

Eserin kaynakçada yazım şekli: (Yazarın soyadı ve adı, makalenin yayınlandığı yıl, makalenin adı (tırnak içinde), makalenin yayınlandığı eserin adı (*italik*), çevirenin adı soyadı, (dergiyse cilt/yıl, sayı), basım yeri, yayınevi, sayfa numarası)

Örnek: DUNDES, Alan (2006). “Halk Kimdir”, *Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 1*, çev. Metin Ekici, Ankara: Geleneksel Yayıncılık, ss. 11-36

Ansiklopedilerde:

- **Madde yazılarında metin içi kaynak gösterimi:** (Yazarın soyadı, ansiklopedinin basım yılı ve sayfa numarası)

Örnek: (Okay, 1994: 398)

- **Eserin kaynakçada yazım şekli:** (Yazarın soyadı, adı, tarih, maddenin adı (tırnak içinde), ansiklopedinin tam adı ya da adının kısaltması (*italik*), cilt numarası, basım yeri, yayınevi, sayfa aralığı)

Örnek: OKAY, M. Orhan (1994). “Edebiyât-ı Cedîde”, *DİA*, 10, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, ss. 398-399.

Tezlerde:

- **Tezlerde metin içi kaynak gösterimi:** (Yazarın soyadı, tezin bitiş tarihi ve sayfa numarası)

Örnek: (Atl, 2016: 789)

Tezin kaynakçada yazım şekli: (Yazarın soyadı ve adı, tezin bitiş tarihi, tezin adı (*italik*), tezin türü, üniversitenin bulunduğu yer, tezin savunulduğu üniversite ve enstitünün adı)

Örnek: ATLI, Sagıp (2016). *Türkiye’deki Geleneksel Sohbet Toplantıları Üzerinde Bir İnceleme*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Manisa: Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Basılmış Bildirilerde:

- **Bildirilerin metin içi kaynak gösterimi:** (Yazarın soyadı, eserin basım yılı ve sayfa numarası)

Örnek: (Sakaoğlu, 2017: 21)

- **Bildirinin kaynakçada yazım şekli:** (Yazarın soyadı ve adı, bildiri kitabının basım yılı, bildirinin adı (tırnak içinde), bildiri kitabının adı (*italik*), varsa cilt numarası, basım yeri, yayınevi, sayfa aralığı)

Örnek: SAKAOĞLU, Saim (2017). “Bir Konya Türküsü: ‘Aksinne’ye Vardım...’ Türküsünün Sözleri Üzerine”, *8. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi*, Cilt 2, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, ss. 15-26.

Yazma ve Basma Eserlerde:

- **Yazma ve basma eserlerde metin içi kaynak gösterimi:** (Eser adı, varak numarası)

Örnek: (Vekâyü’l-Füzelâ, 65b)

- **Yazma ve basma eserlerin kaynakçada yazım şekli:** (Yazar adı, eser adı, kütüphanesi, varsa kütüphane bölümü, kayıt numarası, varak numarası)

Örnek: Şeyhî Mehmed Efendi, *Vekâyü’l-Füzelâ*, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1308, vr. 95a.

Sözlü Kaynaklarda:

- **Metin içinde sözlü kaynak gösterme şekli:** (Sözlü kaynağın kaynakçadaki sıralama numarası)

Örnek: (KK-1)

- **Sözlü kaynağın kaynakçada yazım şekli:** (KK-1: Adı, soyadı, doğum tarihi, eğitim durumu, mesleği, yaşadığı yer, derlemenin yapıldığı tarih)

Örnek: KK-1: Ahmet YALÇIN, 12.10.1960, lise, çiftçi, Taşköprü-Kastamonu, 09.04.2018.

İnternet Kaynaklarında:

- **Metin içinde internet kaynağı gösterme şekli:** (İnternet uzantısının kodlanması (URL-1) ve erişim tarihi)

Örnek: (URL-1, 10.04.2018)

Kaynakçada yazım şekli: (İnternet uzantısı ve erişim tarihi)

Örnek: URL-1: <https://www.youtube.com/watch?v=jYROSpyWw9I> (10.04.2018)

Tablo ve Şekillerde:

Yazılarda kullanılan tablo numaraları ve açıklamaları tablonun üstünde “Tablo 1:.....” şeklinde 10 puntuyla yazılmalı ve ortalanmalıdır. Tablo içi metinler 9 punto, satır aralığı tek ve paragraf aralığı 0 nk olmalıdır. Tablo sayfaya ortalanarak verilmelidir.

Şekil numaraları ve açıklamaları şeklin altında “Şekil 1:.....” biçiminde 10 puntuyla yazılmalı ve ortalanmalıdır. Şekil içinde varsa metinler 9 punto, satır aralığı tek ve paragraf aralığı 0 nk olmalıdır. Şekil sayfaya ortalanarak verilmelidir.

- Makalede bir yazarın aynı yıl içerisindeki farklı çalışmalarına atıf yapılırsa eserlerin yayınlandıkları tarihlere harfler eklenerek (örnek: Boratav, 1996a, Boratav 1996b) metin içinde ve kaynakçada belirtilmelidir.
- Aynı yerde birden fazla yazıya atıf yapılması hâlinde (örnek: Boratav, 1996: 66; Ekici, 2007: 90) şeklinde gösterilmelidir.
- Metin içerisinde eserine atıf yapılacak yazarın adı söylenmişse metin içindeki kaynak gösteriminde sadece eserin basım yılı ve sayfa aralığı verilmelidir. (Örneğin; ... Mehmet Kaplan’a göre..... (1996: 26)
- Kullanılan kaynakta eserin yayımlandığı yer belirtilmiyorsa, künyede bu bilginin bulunması gereken yerde [yyy] (köşeli parantez içinde yayım yeri yok), yayınevi belirtilmemişse [yy] (köşeli parantez içinde yayımcı yok), yayımlandığı tarihe dair bilgi yer almıyorsa [ty] (köşeli parantez içinde tarih yok) kısaltmaları kullanılmalıdır.
- Arapça eser isimlerinde, birinci kelimenin ve özel isimlerin baş harfleri büyük, diğerleri küçük harflerle yazılmalıdır. Farsça, İngilizce vb. diğer yabancı dillerdeki ve Osmanlı Türkçesi ile yazılan eser adlarının her kelimesinin sadece baş harfleri büyük olmalıdır.
- Ayetler italik karakterle yazılmalı, metin içinde referansı (sure adı, sure numarası/ayet numarası) sırasına göre verilmelidir.

ORCID KULLANIMI

Akademisyenlerin bilimsel çalışmalarındaki isim benzerliklerinden kaynaklanan birtakım sorunların yaşanmaması için araştırmacı kimlik numaraları **ORCID** kullanılacaktır. Yazar adından yapılan yayın ve atıf taramalarında isim benzerlikleri, soyadı değişikliği, Türkçe harf içeren isimler, farklı yazımlar, kurum değişiklikleri gibi durumlar sorun oluşturabilmektedir. Bu sebeple araştırmacıların tanımlayıcı kimlik/numara (ID) edinmeleri önem taşımaktadır. Dergimiz, ilk sayısından itibaren yazarların ORCID tahsis numarası (ID) ile yayımlanacaktır. Dergimize yazı gönderecek olan araştırmacıların ORCID numaralarıyla birlikte başvuru yapmaları gerekmektedir. Değerli akademisyenler, <http://orcid.org> adresinden ORCID numarası için ücretsiz kayıt yaptırabilirsiniz.

İÇİNDEKİLER/CONTENTS

Araştırma Makaleleri/Research Articles

- Muhammet H. CANKURT-Prof. Dr. İsrail BABACAN.....85**
Hocazâde Abdülazîz Efendi'nin *Terceme-i Miftâhu's-Sa'âde Fî Kavâ'idî's-Siyâde* Adlı Eseri
Hocazâde Abdulazîz Efendi's Work Titled Terceme-i Miftâhu's-Sa'âde Fî Kavâ'idî's-Siyâde
- Doç. Dr. Özlem NEMUTLU.....110**
"İkdam" ve İmlâ Meseleleri
"Ikdam" and Spelling Issues
- Tuğçe ÇULUK-Doç. Dr. Hüsnü Çağdaş ARSLAN.....132**
Yenisey Yazıtlarından Elegest I (E-10) Üzerine Yapılan Bazı Çalışmaların Karşılaştırılması
A Comparative Evaluation of Some Studies on the One of Yenisei Inscriptions: Elegest I (E-10)
- Mustafa ACAT-Doç. Dr. Himmet BÜKE146**
Cumhuriyet Dönemi'nin İlk Türkçe Sözlüğü Olarak Kabul Edilen "*Resimli Yeni Türkçe Lûgat*"
"Illustrated New Turkish Dictionary" Recognized as the First Turkish Dictionary of the Republican Period

Derleme Makaleleri/Review Articles

- Safa Gökberk ÖZBEK-Prof. Dr. Selçuk PEKER157**
Eregli (Konya) ve Çevresindeki Türbeler Etrafında Gelişen Sözlü Kültür ve Ritüeller
Oral Culture and Rituals Developed Around the Tombs in and Around Eregli (Konya)

EDİTÖRDEN

TÜRKBİTİG Kùltür Araştırmaları Dergisi'nin Aralık 2025 sayısıyla değerli okurlarımızın karşısındaız. Yayın hayatına 2021 yılında başlayan dergimiz bu sayıyla birlikte beşinci yılını tamamlamış bulunmaktadır. Beş yıllık sùre içinde çıkarılan 9 sayıda; 37'si araştırma makalesi, 5'i derleme makalesi, 11'i kitap tanıtımı ve 1'i de söyleşi olmak üzere toplam 54 yazı yayınlanmıştır. Ayrıca beşinci yılın sonunda dergimiz "EBSCOhost" ve "Modern Language Association (MLA)" başta olmak üzere ulusal ve uluslararası çeşitli indekslerden kabul alarak taranma başarısını göstermiştir. Alanla ilgili diğer indekslere de başvuru süreçleri devam etmektedir.

Dergimizin beşinci cildinin ikinci sayısında hakem değerlendirme süreçleri olumlu sonuçlanan dört araştırma makalesi ve bir derleme makalesi olmak üzere alanlarına önemli katkılar sağlayacak beş yazı bulunmaktadır. Bu sayı için dergimize araştırma yazısı gönderen Prof. Dr. İsrail BABACAN, Doç. Dr. Himmet BÜKE, Doç. Dr. Özlem NEMUTLU, Doç. Dr. Hüsni aędař ARSLAN, Muhammet H. CANKURT ve Tuğçe ULUK'a, derleme yazısıyla katkı sunan Prof. Dr. Selçuk PEKER ve Safa Gökberk ÖZBEK'e mùteřekkirimiz.

Yayın hayatına başladığı beş yıllık sùre içinde her tùrlù desteği veren dergi kurullarımızda yer alan değerli araştırmacılara, nitelikli yazılarını dergimize gönderip bizlere destek olan bütün yazarlarımıza ve kıymetli zamanlarını ayırarak yazıları özveriyle okuyup değerlendiren tüm hakemlerimize çok teşekkür ederiz.

Doç. Dr. Sağıp ATLI

TÜRKBİTİG Kùltür Araştırmaları Dergisi Editörü

ARAşTIRMA MAKALELERİ (RESEARCH ARTICLES)

HOCAZÂDE ABDÜLAZİZ EFENDİ'NİN *TERCEME-İ MİFTÂHU'S-SA'ÂDE Fİ KAVÂ'İDİ'S-SİYÂDE* ADLI ESERİ*

Hocazâde Abdulazîz Efendi's Work Titled *Terceme-i Miftâhu's-Sa'âde Fî Kavâ'idî's-Siyâde*

Muhammet H. CANKURT**-Prof. Dr. İsrail BABACAN***

Z

Tarihçi ve şeyhülislam Hoca Saadeddîn Efendi'nin oğlu ve Şeyhülislâm Bahâî'nin babası olan Abdülazîz Efendi, 16. yüzyılın sonu ve 17. yüzyılın başlarında yaşamış şair ve yazarlarımızdandır. Kazaskerlik de yapmış bu âlim şairin, tezkirelerde ve bir mecmuada "Azîz" mahlasıyla yazılmış şiirleri tespit edilmiş; bazı risale mecmualarında da telifâtından parçalar olarak sayabileceğimiz birtakım kısa yazılarına rastlanmıştır. Abdülazîz Efendi'nin en fazla dikkat çeken yönü mtercimliğidir. Fars diliyle yazılmış siyaset ve ahlak konulu üç eseri Türkçeye tercüme ederek bu sahada başarılı çalışmalara imza atmıştır. Abdülazîz Efendi'nin makalemize konu olan eseri, 14. yüzyılda yaşamış Şirazlı Muhammed bin İbrahim bin Muhammed el-İcî tarafından yazılmış, bölgede hkm süren Muzafferî Sultanı Şâh Şucâ'ya sunulmuş siyasetnâme türündeki *Miftâhu's-Sa'âde Fî Kavâ'idî's-Siyâde*'nin Türkçe tercümesidir. Mütercim, eseri h. 1025 (1616) senesinde Sultan I. Ahmed'in emriyle kaleme almıştır. Mensur olarak yazılan eserde şaire ve muhtelif şairlere ait şiirler de bulunmaktadır. Mütercimin vefatından sonra istinsah edilmiş iki nüshası elimizde bulunan eser üzerine herhangi bir akademik çalışma yapılmamıştır. Eser; 17. yüzyılın tarihî, edebî ve kültürel yönüne ışık tutan ve siyasetnâme literatürüne veri sunarak katkı sağlayan önemli bir eserdir. Çalışmamızın amacı, bu eserin nüshalarını tanıtmak, edebî değeri ve muhteiyatıyla ilgili bilgi vermek, siyasetnâme vadisindeki konumuna dair bazı tespitlerde bulunmaktır.

Anahtar Kelimeler: Abdülazîz Efendi, *Miftâhu's-Sa'âde Fî Kavâ'idî's-Siyâde*, 17. yüzyıl, tercüme, siyasetnâme.

ABSTRACT

Abdulazîz Efendi, who was the son of the historian and şeyhlislam Hoca Saadeddin Efendi and the father of Şeyhülislam Bahayî, was among our poets and authors who lived at the end of the 16th century and the beginning of the 17th century. Poems written under the pen name "Aziz" by this learned poet, who also served as kazasker, have been identified in biographical dictionaries and an anthology; some brief writings that we might consider as excerpts from his works have also been encountered in various treatise collections. The most remarkable aspect of Abdulaziz Efendi was his work as a translator. By translating three works on politics and ethics written in Persian into Turkish, he achieved notable success in this field. The work that is the subject of our article is the Turkish translation of *Miftâhu's-Sa'âde fî Kavâ'idî's-Siyâde*, a work in the siyasetnâme genre written by Muhammed ibn İbrahim ibn Muhammed al-Ijî of Shiraz, who lived in the 14th century, and presented to the Muzaffarid Sultan Sah Suca who ruled the region. The translator composed the work in AH 1025 [1616] by order of Sultan Ahmed I. The work, written in prose, also contains poems by the poet himself and various other poets. No academic study has been conducted on this work, of which we possess two manuscripts copied after the translator's death. The work is significant as it sheds light on the historical, literary, and cultural aspects of the 17th century and contributes to siyasetname literature by providing scholarly data. The purpose of our study is to introduce the manuscripts of this work, to provide information regarding its literary value and content, and to make certain observations about its position within the field of siyasetname literature.

Keywords: Abdulaziz Efendi, *Miftâhu's-Sa'ade fî Kava'idî's-Siyade*, 17th century, translation, siyasetnâme.

* Bu makale Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda Prof. Dr. İsrail Babacan danışmanlığında Muhammet H. Cankurt tarafından hazırlanan "*Hocazâde Abdülazîz Efendi'nin Terceme-i Miftâhu's-Sa'âde Fî Kavâ'idî's-Siyâde Adlı Eseri*" isimli doktora tezinden üretilmiştir.

** Doktora ğrencisi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara/TÜRKİYE, muhammeth.can68@gmail.com, ORCID: 0000-0002-3486-3002.

*** Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Ankara/TÜRKİYE, ibabacan@aybu.edu.tr. ORCID: 0000-0002-5613-3940.

GİRİŞ

17. yüzyıl, Osmanlı Devleti'nin içerde ve dışarıda yaşadığı birçok siyasî sıkıntıdan dolayı çözülme aşamasına girdiği bir dönemdir. Devlet, siyasî anlamda her ne kadar bu sürece dâhil olsa da kudretli bir dönem olan 16. yüzyılın zengin mirası ve birikimine sahip olduğundan kültürel ve edebî alanda çözülmeden uzak kalabilmiştir. Bu yüzyıldaki siyasî kargaşaya paralel olarak klasik Türk edebiyatındaki siyasetnâme türünün geliştiğini görmekteyiz. Siyasetnâmelere olan ihtiyacın giderek arttığı bu yüzyılda başta padişahlar olmak üzere birçok devlet adamının ekseriyetle kendileri de devlet adamı olan ya da devlet teşkilatının muhtelif birimlerinde hizmet eden müelliflerden telif ve tercüme siyasetnâmeler kaleme almaları için birtakım taleplerde bulundukları bilinmektedir. Siyasetnâmelerde ana hedef; hükümdarlar ve devlet adamlarına devlet idaresi hakkında pratik olarak tavsiyelerde bulunmak, onlara yol göstermek bilhassa onların adaletli bir yönetim kurmaları için öneriler sunmaktır. Siyasetnâmelere verilen isimlerin, konunun muhatabına göre değiştiği görülmektedir. Sultanlar için yazılan siyasetnâmeler *nasîhatü'l-mülûk*, *âdâbü'l-mülûk*, *tuhfetü'l-mülûk*, *ahlâku'l-mülûk*, *enîsü'l-mülûk* gibi adlar alırken; vezirler için yazılan siyasetnâmeler *nasîhatü'l-vüzerâ*, *tuhfetü'l-vüzerâ*, *mir'âtü'l-vüzerâ*, *hadîkatü'l-vüzerâ* gibi isimler almıştır (Adalıoğlu, 2009: 304).

Konumuz olan eser; kaynak dili Farsça olan, mensur olarak kaleme alınan tercüme bir siyasetnâmedir. Osmanlı edebiyatındaki tercümelerin bugünkü çeviriyi aşan geniş bir anlam dairesinde olduğu (Levend, 2007: 80) dikkate alındığında bu tercüme siyasetnâmenin edebî bir nitelik kazanacağı da aşıkardır. Mütercimın özgünlüğü ve şahsî damgası, edebîliği güçlü kılmaktadır.

1. Mütercim Abdülazîz Efendi

16. yüzyılın son çeyreği ve 17. yüzyılın ilk yarısında yaşamış olan Abdülazîz Efendi, h. 983/m. 1575'te kültürlü ve münevver bir ailede doğdu. Yavuz Sultan Selim'in Hasan Can Çelebi (ö. 974/1567) olarak tanınan nedimi İsfahanlı Hâfız Muhammed'in oğlu Hoca Saadeddîn Efendi'ye (ö. 1008/1599) atfen Hocazâdeler olarak bilinen bu aile, Sultan III. Murad'ın hocası olduğu için "Hâce-i Sultânî" unvanıyla anılan Şeyhülislâm Hoca Saadeddîn Efendi'den beri Osmanlı siyasî ve kültürel hayatının aktif figürleri arasında yer almıştır. Abdülazîz Efendi, bu ailenin dördüncü çocuğudur. Her ikisi de şeyhülislâmlık yapmış olan Hocazâde Mehmed Efendi ve Hocazâde Mehmed Esad Efendi, şairin ağabeyleridir. Geleceğin şeyhülislâmı olacak olan Bahâyî Mehmed Efendi ise Abdülazîz Efendi'nin oğludur. Sözü edilen aile fertlerinin tamamı, ilmî kariyerleri yanında aynı zamanda şairdirler (Kâtip Çelebi, 2009: 472; Atâyî, 2017: 1582; Uşşâkîzâde, 2017: 419; İpşirli-Uzun, 1991: 463-464; Turan, 1998: 196-198; Aycibin, 2007: 641; Ceyhan, 2015: 37-38).

Müderreslik, kadılık ve kazaskerlik görevlerinde bulunmuş olan Abdülazîz Efendi'nin ilmî ve edebî olgunluğu, Sultan I. Ahmed dönemine (1603-1617) tekabül etmektedir. Kendisi de şair olan Sultan, edebî ve kültürel çalışmalara çok fazla ilgi göstermiş, bilhassa telif ve tercüme eser yazımına şair ve müellifleri teşvik etmiştir (Ceyhan, 2015: 77). Edebiyat tarihçisi Gibb, Kanunî Sultan Süleyman'ın ölümünden sonra Türk şiiri üzerine

çöken kara bulutların I. Ahmed'le birlikte kalkmaya başladığını ve onun zamanında kadim Osmanlı şiirinin ikinci parlak döneminin ilk ışıklarının, her tarafı kuşatmış olan karanlığın ortasından parlamaya başladığını (Gibb, 1999: 152) belirtmektedir. Abdülâzîz Efendi, Hüseyin Vâiz-i Kâşîfî'nin (ö. 910/1504-5) *Ahlâk-ı Muhsinî* adlı eserinin genişletilmiş bir tercümesi olan *Ahlâk-ı Sultân Ahmedî* adındaki eserini ve Hz. Ali'nin sözlerini ihtiva eden Reşîdüddîn-i Vatvât'ın (ö. 573/1177) *Matlûbu Külli Tâlib min Kelâmi Emiri'l-Mü'minîn 'Alî b. Ebî Tâlib* adlı eserinin tercümesi olan *Gül-i Sad-Berg'i* I. Ahmed'in isteğiyle (Ceyhan, 2015: 77-78, 118) kaleme almıştır.

Konumuz olan *Terceme-i Miftâhu's-Sa'âde Fî Kavâ'idî's-Siyâde* adlı eser de yine I. Ahmed'in Dârüssaâde Ağası Hacı Mustafa Ağa'yı aracı tayin ederek Abdülâzîz Efendi'den tercümesini bizzat istemesiyle (*Terceme-i Miftâhu's-Sa'âde*, İN8b-NN13ab) vücut bulmuş mensur bir eserdir. Mütercimim siyasetnâme ve nasihatnâme türündeki her üç eserini devrin sultanı I. Ahmed'in hususî isteğiyle tercüme etmesi, Abdülâzîz Efendi'nin rüştünü ispatlamış bir mütercim olduğunun kanıtıdır.

Gelibolu arpalığındaki en son vazifesinden istifası arzolunan Abdülâzîz Efendi, 5 Aralık 1618'de (17 Zilhicce 1027) istiska (kanda ya da ciğerde su toplaması) hastalığından 44-45 yaşlarında genç denilebilecek bir yaşta vefat etmiştir.

2. Kaynak Eser ve Müellifi Hakkında

Hocazâde Abdülâzîz Efendi'nin Muhammed bin İbrahim bin Muhammed el-Îcî ismiyle tanıttığı (*Terceme-i Miftâhu's-Sa'âde*, İN105b-NN166b) el-Îcî, bizzat kaleme aldığı Farsça eseri *Miftâhu's-Sa'âde fî Kavâ'idî's-Siyâde*'sinde kendi ismini "Muhammed bin 'Abdü'l-kerîm el-Mülakkab bi-Şihâb en-Neyrîzî" (*Miftâhu's-Sa'âde*, 108b) olarak zikretmektedir. Abdollah Dodangeh, Şîrâz'a bağlı bu iki bölgenin (Îc-Neyrîz) birbirlerine çok yakın iki farklı yerleşim yeri olduğunu belirtmekte ve müellifin her iki bölgeyle anılmasının olağan olduğunu (2018: 17) söylemektedir.

El-Îcî hakkında, tabakat kitaplarında ve bir kısım biyografik kaynaklarda çok fazla bilgi bulunmamaktadır. Müellifin hayatına dair -az olan- somut verileri yine bizzat kendisinden yani eserlerinden öğrenmekteyiz. El-Îcî, Şîrâz bölgesinde yaşamıştır. Eserlerinin niteliğine bakılırsa fıkıh, tefsir, hadis, tarih, edebiyat ve ansiklopedi birikimi olan bir âlimdir. *Miftâhu's-Sâ'âde*'nin hâtıme kayıtlarındaki telif tarihi h. 777/m. 1375 (*Miftâhu's-Sâ'âde*, 109a), tarihî bir eser olarak kaleme aldığı *Tuhfetü'l-Fakîr*'in tetkik edilen telif tarihi h. 783/m. 1381-82 (*Tuhfetü'l-Fakîr ilâ Sâhibi's-Serîr*, 79b; Dodangeh, 2023: 66) ve kendisine ait *Şehnâme* istinsahına tekabül eden h. 752/m. 1351-52 (Dodangeh, 2023: 64) tarihlerinden yola çıkarak 14. yüzyılda yaşadığına ve bu yüzyılın son döneminde müellifliğinin olgunluğa eriştiğine hükmedebiliriz. Dodangeh'in nakline göre çağdaş Arap araştırmacılar es-Süveydî, el-Îcî'nin h. 800/m. 1400'lü yıllardan sonra vefat ettiğini (Dodangeh, 2023: 63) belirtmektedir.

Müellif el-Îcî, tarihî kayıtlara göre sözü edilen bölgede hâkimiyet kurmuş olan Muzafferîler hanedanı ve Timurlular döneminde yaşamıştır. Muzafferîlerden Şâh Şücâ (*Miftâhu's-Sâ'âde*, 3a, 12b-13a, 107ab) ve Timurlulardan Emir Timur'la kurduğu (Dodangeh, 2023: 65) hami-şair/müellif ilişkisi bu bilgiyi kanıtlamaktadır.

Kaynak eser, *Miftâhu's-Sa'âde fî Kavâ'idî's-Siyâde*, el-İcî'nin Fars diliyle sade bir şekilde kaleme aldığı siyasetnâme türünde bir eserdir. Eser, edebî içerikle desteklenmiş bir siyasetnâme olmakla beraber mahiyeti itibarıyla tarih, fıkıh ve sosyoloji gibi farklı birçok disiplin için de önem taşımaktadır.

Eserin Farsça orijinali Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya, nr. 2086'da kayıtlıdır. Talik hatla yazılmış olup rahat okunabilen bu nüsha 109 varaktan müteşekkildir. Zahriyedeki "Kitâbu Umûrî's-Saltanatı el-merkumu bi-Miftâhi's-Sa'âdeti min-kıbelit't-tevârîh" (*Miftâhu's-Sa'âde*, 1a) ifadesi, hem eserin adını hem eserin konusunu hem de eserin türünü açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Eser, aşağıdaki ifadelerle (*Miftâhu's-Sa'âde*, 1a) başlamaktadır:

"Bi'smi'llâhi'r-raḥmâni'r-raḥîm. Şükr ü sipâs-ı bî-nihâyet ve ḥamd ü senâ'-i bî-gâyet pâzşâhî-râ teḳaddeset esmâ'ühû ve te'âlet âlâ'ühû ki nev'-i insân-râ be-cemâl-i 'aql ve kemâl-i faẓl ez-envâ'-ı maḥlûkât mümtâz gerdânîz. Ve der-şân-ı ü fermûz "ve le-ḳad kerremnâ benî âdeme ve ḥamelnâhüm fî'l-berri ve'l-baḥri ve razeḳnâhüm mine't-tayyibâti ve faḍḍalnâhüm 'alâ-keşîrin mimmen ḥalaḳnâ tafḍîlen."

[Sayısız şükür ve dua, sonsuz hamd ve sena Padişah'a -onun isimleri mukaddes ve yücedir- ki insan türünü akıl güzelliği ve erdem olgunluğuyla bütün yaratılanlardan seçkin kıldı ve hakkında "Andolsun, biz insanoğlunu şerefli kıldık. Onları karada ve denizde taşıdık. Kendilerini en güzel ve temiz şeylerden rızıklandırdık ve onları yarattıklarımızın birçoğundan üstün kıldık." (İsrâ, 17/70) buyurdu.]

Eser, hâtimesinde bulunan aşağıdaki ifadelerle (*Miftâhu's-Sa'âde*, 109a) son bulmaktadır: "İttefeḳa'l-ferâḡu min-te'lîfihî fî-evâsıtı muḥarremi'l-ḥarâmi li-seneti seb'in ve seb'ine fe-seb'i-mi'etin el-hicreti'l-hilâliyyeti ve taḥrîrû hâzihi'n-nüşḥati fî-rebi'i'l-evveli li-seneti semânine fe-seb'i-mi'etin el-ḥamdü li'llâhi evvelen ve âḥiren ve's-şalâtü 'alâ-resûlihî Muḥammedini'l-Muştafâ bâṭinen ve zâhiren."

[Bu eserin telifinden hicrî kamerî 777 (m. Haziran 1375) senesinde Muharrem ayında feragat edildi ve bu nüsha ise 780 senesinin Rebiülevvel'inde (Temmuz 1378) yazılmış oldu. Evvel ve âhir Allah'a hamd olsun. Batınî ve zahirî olarak salat, onun resûlü Muhammed Mustafa üzerine olsun.]

Abdülazîz Efendi'nin telif konusundaki beyanı farklıdır. Tercümesini Ayasofya nüshasından değil de başka bir nüshadan yaptığı anlaşılan mütercim, eserin telif tarihini h. 785 (Mart 1383) olarak vermekte Muharrem'in ortalarına tekabül ettiğini (*Terceme-i Miftâhu's-Sa'âde*, İN106a-NN166b) bildirmektedir. Dodangeh, Abdülazîz Efendi'nin verdiği tarihin, Farsça eserin istinsah tarihi olduğunu ya da el-İcî tarafından eserin tekrar yazılmış versiyonu olabileceğini (Dodangeh, 2018: 20) belirtmektedir.

Eserin telif sebeplerinden biri; kültüre ve edebiyata değer verdiği, şairleri koruduğu bilinen (Tüysüz, 2021: 436) Muzafferî Sultanı Şâh Şücâ'ya duyulan muhabbettir. Müellif, sitayişkâr cümleleriyle (*Miftâhu's-Sa'âde*, 3a) hamisi olan Sultan'a saygı ve sevgisini göstermek istemektedir. Sık sık Sultan'ın meziyetlerini anlatan (*Miftâhu's-Sa'âde*, 12b-13a) müellif, hâtime bölümünde de Sultan'ın lütuflarından çokça nasiplendiğini belirtmekte; eserin vücut bulmasını, aralarındaki diyaloga (*Miftâhu's-Sa'âde*, 107ab) bağlamaktadır.

Konusu ve tekniği açısından siyasetnâme türünün özelliklerini bünyesinde barındıran *Miftâhu's-Sa'âde*, Sultan I. Ahmed'in isteğiyle Türkçeye kazandırıldığına göre Osmanlı sarayında okunan (Dodangeh, 2018: 29) ve takip edilen bir eserdir. Tercüme yoluyla Osmanlı edebiyatına kazandırılmakla edebî içeriği, türü, biçimi, tekniği, üslubu ve diliyle klasik edebiyatımızın inceleme sahasına girmiş olan bu eser, müşterek İslâm literatürünün siyasetnâme muhtevalı eserleri arasında dikkatleri üzerine toplayabilecek bir değerdedir.

3. Tercüme Eser *Terceme-i Miftâhu's-Sa'âde fî Kavâ'idî's-Siyâde*

3.1. Eserin Adı ve Yazılma Sebebi

Mütercim Abdülâzîz Efendi, eserin el-Îcî tarafından Şâh Şücâ namına yazıldığını ve kaynak eserin *Miftâhu's-Sa'âde fî Kavâ'idî's-Siyâde* olarak isimlendirildiğini söyleyerek eserin tercüme edilme nedenini belirtmiş ancak tercümesine özgün bir isim verip vermediği konusunda herhangi bir izahta bulunmamıştır. Mütercimin de işaret ettiği üzere tercüme eser, *Terceme-i Miftâhu's-Sa'âde fî Kavâ'idî's-Siyâde* olarak adlandırılmaktadır (*Miftâhu's-Sa'ade*, İN8a-NN9ab):

“Şâh Şücâ' nâmına zübdetü'l-'ulemâ', üsvetü'l-fużalâ' Şeyh Muhammed bin İbrâhîm ibni Muhammed-i İcî te'lîf itdüğü kitâb-ı şerîf ve şî'r-i laţîf ki mülûk-ı nîk-nihâda hâzîne-i 'azîme ta'lîm ü ifâde olmağın *Miftâhu's-Sa'âde fî-Kavâ'idî's-Siyâde* ile mevsûm ve rûsûm-ı deķâyık u haķâyık ile mersûmdur. ... vech-i dil-ârâ üzere terceme olunup...”

Mütercim, eserin tercüme sebebi konusunda birçok nedene işaret etmektedir. Bunların bazılarını açık bir şekilde söylerken bazılarını ima yoluyla belirtmiştir. Abdülâzîz Efendi'nin birinci gayesi; âlimlerin ve fâzılların en seçkini olarak nitelendirdiği el-Îcî'nin eserinden elde edilecek hayrı ve güzelliği bereketlendirmek, kazanılacak yararı genele yaymaktır. Ancak eser Farsça olduğu için insanların istifadesinin sınırlı olacağını düşünmektedir. Manasını ve nüktelerini anlayıp pratik etmeyi kolaylaştırmak amacıyla Rûmîyâne bir üslupla, inşa tekellüfüne ve eda zorluğuna düşmeden, gönle hoş gelen bir dille tercüme etmenin elzem olduğunu belirtmektedir. Tercümesini bu saikle yapan mütercim, eserin şanına yakışır bir dibaceyle tasvir edilmesini arzu etmekte ve zamanın iltifat ve teveccühünden nasiplenmek istemektedir (*Miftâhu's-Sa'ade*, İN8a-NN12b):

“Ol mâlik-i kişver-i 'ulûmuñ müţâlâ'a-i kütüb-i maķbûle hîlâlinde nazar-ı kabûllerine mevşûl olıcaķ, işâ'a-i hayrât ve ifâza-i müberrât lâzime-i zât-ı sa'âdet-simâtları olmağıla nef'ini ta'mîm ve zebân-ı Fârsî ile âşnâ olmayan Rûmîyâne mażmûn u ma'nâsını tefhîm ü ta'lîm için tekellûf-i inşa ve ta'assûf-i edâdan müberrâ vech-i dil-ârâ üzere terceme olunup dibâce-i zibâcesi ism-i sâmi ve nâm-ı girâmileri ile taşdır ve naķş-ı şafâ-baķş-ı elkâb-ı şeref-intisâbları ile taşvîr olunması cây-gîr-i zâmîr-i münîrleri olup mışrâ': *Âftâb-ı 'izzet ez-burc-ı şeref ber-men ne-tâft* fehvâ-yı şeref-ihtivâsı üzere maţla'-ı saltanat ü baķtiyârî ve ufķ-ı şevket ü kâmkârîden mihr-i pür-envârü'l-iltifât ve bende-nüvâzî raķşân ve âşâr-ı 'inâyet ü çäre-sâzî nümâyân olup bir rûz-ı firûz-ı meserret-efrûzda ki tâli'-i vaķt ferhunde ve hûrşid-i devlet ü 'izzet dirahşende ve çehre-i zamân mezîd-i neşâtla pür-hande idi.”

Abdülâzîz Efendi, Sultan I. Ahmed'in eser telifine ve kitap neşrine çok ilgi duyduğunu, el-Îcî'nin siyasetnâmesinin de alaka gösterdiği kitaplardan biri olduğunu bildirmekte; Hacı Mustafa Ağa vesilesiyle eserin tercümesini kendisinden istediğini söylemektedir. Mütercim,

Allah’a tevekkül ederek memur olduğu hizmetle iştigal ettiğini belirtmektedir (*Miftâhu’s-Sa’ade*, İN8b-NN13ab):

“Deryâ-yı tab’-ı gevher-feşânı maḳarr-ı aşdâf-ı kemâlât u fezâ’il ve zihni vakḳâd-ı me’âli-nişânı mevrîd-i eşnâf-ı celâ’il-i ḥaşâ’il olan o şâh-ı nîkû-şemâ’il ve pâdşâh-ı deryâ-dil ḥazretleri sevâbıḳ-ı miẓmâr-ı ma’ârif ü fezâ’il olan ‘ulemâ’-i evâ’il ve ‘uzamâ’-i efâdîl ve meş’ale-efrûz-ı çerâğ-ı dânişverî olan ḳavâbil tahrîr itdükleri kütüb ü resâ’il tettebbu’ına ziyâde mâ’il olup ittılâ’-ı âşâr-ı selef-i şâlihîn ve tefâḥḥus-ı etvâr-ı ḥalef-i ma’delet-âyin için hemvâre nefîs kitâbları enîs ve maṭbû’ mecmû’aları hem-dem ü celîs idinüp cümleden ... Şeyḥ Muḥammed bin İbrâhîm ibni Muḥammed-i İcî te’lîf itdüğü kitâb-ı şerîf ve şîr-ı laṭîf ki ... el-Hâcî Muştafâ Ağâ -yessera’llâhu te’âlâ fi’ d-dâreyni mâ-yeşâ’u- ḥazretleri ṭaraf-ı bâhirü’s-şereflerinden teşrîf-i ‘izzet-ḥâne-i dâ’î-i devlet ve talṭîf-i ḳalb-i ḥulûş-ı ṭaviyyet idüp tezâḥum-ı envâ’-ı sürûr u behcet ve terâküm-i efvâc-ı cevri ü selvetden ol rûz-ı sa’îd-i reşk-endâz-ı yevm-i ‘îd ve ḡayret-efzâ-yı her ḳarîb ü ba’îd olup fi’l-ḥâl mişâl-i lâzımü’l-inḳıyâd-ı şâh-ı deryâ-nevâle imtişâl olunup kemâl-i ‘aciz ile -mütevekkilen ‘ale’l-meliki’l-müte’âl- me’mûr olduğumuz ḥidmet edâsına iştigâl olındı.”

Eserin tercüme edilmesinin nedenlerini I. Ahmed açısından okumak da gerekmektedir. Sultan’ın bir siyasetnâme metninin tercüme edilmesini istemesinin birçok nedeni olabilir. Birincisi, Sultan’ın konumuyla ilgilidir. Her sultan gibi I. Ahmed de devrinde ve devrinden sonra anılmak, kudretli görünümünden kesitler sunarak halkın anlatılarında yer almak ve konumunu güçlendirmek ister. Bu gaye, biraz da bu Osmanlı sultanının tahta geçmeden önce devletin ve halkın yaşadığı buhranla alakalıdır. Celâlî isyanlarından ve birçok tarihî yenilgiden bıkmış olan halk, kendisinden önceki ve sonraki padişahlara göre daha otoriter, kudretli, dindar ve hayırsever olan Sultan’a teveccüh göstermiştir. Sultan, yine kendisi gibi dirayetli olan veziri Kuyucu Murad Paşa’yla birlikte büyük yaralar açan isyanları bir nebze olsun susturmuş, halkın güvenini kazanmıştır (İlgürel, 1989: 30-33). Muhtemelen, güveni daha ileriye taşıyarak halkın kendisini daha iyi tanımasını sağlamak için bazı eserlerin yazılmasına imkân ve ortam tanımak istemiştir.

I. Ahmed’in tercüme isteğinin sebeplerinden ikincisi, büyük bir olasılıkla Abdülazîz Efendi’nin başarılı bir mütercim olmasıyla alakalıdır. Sultan, seçici davranmış, mütercimi bizzat belirleyerek ona hususî ferman göndermiştir (Kavak, 2023: 434).

I. Ahmed’i tercüme arzusuna iten nedenlerden üçüncüsü, el-İcî’nin kaynak metninin mahiyetiyle ilgili olsa gerektir. Eserde sultanlara itaat ve Sünnî siyasî gelenek, sultanların otoritesini destekleyen bir içerikle sunulmuştur (Dodangeh, 2018: 36-37). Abdülazîz Efendi’nin tercümedeki en nihai hedefi, din adamı ve âlim kimliğiyle devrin sultanına nasihat etmektir.

3.2. Eserin Nüshaları

Terceme-i Miftâhu’s-Sa’ade fi Kavâ’idi’s-Siyâde’nin Türkiye kütüphanelerinde tespit edebildiğimiz kadarıyla iki nüshası bulunmaktadır. Nüshalardan biri, Nuruosmaniye Kütüphanesi, nr. 2335’te kayıtlıdır. Diğer nüsha ise İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar, nr. 18’de kayıt altındadır. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi kataloglarında *Miftâhu’s-Sa’ade Tercümesi*’nin Abdülazîz Efendi’ye ait olarak yazılmış bir nüshası daha görünmektedir. Ancak yazma incelendiğinde Abdülazîz Efendi’nin diğer eseri *Ahlâk-ı Sultân Ahmedî*’nin nüshalarından biri olduğu anlaşılmaktadır. Henüz elde

edemediğimiz bir nüsha da Mısır Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu'nda verilen bilgilere (Abdülâzîz vd., 1987: 260) göre Kahire'de Dârü'l-Kütübi'l-Kavmiyye'dedir.

3.3. Nüsha Tavsifleri

3.3.1. Nuruosmaniye Nüşhası

2335 numarasıyla kayıtlı bu nüsha, 205x129-145x80 mm ebatlarındadır. 166+II varak olup her sayfa 15 satırdan oluşmaktadır. Kâğıdı nohudî renkli ve su yolu filigranlı kâğıttır. Cildi mukavva olup üzeri yeşil bez kaplı, miklepli cilttir. Nüşhada serlevha ve metnin içerisine yerleştirildiği cetveller bulunmamakta olup eser ismi, metnin başına yazılmamıştır. Besmele, bir beytin ilk dizesi olarak metni başlatmıştır. Okunaklı bir nesihle ve 114b'den sonra kısmen nestalik hatla kaleme alınan nüsha, siyah mürekkeple yazılmıştır. Ayetler, hadisler, Arapça ve Farsça kelâm-ı kibârlar, veciz ifadeler ve manzum kısımlara geçerken “beyt, nazm, mesnevi, kıt'a, şi'r, beyt-i 'Arabî, nazm-ı 'Arabî, terceme ...” şeklindeki başlıklar ve özellikle mensur anlatımlarda “dîger, nükte, tezyîl, fasl, terceme, nasîhat, hikâyet, hikâyet olunur, rivâyet, rivâyet olunur ki, bir lâzım olan dahî” gibi ibareler sürhle yazılmıştır. Bazen de bu yazım tercih edilmeyerek sadece kırmızı mürekkeple bilhassa ayetler, hadisler ve vecizeler üzerine çizgi (keşîde) çekilmiştir. Ayrıca dikkat çekilmek istenen kişi adı, kelime ve ibarelerde de bu tercihin uygulandığı görülmektedir. Nadir de olsa başlık mahiyetinde olan bir ibarenin, üstten bir çizgi ile belirtildiği tespitlerimiz arasındadır. Mısraların birbirine karışmasını önlemek amacıyla dizeler arasına (vakfe işlevinde) kırmızı renkte nokta ve virgöl konulmuştur. Yapraklar arası takibi sağlayan rakabe kayıtları da bulunan nüşhada rutubet izleri, yıpranmış ve kesilmiş bölüm ya da sayfalar, kitap üzerinde böcek, kurt ve fare yenikleri gibi daha çok yazmanın kondisyonuyla alakalı tahribatlar bulunmamaktadır. İç kapakta tercüme eserin adı, mütercimi ve yazılış tarihi verilmiş, İstinsah tarihi olarak 1139 (1726-27) tarihi zikredilmiştir. Nüşhada müstensihinin kimliğine dair herhangi bir bilgi yoktur. Zahriyede III. Osman tuğralı vakıf mührü, İbrahim Hanîf adına ait mühür ve bazı notlar vardır. “Fevâid” olarak isimlendirebileceğimiz vakıf notları, ismi geçen İbrahim Hanîf'in kimliğine dair ipucu da barındırmaktadır (Terceme-i Miftâhu's-Sa'âde, NN1a): “*Hâzâ vakfu zıllı'llâhi'l-muḥaṣṣası ve'n-nûri'l-lâmi'i-l-müşaḥḥası es-sultân bin es-sultân Sultân Ebü'l-mevâhib 'Osmân Han ibni's-sultân Muṣṭafâ Han vaffâkahu'llâhu fi-halli rumûzı'l-enâmı ve ce'ale elṭâfahû sā'irihî 'ale'l-'ibâdi bi's-selâmi dâmmen, ed-dâ'î el-Hâcc İbrâhîm Hanîf el-Müfettiş bi-Evḳâfi'l-Harameyni'l-Muḥteremeyni ğufira lehû.*”

[Bu, Allah'ın tahsis edilmiş gölgesi, belirgin ve parlayan ışığı olan sultanoğlu sultan, Sultan Mustafa Han'ın oğlu Ebü'l-mevâhib (mevhibelerin-ihsanların babası) Sultan Osmân Han vakfidir. Allah onu varlıkların sırlarını çözmede muvaffak etmiş, sağladığı barış ortamı ile lütuflarını diğer insanlara daim kılmıştır. Haremeyn vakfının müfettişi duacı el-Hâc İbrahim Hanîf. Allah ona mağfiret kılsın.]

Nuruosmaniye nüshası, İstanbul nüshasından kopya edilmiştir. Daha hacimli bir görünüm sergilese de her iki eser, muhteva açısından eşittir. İstanbul nüshasının satır sayısının fazla olması, bu eşitliği sağlamıştır.

Yazmanın Başı

Bi'smi'llâhi'r-raḥmâni'r-raḥîm

Hest kilid-i der-i genc-i Hâkîm

Bi-hamdi'llâh Hudâ'nuñ hamdi oldı

Kilid-i mahzen-i genc-i hidâyet

Yazmanın sonu

“Va'llâhu subhânehû mülhimü's-şavâbi ve ileyhi'l-merci'ü ve'l-me'âbü ve 'aleyhi't-teklânü fî-küllî hînin ve ânin ve minhu'l-ma'ûnetü ve't-tevfîkû ve hüve bi-tahkîkin recâ'ü'r-râcîne haqîqun ve'l-hamdü li'llâhi te'âlâ 'alâ-tevâtürî âlâ'ihî ve tevâfûri na'mâ'ihî ve's-şalâtü ve's-selâmü 'alâ-resûlihî Muhammedini'l-Muştaşâ ve etemmi enbiyâ'ihî ve 'alâ-âlihî ve şahbihî ve hulefâ'ihî ve evliyâ'ihî.”

[Doğru olanı ilham eden, dönüş ve sığınma kendisine ait olan Allah, eksikliklerden münezzektir. Her an ve her zamanda tevekkül onadır. Destek ve yardım, ondandır. O, hakikaten kendisinden rica edenlerin umududur. İhsanlarının tevâtürü ve nimetlerinin bolluğuna binaen hamd, sadece yüce Allah'adır. Salat ve selam, onun peygamberlerinin en büyüğü olan Resul'ü (Hz.) Muhammed Mustafa'ya, onun ehl-i beytine, ashabına, halifelerine ve evlîyalarına olsun.]

İstinsah (Ketebe) Kaydı

“Ferağa min-te'lifihî bi-tevfîki'llâhi te'âlâ ve meyâmini 'avnihî fî-evâsıtı şehri'llâhi'l-harâmi muharremin li-seneti hamsin ve şemânine ve seb'i-mi'etin [el-hicriyyeti]'l-hilâliyyeti ahkârı ibâdî'llâhi ve efkaruhüm ileyhi ez-za'ifü'l-hâfî Muhammed bin İbrâhîm bin Muhammed el-Îcî ve ferağa 'an tercemetihî el-fakîrû ilâ-âlâ'i'l-meliki'l-mu'ini 'Abdü'l-'azîz bin el-merhûmu Sa'dî'd-dîn fî-evâ'ili âhîrî'r-rebî'ayni li-seneti hamsin ve 'ısrîne ve elfin mine'l-hicreti'n-nebevîyyeti aleyhi ve 'alâ-âlihî ve şahbihî ezka't-tahîyyeti. Hâ-kezâ harrarehû ve nekahê min hattı mütercimi'l-mevla'l-mezkûri 'ânifen el-'abdü'l-muhtâcû ilâ-birri Rabbihî'l-Mennâni el-Hâcc Mehemmed bin Süleymân 'afa'llâhu 'anhümâ. Şümme hurrire minhu fî-seneti tis'in ve şelâşine ve mi'etin ve elfin min-hicreti men-lehü'l-'izzü ve's şerefü ve'l-hamdü li'llâhi Rabbi'l-'âlemîne ve şalla'llâhu 'alâ-seyyidînâ ve mevlânâ Muhammedin ve 'alâ-âlihî't-tayyibîne ve aşhâbihî't-tâhirîne ve sellim teslîmen ve 'azzîm ta'zîmâ temme...”

[Yüce Allah'ın tevfiği, bereketi ve onun yardımıyla Allah'ın haram aylarından Muharrem'in ortasında hicrî 785'te (Mart 1383) Allah'ın kullarının en hakiri, onların en fakiri, güçsüz ve hata işleyen Muhammed bin İbrahim bin Muhammed el-Îcî eliyle eserin telifinden feragat edildi. Muin, Melik ve yüce olan Allah'ın ihsanıyla Rebiülahir ayının başlarında Nebi'nin hicretinin –selamın en faziletlisi; onun, ehl-i beytinin ve ashabının üzerine olsun- 1025'inde (Nisan 1616) merhum (Hoca) Sa'deddin'in oğlu fakir Abdülazîz'in tercümesinden feragat edildi. Aynı şekilde, onu (tercümeyi) yukarıda zikredilen şerefli mütercimin hattından Mennan olan Rabb'inin ihsanına muhtaç kul el-Hâc Mehemmed bin Süleyman -Allah, o ikisini affetsin- tahrir edip nakletti. Sonra ondan (o istinsahtan), izzet ve şeref sahibi olan zatın hicretinin 1139 (1726-27)'unda tahrir edildi. Hamd, âlemlerin Rabbinedir. Allah'ın selamı ve duası, efendimiz ve seyyidimiz (Hz.) Muhammed, onun güzel ehl-i beyti ve temiz ashabı üzerine olsun. Onu saygı ve hürmetle tazim et! (İstinsah) tamamlandı...]

3.3.2. İstanbul Nüshası

Nadir Eser/Türkçe Yazmalar, nr. 18'de kayıtlı bu nüsha, 106+I varaktan müteşekkil olup her sayfa 27 satırdan oluşmaktadır. Boyutlarını tam olarak tespit edemediğimiz yazmada yazılar nohudî renkli kâğıt üzerine yazılmıştır. Eser; üzeri siyah meşin kaplı, altın yaldızlı salbek şemseli, miklebi şemse ve bordürlü mukavva cilt içerisindedir. Nüshanın alt kapakla üst kapağını birbirine bağlayan sırt (dip) bölümü kısmen, miklebi alt kapağa bağlayan sertabı ise epey yıpranmıştır. Nüşhada çiçeklerle bezenmiş, ucunda ince tığlar bulunan mihrabiye şeklinde serlevha ve metnin içerisine yerleştirildiği bordürlü cetveller bulunmaktadır. Eser ismi, metnin başına veya serlevhaya yazılmamıştır. Zahriye rik'a ta'lik kırması bir hatla Besmele'den sonra Kur'ân ayetleri ve bazı dua kitaplarında ya da mecmualarında sıkça rastladığımız dualar, karışık olarak verilmiştir. Bazı ayetler, dualar, mütercimle ilgili bilgiler, muhtelif veriler, temellük mührü ve kayıtlar bulunmaktadır. Oldukça okunaklı bir nesihle kaleme alınan nüsha, siyah mürekkeple yazılmıştır. Nuruosmaniye nüshasında olduğu gibi ayetler, hadisler, Arapça ve Farsça meseller, veciz ifadeler ve başlıklar sürhle kaleme alınmış; bazı durumlarda kırmızı mürekkeple bilhassa ayet, hadis ve vecizeler üzerine çizgi çekilmiştir. Yazı uygulamaları ve birtakım tasarruflar, Nuruosmaniye ile hemen hemen aynıdır. Ancak bu nüshadaki imla hataları, Nuruosmaniye nüshasına olan ihtiyacı güçlü kılacak oranda fazladır. Nüşhada rakabe kayıtları da bulunmaktadır. İstanbul nüshasında derkenar notları, Nuruosmaniye nüshasına göre biraz daha fazladır. Ancak metnin hacmine göre bu konuda kayda değer bir alana sahip olduğu da söylenemez. Derkenarlar, genelde metinde anlatılan konuyla ilgili olup konunun okuyucu tarafından daha rahat anlaşılmasını amaçlamaktadır.

Yazmanın Başı

Bi'smi'llâhi'r-raḥmāni'r-raḥīm
Hest kilîd-i der-i genc-i Ḥakīm

Bi-ḥamdî'llâh Ḥudā'nuñ ḥamdî oldı
Kilîd-i maḥzen-i genc-i hidāyet

Yazmanın Sonu:

“Va'llāhu subḥānehū mülhimü's-şavābi ve ileyhi'l-merci'u ve'l-me'âbü ve 'aleyhi't-teklānū fî-küllî ḥīnin ve ānin ve minhu'l-ma'ūnetü ve't-tevfîkū ve hüve bi-taḥḳîkin recā'ü'r-rācīne ḥaḳîkun ve'l-ḥamdü li'llāhi te'ālā 'alā-tevâtürî ālā'ihî ve tevâfuri na'mā'ihî ve's-şalātü ve's-selāmü 'alā-resûlihî Muḥammedini'l-Muştafâ ve etemmi enbiyā'ihî ve 'alā-âlihî ve şaḥbihî ve ḥulefâ'ihî ve evliyā'ihî.”

[Doğru olanı ilham eden, dönüş ve sığınma kendisine ait olan Allah, eksikliklerden münezzehtir. Her an ve her zamanda tevekkül onadır. Destek ve yardım, ondandır. O, hakikaten kendisinden rica edenlerin umududur. İhsanlarının tevâtürü ve nimetlerinin bolluğuna binaen hamd, sadece yüce Allah'adır. Salat ve selam, onun peygamberlerinin en büyüğü olan Resul'ü (Hz.) Muhammed Mustafa'ya, onun ehl-i beytine, ashabına, halifelerine ve evliyalarına olsun.]. İstinsah Kaydı:

“Ferağa min-te'lifihî bi-tevfîkî'llāhi te'ālā ve meyâmini 'avnihi fî-evâsıtı şehri'llāhi'l-ḥarâmi muḥarremi li-seneti ḥamsin ve şemânine ve seb'i-mi'etin [el-hicriyyeti]'l-

hilâliyyeti ahkârı ‘ibâdî’llâhî ve efkaruhüm ileyhi ez-za’ifü’l-hâfî Muhammed bin İbrâhîm bin Muhammed el-Îcî ve ferağa ‘an-tercemetihî el-fakîrû ilâ-âlâ’i’l-meliki’l-mu’îni ‘Abdü’l-‘azîz bin el-merhûmu Sa’dî’d-dîn fî-evâ’ili âhîrî’r-rebî’aynî li-seneti hamsin ve ‘ışrîne ve elfin mine’l-hicreti’n-nebeviyyeti ‘aleyhi ve ‘alâ-âlihî ve şahbihî ezka’t-tahîyyeti. Hâ-kezâ harrarehû ve nekahlehû min-hattî mütercimi’l-mevla’l-mezkûrî ânifen el-‘abdü’l-muhtâcû ilâ-birri Rabbihi’l-Mennâni el-Hâcc Mehemmed bin Süleymân ‘afa’llâhu ‘anhümâ es-sâbi’u ve’l-‘aşru min-rebî’i’l-ülâ fî-seneti erba’in ve şelâşine ve mi’etin ba’de’l-elfi min-hicreti men lehu’l-‘izzü ve’ş-şerefü ve’l-hamdü li’llâhî Rabbi’l-‘âlemîne ve şalla’llâhu ‘alâ-seyyidînâ ve mevlânâ Muhammedin ve ‘alâ-âlihî’t-tayyibîne ve aşhâbihî’t-tâhirîne ve sellim teslîmen ve ‘azzim ta’zîmâ temmet...”

[Yüce Allah’ın tevfiği, bereketi ve onun yardımıyla Allah’ın haram aylarından Muharrem’in ortasında hicrî 785’te (Mart 1383) Allah’ın kullarının en hakiri, onların en fakiri, güçsüz ve hata işleyen Muhammed bin İbrahim bin Muhammed el-Îcî eliyle eserin telifinden feragat edildi. Muin, Melik ve yüce olan Allah’ın ihsanıyla Rebiülahir ayının başlarında Nebi’nin hicretinin -selamın en faziletlisi; onun, ehl-i beytinin ve ashabının üzerine olsun- 1025’inde (Nisan 1616) merhum (Hoca) Sa’deddin’in oğlu fakir Abdülazîz’in tercümesinden feragat edildi. Aynı şekilde, onu (tercümeyi) yukarıda zikredilen şerefli mütercimmin hattından Mennan olan Rabb’inin ihsanına muhtaç kul el-Hâc Mehemmed bin Süleymân -Allah, o ikisini affetsin- izzet ve şeref sahibi olan zatın hicretinin 1134 (5 Ocak 1722) senesinde Rebiülevvel ayının 17’sinde tahrir edip nakletti. Hamd, âlemlerin Rabbinedir. Allah’ın selamı ve duası, efendimiz ve seyyidimiz (Hz.) Muhammed, onun güzel ehl-i beyti ve temiz ashabı üzerine olsun. Onu saygı ve hürmetle tazim et! (İstinsah) tamamlandı.]

3.3.3. Mısır/Kahire Nüshası

Henüz elde edemediğimiz bu nüshanın varlığını, *Mısır Milli Kütüphanesi* (Dârü’l-Kütübî’l-Kavmiyye) *Türkçe Yazmalar Kataloğu*’ndan öğreniyoruz. *Yazmalar Kataloğu*’nda *Miftâhu’s-Sa’âde Tercümesi* hakkında verilen bilgileri (Abdülazîz vd., 1987: 260) aynen aktarıyoruz:

“Tercemetü Miftâhi’s-Sa’âdeti fî Kavâ’idi’s-Siyâde: Te’lîfü Muhammed bin İbrâhîm bin Muhammed el-Îcî, ellezî feraga min-te’lîfihî bi’l-Fârsiyyeti fî-evâsıtı’l-Muharremi senete seb’i-mi’etin ve hamsin ve semânîne mine’l-hicriyyeti. Tercemehû mine’l-Fârsiyyeti ile’t-Türkiyyeti ‘Abdü’l-‘azîz ibni Sa’dî’d-dîn ve feraga mine’t-tercemeti fî-evâ’ili rebî’i’l-âhîrî senete elfin ve hamsin ve ‘ışrîne mine’l-hicriyyeti bi-emri’s-Sultân Ahmedi’l-Evveli el-‘Osmânî.

Evvelühâ:

Bi’smi’llâhî’r-raḥmānî’r-raḥîm

Hest kilid-i der-i genc-i Ḥakîm

Bi-ḥamdi’llâh Ḥudâ’nuḥ ḥamdi oldı [...]

Nüşatün mahtûtatün fî-mücelledin, bi-evvelihâ hilyetün, mücedveletün bi’z-zehebi ve’l-midâdü’l-esvedî, bi-kalemi nesihin cemîlin, bidûn târîhin, fî-mi’eteyni ve seb’in ve tis’ine varakatin, mistaratuhâ selâsete ‘aşera satran, fî-erba’ati ve ‘ışrîne ve nısfın darbü hamsete ‘aşera santimetren. (17-İctimâ’u Türkî Tal’at)”

[*Miftâhu's-Sa'âdeti fî Kavâ'idî's-Siyâde Tercümesi*: Muhammed b. İbrahim b. Muhammed el İcî'nin hicrî 785 (Mart 1383) senesinin Muharrem ayı ortalarında Farsçada telifini tamamladığı eser. Abdülâzîz b. Saadeddîn, onu Farsçadan Türkçeye tercüme etti. Tercümeyi, Osmanlı sultanı I. Ahmed'in emriyle hicrî 1025 yılının Rebiülahir ayının başlarında (Nisan 1616) tamamladı.

Başı:

Bi'smi'llâhi'r-raḥmāni'r-raḥîm

Hest kilid-i der-i genc-i Ḥakîm

Bi-ḥamdi'llâh Ḥudâ'nuḥ ḥamdi oldı [...]

Ciltlenmiş yazma nüsha, başı tezhipli, altın yaldızla cetvel içine alınmış, siyah mürekkeple güzel bir nesih hatla yazılmış, tarihsiz, 297 yaprak, yazı alanında 13 satır, kağıt ve yazı alanı boyutu, 15x24,5 cm'dir. (17-İctimâ'u Türkî Tal'at)]”

Mısır nüshasındaki bazı bilgilere ihtiyatla yaklaşmak gerekmektedir.

3.4. Eserin Muhtevası

Abdülâzîz Efendi, eserinin dibacesinde tercüme metnin tertibi ve bölümleri hakkında bizzat bilgi vermektedir (*Terceme-i Miftâhu's-Sa'âde*, İN9a/NN13b-14a):

“Ve bu kitâb-ı müsteṭâb bir muḳaddime ve dört bâb ve bir ḥâtime üzere tebvîb ü tertîb olunmuşdur. Muḳaddime niçe mes'ele beyânındadır ki anuñ taḳdîmi lâzım ve tafşîli emr-i mühimdür. **Evvelki bâb**, ma'nâ-yı salṭanat taḥkîkindedür. **İkinci bâb**, esâṭîn-i selâṭîn ü ḥükkâm ve vülât-ı ma'delet-âyine ri'âyeti lâzım u vâcib ve müteḥattim ü lâzib umûr beyânındadır. **Üçüncü bâb**, selâṭîn-i 'izzet-nişânuñ vüzerâ'-i 'âlî-şân ve ḥavâşş u erkânına lâzım olan âdâb beyânındadır. **Dördüncü bâb**, bu kitâb-I müsteṭâb-ı ḥikmet-intisâba münâsib ba'zî ḥikâyât u kelimât-ı ḥikmet-âyât beyânındadır. **Ḥâtime**, arz-ı ḥâl-i muşannif beyânındadır.”

Tercüme eser yukarıda da belirtildiği gibi mukaddime, dört bab ve hâtime kısımlarından müteşekkildir. Ancak bu bablar arasında alt başlıklar da bulunmaktadır.

3.5. Dil, Üslup ve Edebî Özellikleri

Abdülâzîz Efendi'nin tercümesi, 17. yüzyılda yazılmasına rağmen Eski Anadolu Türkçesinin bazı hususiyetlerini hâlen bünyesinde barındırmaktadır. Devrine göre arkaik olarak kullanılmış olan eklere bu tercüme eserde sıkça rastlamaktayız. Örneğin; Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesinin ilk devirlerinde devamlı yuvarlak vokalli olarak kullanılan (Ergin, 2019: 286) “-vuz, -vüz” istek çokluk birinci şahıs ekinin metinde örnekleri (*Terceme-i Miftâhu's-Sa'âde*, İN24a-NN37a) vardır: “Öyle olsa üzerimize lâzım u vâcibdür ki her ân ve her sâ'at kendümüzi ğarîḳ-i ni'met bilüp vücūd u mevcūdumuzu şarf-ı rızâ-yı Melik-i Ma'būd kılavuz.”

Bulunduğu döneme göre Eski Anadolu Türkçesinden izler taşıyan arkaik kullanımdan biri de “-ın, -in” birinci tekil şahıs ekinin bir örnekteki (*Terceme-i Miftâhu's-Sa'âde*, İN103b-NN162b) varlığıdır: “İnşâd ideyîn tapuña bir beyt”

Tercüme metinde bazı Arapça yapıların, Türkçe cümleler içerisinde kullanıldığını (*Terceme-i Miftâhu's-Sa'âde*, İN18a-28a) görmekteyiz. Bu yazımı, müşterek İslâmî kültürün cevaz verdiği bir alışveriş olarak değerlendirebiliriz:

“Bir târihde Emîrû'l-mü'minîn Hârûn ile hacca gidüp ittifâkâ bir gice harem-i şerîfde h'âb içre iken sem'ime şadâ-yı **kar'û'l-bâb** irişür.”

Abdülazîz Efendi, eserinde cümleleri birbiriyle ilişkilendirirken daha çok “ki”, “dahı”, “ve” gibi bağlama edatlarını kullanmış, bu edatların virgöl makamında (Ergin, 2019: 350-351) olmaları hasebiyle bazen cümleleri uzatmıştır (*Terceme-i Miftâhu's-Sa'âde*, İN77b/NN118b-119a):

“**Ve** bu **dahı** üç faşl olup faşl-ı evvel mâhî-i merâsim-i enşâb u bid'at **ve** muhyî-i me'âlim-i Kitâb u Sünnet, nişâr-künende-i cevâhir-i faşlû'l-hiţâb Emîrû'l-mü'minîn 'Ömer bin el-Hattâb *radıya'llâhu 'anhu'l-Melikü'l-Vehhâb*- hazretlerinin zamân-ı hilâfet **ve** evân-ı emâretlerinde olan siyer-i marziyye **ve** şü'un-ı mer'iyyelerinden miqdâr-ı yesîrûn beyân u takrîrinde zîrâ **ki** rûkn-i rekîn-i zabt u siyâset **ve** hâbl-i metîn-i hükm ü riyâset gürisnegân-ı h'ân-ı rahm ü re'fet olan sitem-dîdeler hakkında bast-ı bisât-ı 'adl ü dâd **ve** medd-i simât-ı şefkat u vidâddur.”

Abdülazîz Efendi, eserinde “ki” bağlama edatıyla (bağlacıyla) birçok ara söz ve ara cümle kullanmıştır. Bu ifadeleri, konuyla alakalı faydalı bilgiler ve ilave içerikler (*Terceme-i Miftâhu's-Sa'âde*, İN41b/NN62ab) olarak değerlendirmek gerekmektedir: “*Menzillerine girüp fi'l-cümle istirâhat üzere iken zümre-i evliyâ'u'llâhdan olan oğulları 'Abdü'l-melik -ki İmâm Ebû Nu'aym Hilvetü'l-Evliyâ nâm kitabında menâkıb-ı 'azîme ve kerâmât-ı cesîmesini ketb itmişdür- gelüp içeriye girdiler ...*”

Mütercim (müstensih?), kaynak metne bağlı kalarak ayetleri, hadisleri ve meselleri aynen aktarmıştır. Ancak metin içerisindeki konuyla alakalı olarak derkenarlarda da bazen ayetler (*Terceme-i Miftâhu's-Sa'âde*, İN96a) ve hadisler vermiş bazen de Arapça veciz ifadeler (*Terceme-i Miftâhu's-Sa'âde*, İN22a) nakletmiştir: “Âhîr-i hutbede *'İnne'llâhe ye'müru bi'l-'adli ve'l-ihsâni...* (Nahl, 16/90)” âyet-i kerîmesin tilâvet idüp hutbâyâ dahı âyet-i mezkûre ile hatm-ı hutbeye emr 'Ömer bin 'Abdü'l-'azîz sünneti ile idüğü müttefekun 'aleyhdür.”

“*el-Umûru merhûnetün bi-evkâtihâ* ya'nî her umûr, vaktiyle olur.”

Abdülazîz Efendi'nin tercüme eseri, -bilhassa siyasetnâme olmasıyla da uyum içerisinde (Uzun, 2007: 10) -üslup türlerinden orta nesre dâhil edilebilir. Ancak eserin muhtelif yerlerinde yer yer diğer üsluplara, özellikle sade nesre ve süslü nesre örnek olabilecek bir muhteviyatın varlığı da yadsınamaz. Abdülazîz Efendi'nin büyük nesir ustası Sinan Paşa'dan da etkilendiği mukaddimedeki hamdeleye dâhil edilecek cümlelerden (*Terceme-i Miftâhu's-Sa'âde*, İN1b-2a/NN1b-2a) anlaşılmaktadır. Her ne kadar bu vadideki bazı ifade ve tabirler klişe ortak yapılar cümlesinden sayılsa da mütercimin buradaki kelime kadrosu, *Tazarru'nâme*'nin mukaddimesindeki söz varlığını (Tulum, 1971: 31-32) hatırlatmaktadır: “*Şîfât-ı imkân ve semt-i nokşândan münezzeh ü müberrâ bir zât-ı maḥmûdu 'ş-şîfâtdur ki ihtirâ'-ı 'acâyib-i maḥlûkât ve ibdâ'-ı ġarâ'ib-i maşnû'âtta ferdâniyyetine bu saḳf-ı mu'allâk ve fers-i muṭabbâk bir delîl-i celîl ve bürhân-ı muṭlaḳdur.*”

Osmanlı nesrindeki birçok nâsir gibi Abdülazîz Efendi de eserinin mukaddimesinde süslü nesir niteliklerini haiz bir tarzla hareket etmektedir. Mukaddimede Arapça ve Farsça terkipler fazla olup bazen zincirleme tamlamalar oluşturulmuş ve secili bir anlatıma (*Terceme-i Miftâhu's-Sa'âde*, İN2b-NN3b) müracaat edilmiştir:

“Ve râġib-i duḡûl-i dâr-ı hidâyet olan aḥrâr u ebrâruñ yed-i mü'eyyedlerine fetḥ-i bâb-ı şevâb için *Miftâh-ı Sa'âdet* tâ'at ü 'inâyet idüp zâlâm-ı şâm-ı evzâr u âşâmdan ḡalâş

ve bâ'îş-i 'itâb u 'ikâb ve mücib-i hisâb u 'azâb olan ef'âl-i dâlâlet-me'âlden menâş u istihlâş için “*Allâhu nûru 's-semâvâtî ve 'l-arz*” (Nûr, 25/35) matla'ından zühûr itmiş nûrla başa-ı başiretlerinden perde-i hicâb ve ğışâve-i iştibâhı ref' eyledi.”

Sebeb-i telife ve övgüye dair kısımlara doğru, süslü nesir cümlelerinin ve secili ifadelerin artarak terkiplerin uzadığı (Terceme-i Miftâhu's-Sa'âde, İN5a-NN8a) görülmektedir: “... *evfer-i menâzil-i sa'âdât ve aqtâr-ı tât u 'ibâdâtda seyr ü devr idüp edille-i mesâlik-i hidâyet ve ehille-i âfâk-ı irşâd u delâlet olan şümûs-ı 'itret ve bûdür-ü ümmetlerinden âl ü evlâd ü ahfâd ve aşhâb-ı emcâd-ı dâd-i 'tiyâd hâzerâtının ...*”

Abdülâzîz Efendi; aliterasyon ve yapısal paralelliklere sıkça başvurup kafiye ve ritmi canlı tutmaya çalışmıştır (Terceme-i Miftâhu's-Sa'âde, İN7a-NN11a): “*Bir şeh-süvâr-ı meydân-ı gîrüdârdur ki 'azm-i rezm itse şîrân-ı pîşe-i merdânegî ve pelengân-ı kühsâr-ı ferzânegî olan 'asker-i cerrâr-ı encüm-şümâr-ı nuşret-şi'ârı 'arşa-i ceng ü peykârda sinân-ı cevşen-güzârla şufûf-ı mersûfe-i düşmeni târ-mâr ve tîğ-i hûn-h'ârla kaç-ı 'urûk-ı a'dâ-yı mâr-kirdâr iderler.*”

Abdülâzîz Efendi, asıl konunun anlatıldığı bölüme geçer geçmez nesir üslubunda hemen değişiklik yapmaktadır. Kendisine tevdi edilen bir eseri I. Ahmed adına çeviren mütercim, eserin okuyucu tarafından daha rahat ve kolay anlaşılması için mukaddimedeki sanat kaygılı süslü nesirden uzaklaşarak metni, vasat ve devrine göre makul bir üslupla Türkçeye aktarmıştır. Ancak eserin edebî niteliği; mütercimin tahkiyevî üslubu, yer yer devam ettiği secili söyleyişleri ve bilhassa nazmen tercümeleri ile her zaman canlı kalabilmiştir. Mütercimin asıl metinde sanat kaygısını paranteze alması, “alıcı” ve “okuyucu” niteliğinin değişmesi ve metnin anlaşılabilirliğinin artırılmak istenmesi yanında -önemli bir ihtimalle- eseri sipariş edenin eserin dili konusundaki birtakım talepleriyle (Develi, 2012: 85-86) de ilgilidir. Sultan'ın açık talebi, elbette ki mütercimi dil ve üslup açısından sınırlandırmaktaydı (Terceme-i Miftâhu's-Sa'âde, İN9b-NN14b-15a):

“Hâzet-i Şiddîk, Sa'd'a hitâb idüp “Yâ Ebâ Sâbit! Emr-i hilâfet ü imâmetde senûn re'yûn nedür?” didiler. Sa'd dağı “Ben cümle-i cemâ'atûn biriyüm, sizûn ve anlarûn re'yi nicedür.” didi. Pes Enşâr-ı ulû'l-ebâr, “*minnâ emîrûn ve minküm emîrûn*” diyüp bunu ihtiyâr itdiler ki Enşâr tarafından bir imâm ve muhâcirin tarafından bir imâm ta'yîn olma.”

Abdülâzîz Efendi'nin mensur tercümesinin en büyük özelliklerinden biri de eserin zengin bir manzum içerik barındırmasıdır. Mütercim, telif eserden intikal eden Arapça ve Farsça manzumeleri nesir şeklinde çevirmemiş onları nazmen tercüme ederek metni okuyucu açısından ilgi çekici hâle getirmiştir. Bu minvalde, eseri tekdüzelikten kurtarmaya çalışmıştır. Seciler, nasıl mensur eserde nazım toplumdaki cazibesini yakalamaya çalışmaktaysa nesir içerisinde verilen manzumeler de yine şiirin çekiciliğini aynı oranda mensur eserlere kanalize etmeye gayret etmektedir (Köksal, 2009: 12). Eserde 67 Türkçe, 64 Farsça, 37 Arapça, besmele ve Nizâmî'nin dizesinden örülü besmelenâme edebî türünde 1 mülemma manzume bulunmaktadır. Farsça beyit sayısı toplamda 106, mısra sayısı 1'dir. Arapça beyit sayısı toplamda 61, mısra adedi 1'dir. Türkçe beyitlerin sayısı toplamda 165'tir. Mütercim, Arapça ve Farsça manzumelerin hemen hemen tamamını nazmen tercüme etmiştir. Manzumeler arasında nazmen tercümeler dışında kendisine ait olan başka manzumeler de bulunmaktadır. Mütercim, nazmen tercümelerde nazım şekli, kafiye ve vezin olarak kaynak metne bağlı kaldığı gibi kendi tasarruflarını da kullanabilmiştir.

Abdülazîz Efendi, nazmen tercüme ettiği manzumelerde kaynak metinlerin konusuna bağlı kalmaya özen göstermektedir. Her ne kadar edebî türleri, kaynak dilin muhtevası belirlese de mütercimin harfiyen ve mealen verdiği içerikleri yer yer ekleme ve genişletmelerle zenginleştirdiği görülmektedir.

Nazmen tercüme metinlerinin türleri, konuları ve tarzlarına bakıldığında eserin manzum tarafının, mensur olan içeriği desteklediği görülmektedir. Manzumelerin daha çok pendnâme türü ve hakîmâne edayı muhtevî olmaları, mensur eserin siyasetnâme niteliğini güçlü kılmaktadır. Her iki tür ve tarzın muhataplarının devlet erbabı olduğu unutulmamalıdır.

Bir şiir mütercimi olarak dili sade, üslubu açık, söyleyişi külfetsiz bir şair olan Abdülazîz Efendi'nin bağımsız olarak kaleme aldığı manzumeleri, onun şairliği, dili ve üslubu hakkında nazmen tercümelerine göre -kuşkusuz- daha somut veriler sunmaktadır. Aşağıdaki "T-III" (Türkçe üçüncü manzume) başlığını taşıyan manzume (*Terceme-i Miftâhu's-Sa'âde*, İN6b-7a/NN10b) Sultan I. Ahmed'e mesnevi nazım biçimiyle yazılmış 26 beyitlik bir methiyeden alınmıştır. "T-XLVIII" (Türkçe kırk sekizinci manzume) başlığını verdiğimiz manzume de "F-LVI" (Farsça elli altıncı manzume)" başlıklı Farsça şiirin nazmen tercümesidir (*Terceme-i Miftâhu's-Sa'âde*, İN60b-61a/NN92b).

[T-III]

- 1 Ol şeh-i kişver-i 'ulûm u hikem
Şehriyâr-ı diyâr-ı luğf u kerem
- 2 Maṭla'-ı âfitâb-ı faẓl-ı ilâh
Neyyir-i a'zam-ı celâlet ü câh
- 3 Şems-i tâbân-ı âsumân-ı şehâ
Şemse-i pîş-i tâk-ı kaşr-ı 'atâ
- 4 Âfitâb-ı sipihr-i câh u celâl
Meh-i pür-nûr-ı evc-i faẓl ü kemâl
- 5 Şâh-ı şâhân-ı dehr Han Aḥmed
Virdi Hâk aña devlet-i sermed
- 6 Milket-i 'adl ü dâda mâlikdür
Şâh-râh-ı 'atâya sâlikdür
- 7 Kaṭre-i cûd u faẓlıdur deryâ
Ġarḳ-ı baḥr-ı 'atâsıdur dünyâ
- 8 Luğfı bî-gâyedür mürüvveti çok
Yemm-i iḥsânınun nihâyeti yok
- 9 İtse ḥalka 'atâ o şâh-ı kerem
Dest-i cer gösterür o dem ḥâtem
- 10 Mazhar-ı cûd u luğfidur 'ulemâ

Manzar-ı iltifâtıdur fużalâ

11 'Adle mâ'ıldür o sûtûde-şîfât
Dâ'imâ kârî hayr ile hasenât

12 Yâ Rab ol menba'-ı 'inâyâtı
Zât-ı pâk-i sa'âdet-âyâtı

...

[F-LVI]

1 Muḥâlîfân-ı tu mürân budend ü mâr şudend
Ber-âver ez-ser-i mürân-ı mâr-geşte demâr

2 Me-dih zemânişân z'in bîş rûzgâr me-ber
Ki ejdehâ şevved er-rûzgâr yâbed mâr
Terceme:

[T-XLVIII]

1 Düşmenüñ mür iken çü mâr oldı
Anı öldürmeyince itme karar

2 Virme bir dem daḡı aña fırsat
Rûzigâr ile ejder olur mâr

SONUÇ

Abdülâzîz Efendi'nin *Terceme-i Miftâhu's-Sa'âde fî Kavâ'idî's-Siyâde*'si Farsçadan çeviri bir eser olması hasebiyle Osmanlı tercüme geleneğinin mahiyetine ışık tutmakla beraber siyasetnâme türünde bir eser olduğu için klasik Türk edebiyatının 17. yüzyıldaki siyasetnâme geleneğinin ortaya çıkarılmasında da kendisine müracaat edilecek değerli bir eserdir. Kaynağını İran, Hint ve Yunan birikiminden alarak İslâmî referanslarla zengin bir konum elde etmiş Doğu siyasetnâmelerinin çeviri yoluyla Osmanlı kültür havzasına intikal etmiş örneklerinden olan bu eser, Sultan I. Ahmed'in özel isteğiyle kaleme alınmıştır. Eser, bizzat Sultan'ın işaretiyle yazıldığı için halkın ve özellikle muhataplarının muhteviyata rahatlıkla nüfuz etmesi amaç edinilmiş ve bu nedenle tercüme metin devrinin nesir anlayışını dikkate aldığımızda çok da ağır olmayan, akıcı ve anlaşılır bir dil ve üslupla oluşturulmuştur. Abdülâzîz Efendi, tercümesini yaparken kaynak metnin tertip ve muhtevasına sadık kalmıştır. Ancak Osmanlı tercüme geleneğinin kendine has çeviri anlayışına uygun olarak tercüme metin üzerinde bazı tasarruflarda bulunmuş, ekleme ve genişletmelerle eseri Osmanlı kültür dizgesine uyarlamıştır. Mütercim, kaynak metindeki edebîliğe hâlel getirmemiş, Arapça ve Farsça manzumeleri nazmen tercüme etmiştir. Eserde manzum tercüme dışı Abdülâzîz Efendi'ye ait başka şiirler de vardır. Ancak bunların sayısı fazla değildir. Mütercim; özgün söyleyişler, yer yer secili ifadeler, aliterasyon ve yapısal paralelliklere sıkça başvurarak kafiye ve ritmi canlı tutmaya çalışmıştır. Çalışmamıza konu olan bu edebî siyasetnâmenin kaynak metinden intikal etmiş ve Abdülâzîz Efendi'nin birtakım ekleme ve genişletmeleriyle daha da zenginleşmiş olan muhteviyatı, sadece klasik Türk edebiyatı araştırmalarına değil tarih, ilahiyat, sosyoloji ve kamu yönetimi gibi birçok disiplinin de istifade edebileceği bir nitelik taşımaktadır.

KAYNAKÇA

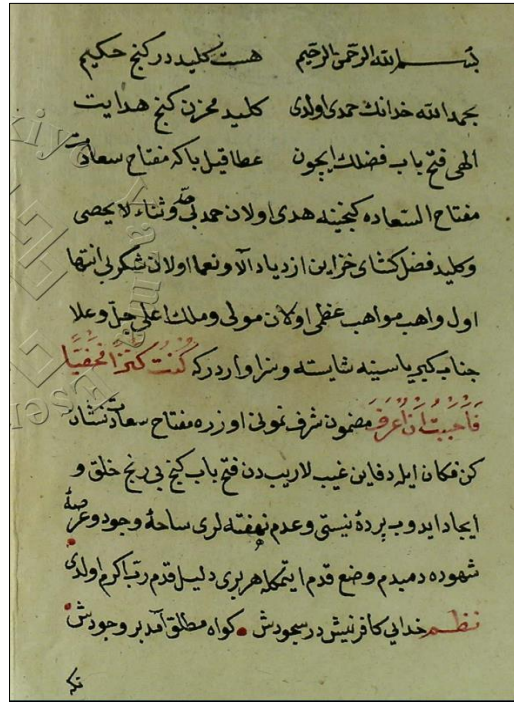
- Abdülazîz b. Hoca Sa'deddîn, *Terceme-i Miftâhu's-Sa'âde fî Kavâ'idî's-Siyâde*, Nuruosmaniye Kütüphanesi, 2335, vr. 1b-166b.
- Abdülazîz b. Sa'deddîn, *Terceme-i Miftâhu's-Sa'âde fî Kavâ'idî's-Siyâde*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar, 18, vr. 1b-106a.
- ABDÜLAZİZ, Muhammed İhsan ve Nasrullah Mübeşşir et-Tırâzî (1987). *Fihrisü'l-Mahtûtâtî't-Türkiyye el-Osmâniyye*, 1, Kahire: Hey'etü'l-Mısriyyeti'l-Âmme li'l-Kitâb.
- ADALIOĞLU, Hasan Hüseyin (2009). "Siyâsetnâme", *DİA*, 37, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, ss. 304-306.
- AYCİBİN, Zeynep (2007). *Kâtib Çelebi, Fezleke Tahlil ve Metin I-II-III*, Doktora Tezi, İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- CEYHAN, Âdem (2015). *Reşidüddin Vatvat-Hazret-i Ali'nin Yüz Sözü Gül-i Sad-Berg*, çev. Hocazâde Abdülaziz Efendi, Tashihli ve İlaveli 3. Baskı, İstanbul: Buhara Yayınları.
- DEVELİ, Hayati (2012). "Söze Boğulan Tarih: Osmanlı Tarih Yazıcılığının Dili", *Nesrin İnşası Düzyazıda Dil, Üslûp ve Türler*, hzl. Hatice Aynur-Müjgan Çakır-Hanife Koncu-Selim S. Kuru-Ali Emre Özyıldırım, İstanbul: Turkuaz Yayınları, ss. 84-123.
- DODANGEH, Abdollah (2018). *Miftâhu's-Sa'âde Fî Kavâ'idî's-Siyâde Neyrîzî'nin Siyâsetnâmesi Şihâb En-Neyrîzî*, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- DODANGEH, Abdollah (2023). "Timur'a Sunulan Tuhfetü'l-Fakîr ilâ Sâhibi's-Serîr Adlı Eser Üzerine Bir Değerlendirme", *Bingöl Araştırmaları Dergisi*, 19, ss. 61-83.
- el-İcî Muhammed b. İbrâhîm b. Muhammed, *Tuhfetü'l-Fakîr ilâ Sâhibi's-Serîr*, Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi, Turhan Valide Sultan, 00231, vr. 1b-295b.
- ERGİN, Muharrem (2019). *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- GIBB, E. J. Wilkinson (1999). *Osmanlı Şiir Tarihi A History Of Ottoman Poetry III-V*, trc. Ali Çavuşoğlu, Ankara: Akçağ Yayınları.
- İLGÜREL, Mücteba (1989). "Ahmed I", *DİA*, 2, İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, ss. 30-33.
- İPŞİRLİ, Mehmet ve UZUN, Mustafa İzzet (1991). "Bahâyî Mehmed Efendi", *DİA*, 4, İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, ss. 463-464.
- Kâtib Çelebi (2009). *Fezleketü Akvâli'l-Ahyâr fî İlmi't-Târîh ve'l-Ahbâr (Fezleketü't-Tevârîh) Târîhu Mülûki Âli 'Osmân (Arapça), Takdim, İnceleme ve Lâhikaları Tercüme: Seyyid Muhammed es-Seyyid*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- KAVAK, Özgür (2023). "Rûmîyâne Libâs-ile Pîrâste ve Türkî Etvâr-ile Ârâste: Siyaset Düşüncesi Eserlerinin Osmanlı Türkçesine Tercüme Sebepleri Üzerine Bazı Tespitler", *İslam Tetkikleri Dergisi- Journal of Islamic Review*, 13 (1), ss. 423-463.
- KÖKSAL, M. Fatih (2009). "Nesir ve Seci", *Klâsik Dönem Osmanlı Nesri*, ed. Ömür Ceylan, İstanbul: Kriter Yayınları, ss. 11-33.
- LEVEND, Agâh Sırrı (2007). *Türk Edebiyatı Tarihi*, 1, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

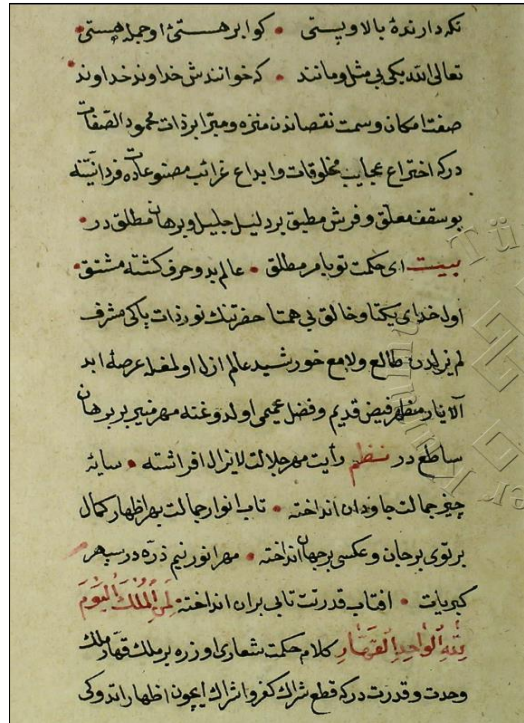
- Nev'îzâde Atâyî (2017). *Hadâ'iku'l-Hakâ'ik Fî Tekmileti's-Şakâ'ik Nev'îzâde Atâyî'nin Şakâ'ik Zeyli*, 2, hzl. Suat Donuk, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Sinan Paşa (1971). *Tazarru'nâme*, hzl. A. Mertol Tulum, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Şihâbüddîn Muhammed b. Abdülkerîm, *Miftâhu's-Sa'âde fî Kavâ'idî's-Siyâde*, Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi, Ayasoyfa, 2086, vr. 1b-109a.
- TURAN, Şerafettin (1998). "Hoca Sâdeddin Efendi", *DİA*, 18, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, ss. 196-198.
- Uşşâkîzâde İbrâhîm Hasîb Efendi (2017). *Zeyl-i Şakâ'ik Uşşâkîzâde'nin Şakâ'ik Zeyli*, hzl. Ramazan Ekinci, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.

EKLER

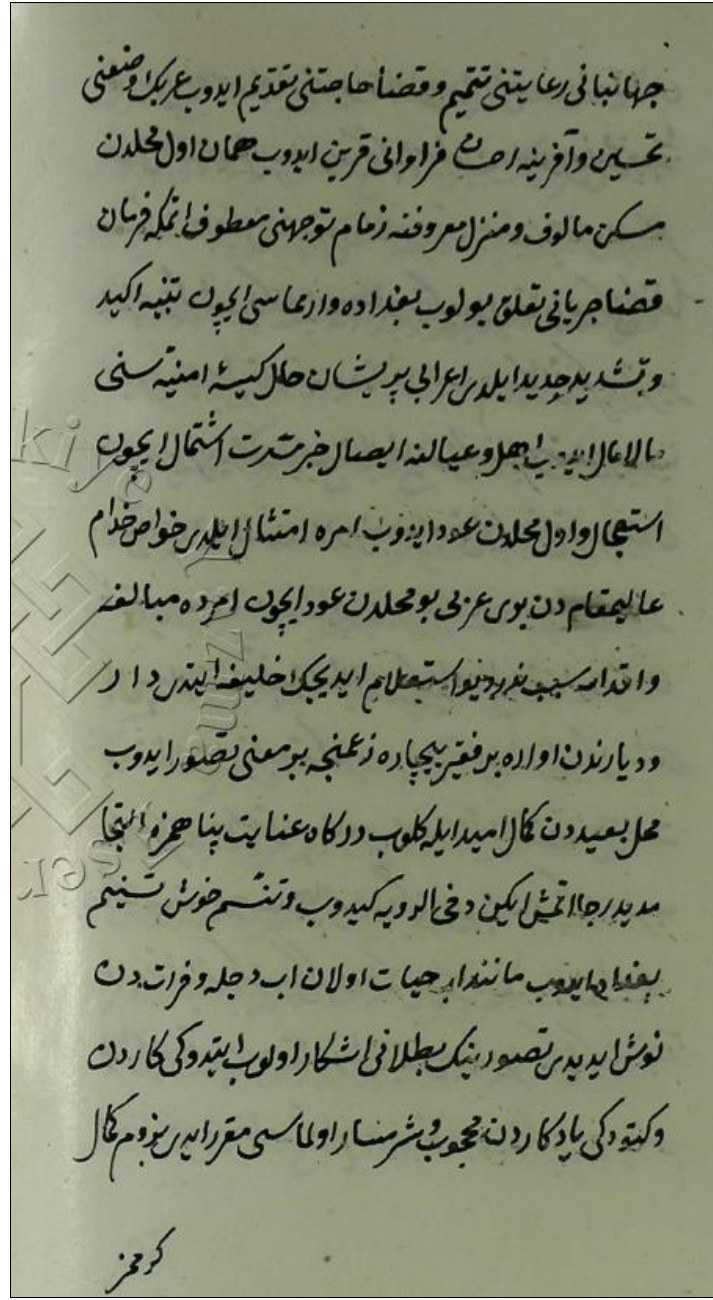
1. Yazma Nüsha Varaklarından Örnekler

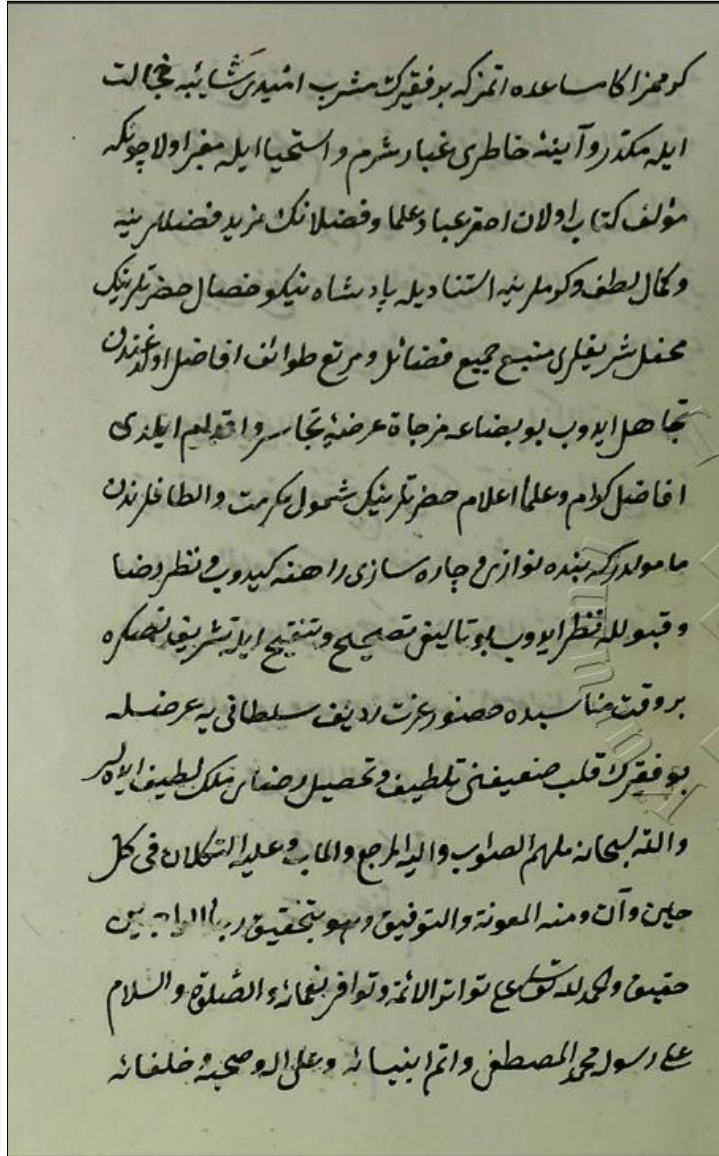
Görsel 1: Nuruosmaniye Kütüphanesi, 2335, vr. 1b

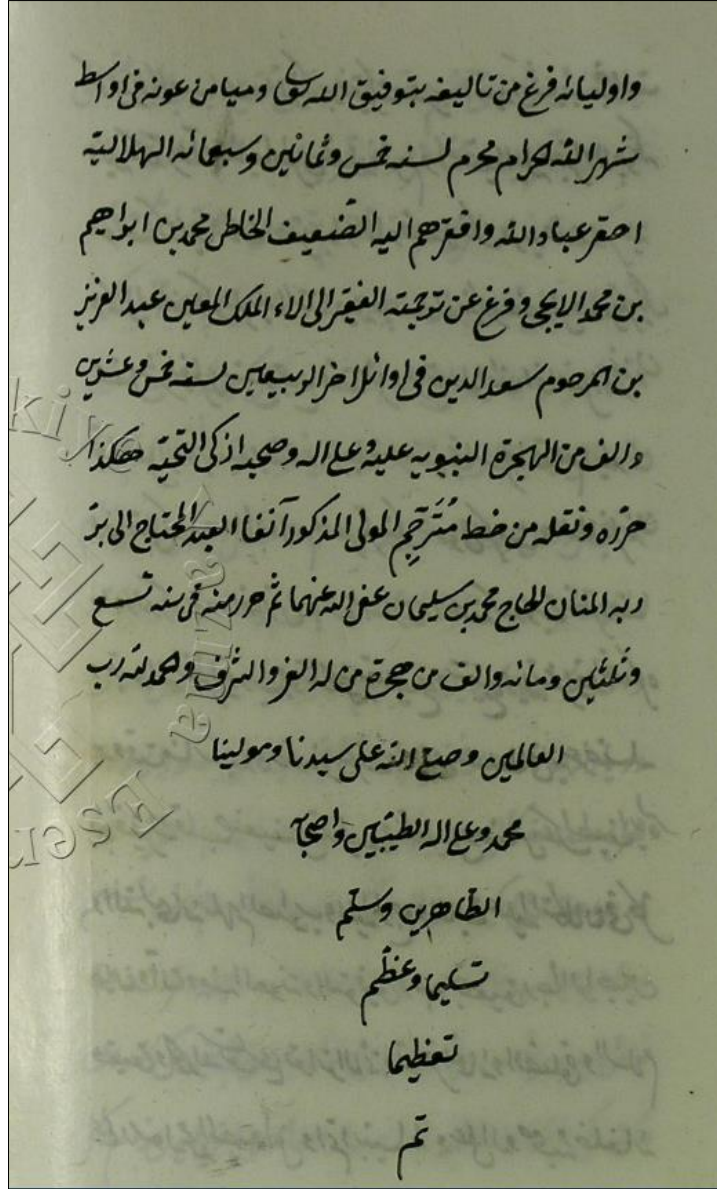
Görsel 2: Nuruosmaniye Kütüphanesi, 2335, vr. 2a

Görsel 3: Nuruosmaniye Kütüphanesi, 2335, vr. 165b

Görsel 4: Nuruosmaniye Kütüphanesi, 2335, vr. 166a

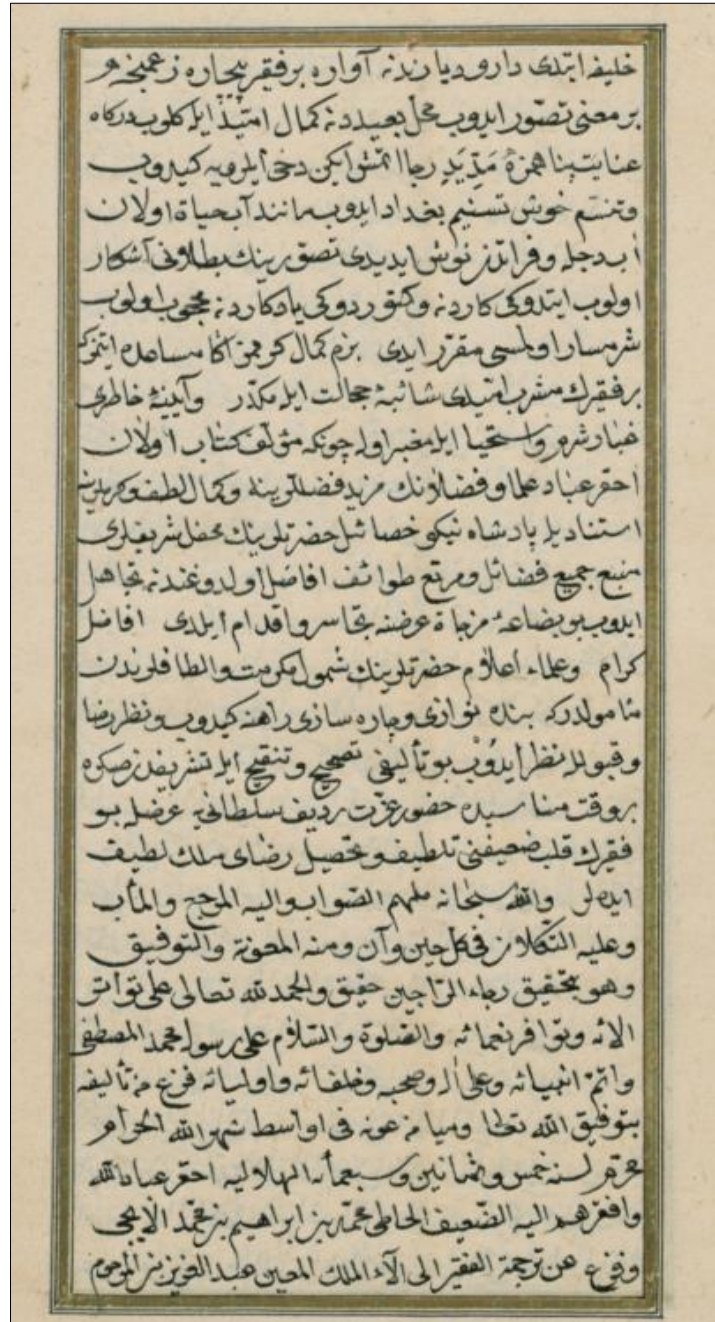
Görsel 5: Nuruosmaniye Kütüphanesi, 2335, vr. 166b

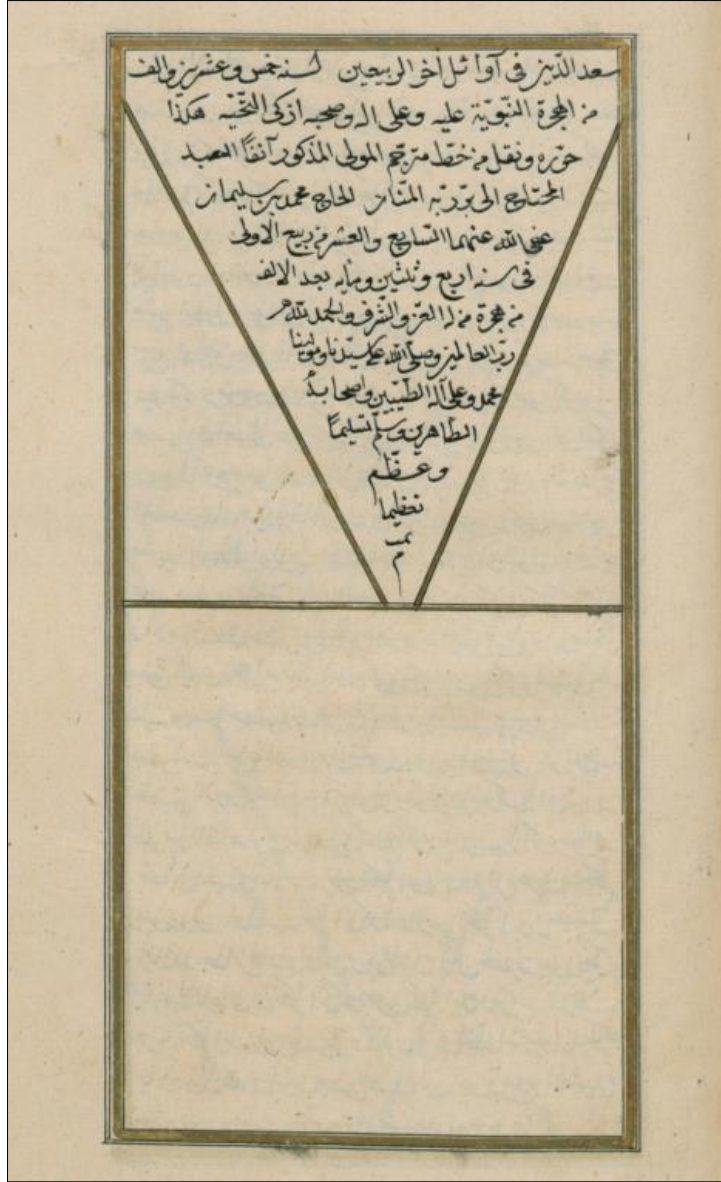
Görsel 6: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar, vr. 1b

Görsel 7: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar, vr. 2a

Görsel 8: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar, vr. 105b

Görsel 9: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar, vr. 106a

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı: Bu yazı iki yazar tarafından hazırlanmıştır.

Destek ve Teşekkür Beyanı: Çalışma için herhangi bir kurum ya da kişiden destek alınmamıştır.

Çıkar Çatışması Beyanı: Bu çalışmada potansiyel bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Etik Kurul Belgesi: Bu çalışma için Etik Kurul Belgesi gerekmemektedir.

“İKDAM” VE İMLÂ MESELELERİ***"İkdam" and Spelling Issues****Doç. Dr. Özlem NEMUTLU*****ÖZ**

1894'te Ahmet Cevdet tarafından çıkarılmaya başlanan *İkdam*, arada kapatılan ve yeniden açılarak farklı isimlerle 1928'e kadar yayınına devam ettiren, Türk basın hayatının en uzun soluklu gazetelerinden biridir. 1935'ten itibaren farklı zaman aralıklarında ve farklı isimlerle gazetenin yayın hayatını devam ettirdiğini görürüz. Biz bu yazımızda gazetedeki imlâ meselesine dair faaliyetleri (1894-1928) genel çerçevesiyle değerlendireceğiz. Buna göre yazıların kimler tarafından kaleme alındığını, imlâ meselesinin hangi bağlamlarda tartışmalara açıldığını, kronolojiyi dikkate alarak irdelleyeceğiz.

1894-1928 yıllarında imla konusunda yazan isimler arasında Ahmet Cevdet, Ahmet Mithat Efendi, Şemsettin Sami, Ali Kemal, Ahmet Rasim, Necip Âsım, Veled Çelebi, Safvet Nezihî, Hüseyin Dâniş, Necip Âsım, Emrullah Efendi, Köprülüzade Fuad, Cenap Şehabettin, Giridîzade, Ayaz İshakî, Mustafa Nureddin, Doktor İsmail Şükrü, Sadrî Maksudî'yi görürüz. Bu isimlerden örneğın Ahmet Mithat Efendi'yle Hüseyin Dâniş arasında olduğu gibi tartışmalar yaşanmış, Ali Kemal, Necip Âsım, Veled Çelebi, Emrullah Efendi, belli başlı polemiklerin tarafları olmuşlardır. Söz konusu mevzuda birçok mesele irdelenmiştir: Dilimizde Arapça ve Farsça, akabinde Fransızca ve diğerk dillerden geçen kelimelerin nasıl yazılacağı, sesli harflerin Türkçedeki rolü ve Arap alfabesinin Türkçe kelimelerin imlasında yetersiz kaldığı ve Latin alfabesine başvurulması gerektiğı; özel isimlerin imlası, felsefe ve ilim terimlerinin imlası; Latin harflerine geçmenin getirdiğı imla problemleri vb. bu konuda açabileceğimiz temel başlıklardır.

Anahtar Kelimeler: *İkdam*, imla meseleleri, Arap alfabesi, Latin alfabesi, vokallerin yazımı.

ABSTRACT

İkdam, which was started by Ahmet Cevdet in 1894, is one of the longest-running newspapers in Turkish press life, which was closed down and reopened under different names until 1928. We see that the newspaper continued its publication at different intervals and under different names from 1935 onwards. In this report, we will evaluate the newspaper's articles regarding the issue of spelling (1894-1928) within a general framework. Accordingly, we will examine who wrote the articles, in what contexts the issue of spelling was brought up for discussion, while considering the chronology."

Among the names who wrote on the subject of spelling between 1894 and 1928, we find Ahmet Cevdet, Ahmet Mithat Efendi, Şemsettin Sami, Ali Kemal, Ahmet Rasim, Necip Âsım, Veled Çelebi, Safvet Nezihî, Hüseyin Dâniş, Necip Âsım, Emrullah Efendi, Köprlzade Fuad, Cenap Şehabettin, Giridîzade, Ayaz İshakî, Mustafa Nureddin, Doctor İsmail Şkr, Sadrî Maksudî. Discussions took place between these individuals, such as the one between Ahmet Mithat Efendi and Hüseyin Dâniş. Additionally, Ali Kemal, Necip Âsım, Veled Çelebi, and Emrullah Efendi were involved in certain polemics. Many issues were examined on the subject, including: how to write words borrowed from Arabic, Persian, French, and other languages; the role of vowels in Turkish and the fact that the Arabic alphabet was inadequate in spelling Turkish words and that the Latin alphabet should be used; the spelling of proper nouns; the spelling of philosophical and scientific terms; the spelling problems brought about by the transition to the Latin alphabet, etc. are the basic headings that we can open on this subject.

Keywords: *İkdam*, spelling issues, Arabic alphabet, Latin alphabet, vocal writing.

* Bu yazı, 24-26 Eylül 2025 tarihleri arasında İstanbul Üniversitesi'nde düzenlenen Geçmişte Günümüze Türkçenin İmlası Uluslararası Sempozyumu'nda sunulan bildiri metninin genişletilmiş hâlidir.

* Manisa Celal Bayar Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Manisa/TÜRKİYE, ozlemnemutlu19@hotmail.com, ORCID: 0000-0001-9935-0569.

GİRİŞ

5 Mayıs 1894'te Ahmet Cevdet tarafından çıkarılmaya başlanan *İkdam*, arada kapatılan ve yeniden açılarak farklı isimlerle 1928'e kadar yayımlanan, Türk basın hayatının en uzun soluklu gazetelerinden biridir. 1935'ten itibaren de farklı zaman aralıklarında ve farklı isimlerle gazetenin yayımlanmaya devam ettiğini görürüz. Dolayısıyla, II. Abdülhamit, Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemleri gibi Türk siyasî ve sosyal hayatının önemli dönüm noktalarına da tanıklık eden gazete, dil ve edebiyat yazılarıyla da dikkat çekmektedir. Biz bu yazımızda gazetede imlâ meselesine dair faaliyetleri (1894-1928) genel çerçevesiyle değerlendireceğiz. Buna göre yazıların kimler tarafından kaleme alındığını, imlâ meselesinin hangi bağlamlarda tartışmalara açıldığını, kronolojiyi dikkate alarak genel hatlarıyla irdeleyeceğiz.¹

Gazetenin ilk sayısında yayın politikasından bahsedilirken üzerinde durulan hususlardan birincisi “ifade-i meramda sadelik”in esas alınacağıdır. *İkdam*'ın Türkçü ve milliyetçi cephesi önemlidir. Türk Ocağı'nı kuran ve *Türk Yurdu*'nu çıkaran kadro büyük ölçüde *İkdam* yazarları arasından çıkmıştır (Çitçi, 2013: VIII-IX). Siyasî fikirlerin kısıtlandığı 1890'lı yıllarda *İkdam* Türkçü ve milliyetçi yönünü, dil ve edebiyat, bilhassa dil yazıları üzerinden gösterir (Aybay, 2022: 24). Türkçülüğü ile öne çıkmış bir gazete olan *İkdam*'ın milliyetçi kimliğini, Türkçeciliği nasıl savunduğunu ortaya koymak ve millî bir edebiyatın inşasındaki rolünü belirlemek için gazetede yayımlanan dil ile ilgili makalelere bakmak gerekir. *İkdam*'da dile ilişkin makalelerde şu başlıklar öne çıkmıştır: Dilde sadeleşme, dilde ıslahat, Türkçenin grameri, Türkçenin tarihi, dil bilimi/filoloji ve tarihi, imla ve harf/alfabe, dil öğretimi, sözlük...

İstibdad dönemlerine özgü kapatılma, yayına ara verme teşebbüslerinden *İkdam* da nasibini alır. Çitçi'den öğrendiğimize göre *İkdam*, 1894-1903 seneleri arasında üç sefer tatil olur. Hatta altıncı sayısında bir dizgi hatasından dolayı kapatılır. Sebep, bir fıkradaki “mösyö” kelimesinin başmürettip tarafından yanlışlıkla “Cenab-ı Padişahîleri” ile başlayan satırlardan birinin başına yerleştirilmesi sonucu satırın “Mösyö Cenab-ı Padişahîleri” şeklinde basılmış olmasıdır. *İkdam*, bir ay sonra 8 Ağustos 1894 Çarşamba günü “Arz-ı Vecîbe-i Şükran” yazısıyla tekrar yayın hayatına başlar. 3311. sayısında da bir dizgi hatasından dolayı tekrar kapatılır. II. Abdülhamid'in tahta çıkışıyla ilgili yapılacak şenliklerden bahsedilen yazıda kullanılan “Leyle-i Mes'ude” (mutlu gece) deyiminin Arap

¹ Çalışmamda hareket noktam *İkdam* üzerine yapılan tezler oldu. Doktora öğrencim Hatice Aybay, *İkdam*'ın bütün sayılarındaki edebiyat faaliyetlerini değerlendiren bir tez hazırladı (*İkdam Gazetesindeki Edebiyat Yazıları (1894-1928)*, Doktora Tezi, Manisa: Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2022.). Bu vesileyle *İkdam*'da dil ve imlayla alakalı yazıların da çok olduğunu gördük. Biz edebiyat yazılarına yöneldiğimiz için bunları hariç tuttuk. Elbette bizden önce, parça parça da olsa, hazırlanan bibliyografyalar da vardı. Bunlardan en çok istifade ettiklerimizi şöyle sıralamak mümkündür: Selahattin Çitçi, *İkdam Gazetesinin Sistematik İndeksi (1894-1904)* (2 Cilt), Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000; Sinan Çitçi, *İkdam Gazetesinin Sistematik İndeksi (1904-1913)*, [Danışman: Prof. Dr. Nejat Birinci], İstanbul: Akademi Titiz Yayınları, 2013; Müzeyyen Buttanrı, *İkdam Gazetesi Üzerine Bibliyografik Bir İnceleme (1894-1900)*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1997; Canan Ebru Karaoğlu, *İkdâm'da Edebî ve Kültürel Faaliyetler (1925-1926)*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 2022; Adem Kuruçay, *İkdam Gazetesi 1918 Yılı (İnceleme ve Seçilmiş Metinler)*, Yüksek Lisans Tezi, Niğde: Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015; Ali İhsan İlhan, *1925-1928 Yılları Arasında İkdam ve Cumhuriyet Gazetesinde Çıkan Harf İnkılabıyla İlgili Konular*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.

alfabesindeki ayın harfinin düşmesiyle (mesûde) (karanlık gece) anlamına gelebilecek şekilde yayımlanması gazetenin 31 Ağustos-10 Eylül 1903 tarihleri arasında kapatılmasına sebep olur. Önce süresiz olarak kapatılan gazete daha sonra irade-i seniyenin izniyle 10 Eylül’de tekrar yayına başlar (Çitçi, 2000: IX). 1918 yılında Mehmet Atâ² tarafından yazılan bir hatıra yazısından da anlıyoruz ki, sansür, *İkdam*’daki yazıların imlalarında da hayli etkili olmuştur. Mehmet Atâ, hatıralarını yazarken II. Abdülhamit döneminin sansür politikasından şikayetlerini dile getirir ve bunlardan birine örnek olarak “beri” kelimesinin ayrı yazılmasına itiraz edilmesinden bahseder (Mehmet Atâ, 1918).

1894-1928 yılları arasında imla konusunda yazan isimler arasında Ahmet Cevdet, Ahmet Mithat Efendi, Şemsettin Sami, Ali Kemal, Ahmet Rasim, Necip Âsım, Bahaî müstearıyla Veled Çelebi, Safvet Nezihî, Hüseyin Dâniş, Mîrdûhîzâde Abdurrahman Süreyya maarif nazırı Emrullah Efendi, Köprülüzade Fuat, Cenap Şehabettin, Halit Ziya, Giridîzade, Ali Canip, Ayaz İshak, Mustafa Nureddin, Doktor İsmail Şükrü, Sadrî Maksudî’yi görürüz. Bu isimler arasında örneğin Ahmet Mithat Efendi’yle Hüseyin Daniş arasında olduğu gibi tartışmalar yaşanmış, Ali Kemal, Necip Âsım, Veled Çelebi, Emrullah Efendi gibi isimler, belli başlı polemiklerin tarafları olmuşlardır. *İkdam*’da dille ilgili yayımlanan makaleler (1894-1903) edebiyatla ilgili olanlardan çok daha fazladır. *İkdam*’da “başlangıç halinde kalmış bazı ansiklopedi çalışmalarından sonra Türkçe’de modern bir anlayışla hazırlanmaya başlanan genel konulu ilk ansiklopedi girişimi” olan “Muhitü’l-Maarif: Ulum-ı Lisanîyye” başlığı altında dil ve imlayla alakalı yazılar da yayımlanır (Kahraman, 2020: 40-41). Agâh Sırrı’ya göre bu yazılar, söz konusu terimin mucidi, Emrullah Efendi’ye aittir. *İkdam*’ın ilk döneminde Necip Âsım, Veled Çelebi, Emrullah Efendi dile dair yazılarıyla dikkat çekerler. Köprülü’nün de tespitlerinden faydalanan Aybay’a göre “*İkdam* yazarları Tanzimat’tan itibaren dil ve tarih alanlarında başlayan Türkçülük hareketini, Ahmet Vefik ile Süleyman Paşaların yollarını birleştirerek takip etmişlerdir. Ali Kemal’in yazılarında ise daha çok Namık Kemal’in etkisi görülmektedir. Agâh Sırrı Levend “Türkçeciler” diye adlandırdığı üç ismi, Ahmet Mithat Efendi, Şemsettin Sami ve Necip Asım’ı zikretmiş, üçünün fikirleri arasında bazı ortak noktalar olduğunu ifade etmiştir.” (Aybay, 2022: 25).

Aybay’ın çalışmasından öğrendiğimize göre Türkçenin sadeleştirilmesiyle alakalı yazılar üç dönem altında incelenebilir (2022: 26). İlk dönem 1895-1900 yılları arasındaki yazıları kapsar ve sadeleşmeyle alakalı yazılar en çok bu dönemde verilir. Bir tarafta Şinasi, Namık Kemal, Ahmet Mithat Efendi ve Ahmet Vefik Paşa’nın çalışmaları bir tarafta da Şarkiyatçıların çalışmaları vardır. Bütün bunların neticesinde Türkçenin Arapça ve Acemcenin etkisinden kurtarılması ön plana geçer. İkinci dönem, II. Meşrutiyet’ten sonra verilen yazıları ve dille ilgili tartışmaları kapsar. Bu tartışmalarda isimleri en çok öne çıkanlar arasında Ali Kemal, Necip Türkçü vb. yi sayabiliriz. Bu dönemde yine “Millî bir dil ve gramer ihtiyacı” dile getirilir. Söz konusu yazıların 1900-1908 yılları arasında azalmasının sebebi Ali Kemal’in bu yıllarda başyazar olmasıdır. Gazetede Yeni Lisan hareketine dair haberler ve yazılar da yer almaz. Bütün bunlara rağmen *İkdam*’ın bilhassa dille alakalı yazılardaki Türkçü tavrı Yeni Lisan Hareketi’nin doğuşunda etkili olmuştur. Necip Asım’ın 1909’da Darülfünun’un açılışına davet edilen Vambéry’le olan görüşmeleri,

² Mehmet Atâ hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. (URL-1).

dilde, dolayısıyla imlada Türkçü eğilimlerin ön plana çıkarıldığına delildir (Necip Âsım, 1909: 1).

Dilde sadeleşmeye dair yazılar, Yakup Kadri'nin başyazar olduğu dönemde tekrar yoğunlaşır. Bu üçüncü dönemde sadeleşme, imla, alfabe değişikliğine dair birçok yazı yayımlanır. Kilisli Muallim Bilge, Hüseyin Ragıp, Ahmet Cevdet, Yakup Kadri, Necip Âsım, Halit Ziya, Ahmet Hidayet, M.N.Z. gazetede imzaları görülen yazarlardır. Ahmet Cevdet, 1921'de yazdığı yazısında hâlâ imlada birlik olmadığından yakınmaktadır (Ahmet Cevdet, 1921: 1). 1920'li yıllardan 1928'e değin konumuzla alakalı yazılara bakıldığında ise makalelerin konusunu daha çok, bir türlü çözülemeyen imla meselelerinden dolayı Latin harflerine geçmenin zorunluluğu teşkil eder. Özetle 1928'de Latin alfabesini kabul etmemizde, tüm bu tartışmaların, yazıların önemli bir rolü ve etkisi vardır. Latin Alfabesi'ne geçişimiz bir başlangıç değil, bir neticedir.

İkdam'daki imla meselesiyle alakalı yazıları taradığımızda 170 civarında makaleye ulaştık. Bu listeyi yazının sonuna ilave edeceğiz. Bu listede, şüphesiz eksiklikler vardır. Konu üzerine detaylı çalışma yapacak olanların bu listedeki eksiklikleri gidermesi gerekir. İmlayla alakalı yazılarda üzerinde durulan temel meseleleri şöyle gruplandırmak mümkündür:

I. Sesli Harflerin Türkçedeki Roller, Arap Alfabesinin Türkçe Kelimelerin İmlalarında Yetersiz Kalması-Kendimize Ait Bir İmla Kanununun ve Bir Alfabenin Bulunması Gerekliği

Bu konuda *İkdam*'daki makalelere baktığımızda ilk başta üzerinde durulan, Arap alfabesinin Türkçe kelimelerin yazımında yeterli gelmediği iddiasıdır. Bu konudaki tartışmaların gerisinde yatan, genellikle o dönem aydınlarının Batıyla daha çok iletişime geçmeleri ve Latin harfleriyle yazılan metinleri daha çok okumalarıdır. Ancak daha sonradan mesela Hüseyin Ragıp'ın, Ahmet Haşım'ın yazılarında iddia edildiği gibi, Arap alfabesini kabul ettiğimizden beri bu sorun vardır. Bu mesele, diyebiliriz ki Latin harflerine geçtiğimiz yıllara kadar *İkdam* sütunlarında tartışılmıştır. Bunlardan birkaçı üzerinde durmak istiyoruz.

Bu başlık altındaki tartışmaların en başta geleni “Türk” kelimesinin yazılışıyla alakalıdır. *İkdam*'ın Paris muhabiri Ali Kemal ile o dönemde diğer gazetelerde de yazan Necip Âsım arasındaki polemiklerin belli başlılarını Türk kelimesinin yazılışı teşkil eder. Ali Kemal, “kadim kıdemi üzere terk olunur.” prensibince hareket ederek, “aksi bir delil olmadıkça mevcut olan durumun devamından yana”dır. Oysa Necip Âsım zaman içinde değişikliklerin olabileceği fikrindedir. Son on beş yirmi sene içinde imlada birçok değişiklikler olduğunu ifade eder (Necip Âsım, 1898: 3):

“Milletimizin namı olan kelime ne Arabin, ne Acemin, ne Frenkin olamaz. Bizim öz malımızdır. Bizi âlem o ad ile tanır. Taniyanlar da lehçelerine geçirirler. Şu hesapça coğrafya ve etnografya isimleri gibi beynelelsine, müşterek lügatlerden olur. “ترك” kelimesinin “تورك” suretinde yazılmasıyla tasrifata halel geliyormuş. Gelmeyeceğini göstermek için zat-ı alilerine yine hitaben yazdığım tezkirede “muhabbet-i Türkiye” terkiibini mahsus kullanmış idim.”

Necip Âsım, “Şimdi gelelim “تورك” kelimesinin nereden müştak olduğu hakkındaki tetkikata” diyerek “esas (ت) olan Türkî kadim Çağatay, Uygur, Osmani (Türkmani)

zimalarındaki kelimeleri” sıralar. Huruf-ı imlada (sesli harfler) Türklerin tarih boyunca tercihlerinden bahseder: Buna göre Türkler bir heceli kelimelerde imla harfini düşürüp birden ziyade hecelilerde son heceye koymayı tercih etmişlerdir. Sebebi lisanın ahenktar olmasıdır. Bu, Osmanlı erbab-ı kalemi tarafından da tercih edilmiştir. Ancak Garp lisanlarıyla ilişkiler arttıkça “voyelle”rin ehemmiyeti anlaşılmış ve imla harfi kullanılmaya başlanmıştır. Ancak bunda da suistimaller olmuştur. Herkesin “ترك” diye yazdığı kelimeyi “تورك” suretinde yazmaya başladığı zamandan beri kendisi de bu duruma alışmadığını, ancak bu şekilde imlanın, kelimenin kökenine gitme, ondan türeyen kelimeler hakkında fikir sahibi olma açısından önemli olduğunu ifade eder.

Necip Asım’ın Bahai Efendi’den³ (Veled Çelebi İzbudak’ın takma ismi) istediği, Ali Kemal’e aralarındaki ihtilaflı durum için hakemlik yapmasıdır. Türk Ocağı’nın ilk teşekkülünde aktif rol oynayan Necip Âsım, Darülfünun’da Türkoloji’yi de kuran hoca olarak bilinir. Uçman’ın ifadesiyle; Şam İdâdîsi’nde okuduğu sırada Suriye’de bazı çevrelerde Türklere karşı takınılan menfi tavır onda millî şuurun erken yaşta uyanmasında etkili olmuştur. Kuleli Askerî İdâdîsi’nde talebe iken gidip geldiği Ahmed Midhat Efendi’nin Beykoz’daki evinde Veled Çelebi (İzbudak), Şemseddin Sâmî, Emrullah Efendi ve Fuad (Köseraif) gibi devrin Türkçüler’iyle tanışmış, ilk yazılarını Ahmed Midhat Efendi’nin Tercümân-ı Hakikat gazetesinde yayımlamıştır. 1895’ten itibaren, devrin önde gelen Türkçü yazarlarının toplandığı İkdam gazetesinde yazılar yazmaya başlayan Necip Âsım’a Veled Çelebi ile birlikte, “Türk” kelimesini o dönemde kullanılan imlânın aksine “vav” ile yazdıklarından dolayı “Vavlı Türk” lakabı verilmişti (Uçman, 2006: 493-494).

Yakup Kadri’nin “Lisan ve Edebiyat-Doğru Türkçe” başlıklı yazısından öğrendiğimize göre vav’ın vokal olarak kullanılmasına dair tartışmalar 1920’li yıllarda da devam etmiştir. Makalede Yakup Kadri (asıl “صل”) kelimesini med’li yazdığı için kendisini eleştiren “fesahat düşkünü” yazara şöyle cevap verir (1921a: 2):

“Hiç şüphesiz bir sehv-i mürettip veya bir dalgınlık eseri olan bu küçük imla hatasının fesahat denilen şey ile menfi veya müspet ne gibi bir münasebeti olduğunu pek iyi anlamamakla beraber daima “اردو”yu “اوردو” ve “اصول”ü “صولها” tarzında yazan ve her nevi sarf kaidelerinin haricinde “olaraktan, giderekten, yaparaktan” gibi şive ve tasrif bidatları icat eden sulta sahibi bu muharririn “لصاً” önünde bir darağacı kurmuş kadar dehşet ve haşyete düşmesine doğrusu hayretten kendimi alamadım. Bu kadar küçük hatalar önünde sinirleri bu derece altüst olan bir lisan ve fesahat düşkününe acımalıdır.”

Yakup Kadri, her ne kadar lisanda ne eskinin ne de yeninin yanında olduğunu belirtse de eskilerin Türkçeyi kendilerinden çok daha doğru bir şekilde yazdıkları iddiasındadır.

³ Veled Çelebi İzbudak (1867-1953): Konya doğumludur. Mevlana’nın soyundan geldiği için Çelebi unvanını almıştır. Sultan Veled Medresesi’nde eğitim alır. Bir müddet çeşitli memuriyetlerde görev aldıktan sonra Konya’dan ayrılarak İstanbul’a gelir, burada bulunduğu dönemde Necip Asım ve Samih Rifat ile Türk dili üzerine ilmî sohbetler yapma fırsatını elde eder ve bunun sonucunda çeşitli gazete ve dergilerde bu hususta yazılar yayımlar, ilmî çalışmalara imza atar. Türkçülük idealine hayatının sonuna kadar bağlı kalan yazar, ilmî çalışmalarını da Türk Dil Kurumu’nda sürdürmüştür. Veled Çelebi hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Metin Akar, *Veled Çelebi İzbudak*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1999. *İkdam*’daki yazılarında “Veled Bahai” ve “Bahai” müstearlarını kullanmıştır.

Ali Kemal ile Necip Âsım'ın dil konusundaki görüşlerinin farklılığı imlayla alakalı görüşlerine de yansımıştır. Ali Kemal'e göre Batılılaşmanın olumsuz etkilerinden kaçmak Farsça ve Arapçayı iyi bilmek ve öğrenmekle mümkündür. Bu yüzden imlayla alakalı yazılarda da bunun yansımaları görüyoruz. Ali Kemal'e itiraz edenlerden biri Emrullah Efendi'dir. M.Z. müstearlı yazar da dilimizin Farsça etkilerden kurtulması gerektiği fikrindedir. "Türk"ün neden vav'sız yazıldığını eleştirenlerden biri de Recep Beşe müstear isimli yazardır. Aynı zamanda tasfiyecilerdendir. Kendilerine "Dekadan" denilen gençlerin bile Türkçe imlayı esas aldıklarını belirtir (Aybay, 2022: 30).

Necip Âsım 1921 yılında yazdığı "Türkçeye Hizmet" başlıklı yazı serisinde de yine alfabe meselesi üzerinde durur. Bunlardan birincisinde, o dönemde daha çok dile getirilen Uygur alfabesine dönme meselesine temas eder ve bunun imkânsızlığını birtakım delillerle ortaya koyar. Dilimiz için Arap alfabesinin yetersizliğini de belirttikten sonra çözüm olarak kökeni "Aramî ve Fenike harfleri" olan "cihan alfabesi"ne geçmeyi önerir (Necip Asım, 1921: 3). Ona göre imla problemlerini çözmenin ilk adımlarından biri alfabeği değiştirmektir.

Alfabe ve vokaller konusunda yazılan makaleler içinde dikkatimizi çeken bir yazı, "alfabenin ıslahı" hakkındadır. Hüseyin Avni'nin 1913'te yazdığı "Türkçemizde Huruf-ı Munfasıla 1" başlıklı yazısında (1913: 3) geri kalmışlığımızın sebepleri üzerinde durulur. Muhtemelen asker kökenli olan Hüseyin Avni, Osmanlılık ruhunun önemini vurguladıktan sonra eğitim dilimizdeki zorluklara değinir. Maarif Nezareti'nin Anadolu nahiye ve köylerindeki Türkçe okuyup yazma bilenlerin hayli az olduğunu, bunların da mekteplerini bitirdikten sonra iki sene zarfında okuyup yazmayı tamamen unuttuklarını, kendilerine bu tahsilden hiçbir şey kalmadığını bildiren raporunu paylaşır ve onların vardıkları şu sonuçlardan bahseder: Sebeplerden biri okuyacak gazete ve kitap bulamamalarıdır. Bunun için tahsil senelerini arttırmak lazımdır. Rüştîyeler kapatılarak onun yerini nahiye ve karyelerdeki mektepler arttırılmalıdır. Hüseyin Avni bu tespitleri yerinde bulmakla birlikte bunların soruna çözüm bulmaya yetmeyeceği kanaatinde dir.

O, köylü çocukların iki senelik eğitimlerinden sonra "ümmî" kalmalarının önüne geçmek için çözüm üretilirken "Türkçe yazma şeklinin önemi"nden bahseder:

"Bilhassa köylünün okuyup yazmak feyz ve şerefinden mahrum kalması yazımızın şekillerine vabestedir. Huruf-ı muttasıla ile ve ekseriya sait istimal etmeksizin yazılan Türkçemizin tahsilinde ve o yazılarda meleke istihsal eylemekte mevcut müşkülât pek çoktur. Otuz kırk sene evvel mevcudiyeti belli olmayan Bulgar kavmi arasında bugün okuyup yazma bilmeyen köylü bulunmaz."

Hüseyin Avni'ye göre devir "milliyetçi ruh"un olduğu bir devirdir ve bunun için eğitim şarttır. Bizi terakki yolunda geri bırakan yazımızdır. Bunun için de "ıslah ve tadilat" şarttır. İmlamız, kavaid-i sarfiyemiz hakkında yıllarca sütunlarla yazılar yazdığımız halde ahalimiz yine ümmidir. Siyasette de toplumsal hayatımızdaki meselelerin temelinde bu sorun yatmaktadır. Ona göre "İşte bu atılamayan adımlardan birisi de bizi terakki yolunda geri bırakan yazımızı tadil, şeklini en nafi kolaylıkları bahsedecek surette katiyetle ıslah etmek keyfiyetidir." Meşrutiyet'ten sonra, bazı ferdî teşebbüsler vuku bulmuştur. Hatta bu amaçla birkaç gün ömürlü bir de gazete çıkarılmış, Harf dökümcüsü Hacik Efendi Kuffiyi andırır bir şekilde munfasıl ve maktu bir Türkçe yazı harfleri tertip etmiştir. Ancak bu hareketin arkası

gelmemiştir. Çünkü “ihtiyacın umumen takdir olunduğunu gösterecek resmî ve şümullu bir cereyan ihzarından adeta korkul”muştur.

Hüseyin Avni, bu yazıda Kazan Tatarlarından Haratun Babay namında bir zatın alfabede yaptığı tadilattan bahseder: Babay “Huruf-ı munfasıla ile, yani Arap harflerini bitişirmeden yazarak Latin harflerine benzer ve yazılması hayli kolay bir hurufat tertip ederek matbaalarına göndermiştir (1913: 3):

“Bu harfler bizim Türkçe hurufatımızın esaslı bir surette tadil ve ıslah olunmuş şekilleridir. Onlara lazım gelen münakkahiyet ve zarafet bahşolunmuştur. Mürettibi olan zat mekteplerde kıraate başlayacak küçük yavrulara mahsus olmak üzere son terakkiyata tevfikân bir de elifba tertip etmiş.. Bu elifba görülecek bir şey: Boyalı resimlerle harflerin çocuklar tarafından seve seve öğrenilmesini temin ediyor. Tertip edilen harfler, Latin hurufatının malik olduğu mütenevvi eşkali ve zarafeti tamamen iktisap edebiliyor. [...] Görülüyor ki hurufat-ı Arabiye’nin ıslah-ı kâtisi hakkındaki ihtiyaç pek umumi ve şamildir. Rusya’daki arkadaşlarımız, bulundukları muhite tevfikân terakki ihtiyaç ve cereyanına maruz kalmakla bu uğurda bizden daha mühim hatveler atmak lüzum-ı mübremi hissediyorlar.”

Hüseyin Avni’ye göre ihtiyaçlarımızın en büyüğü ve esaslısı harflerimizin tadilidir. Bazılarının Latin harflerini aynen kabulü yolundaki görüşlerini kabul etmemiz mümkün değildir. Türkçemizin aynı kolaylığı sağlayabilecek harflerle yazılabilmesi kafi ve nafidir. Hüseyin Avni’nin buradaki hassasiyetinin sebebi yapılacak herhangi bir tadilat işleminin “milliyet duygusunu tatmin”i engellemesidir. Hüseyin Avni’nin 1913’teki bu yazısı çok önemlidir. Enver Paşa’nın 1914’te tarihe “Huruf-ı Munfasıla”, “Hatt-ı Enverî” isimleriyle geçecek olan alfabedeki ıslah ve tadilat hareketinin ilham kaynaklarından birini ortaya koymaktadır. “Hatt-ı Enverî” de harfleri ayrı yazmayı ve vokalleri kullanmayı esas alır.⁴

Halit Ziya 1921’de yazdığı “İmlâ Müşkûlatı” başlıklı yazısında (1921: 2) ise, yazarlığı, hocalığı ve bir de bunlara eklenen babalık vazifesi gereği imla meselesinin kendisini sık sık meşgul ettiğini bildirir. II. Abdülhamit’in Mabeyn-i Hümayun’unda görevli Yahya Sezai Bey ona yazdığı uzunca bir mektupta imla hakkındaki fikirlerini ifade etmiştir. Halit Ziya da gazete sayfalarının verdiği imkanlar ölçüsünde hem Yahya Sezai Beyin mektubunu özetler hem de bu konudaki kendi fikirlerini ortaya koyar:

Osmanlıca denilen lisanın imlasında ve bununla birlikte kıraat ve tahririnde bir müşkülât vardır. Bu çok açık ve herkesçe kabul edilmiş bir hakikattir. Bu müşkülâtlardan birincisi imlanın mahiyet-i asliyesinden kaynaklanır diğerleri ise bilahare ıslahat planında yapılanların yarattığı olumsuzluklardandır. Buna göre müşkülâtların birincisi Arap harflerinin kabul edilmiş olmasıdır. Acemcede de bizdekine benzer meseleler vardır. Acaba Arap harfleri yerine başka bir vasıta, mesela Latin harflerini alfabesi kabul mümkün müydü? Hatta bugün Türkçeye yahud daha muvafık bir tabir ile Osmanlıcaya bir imla şekli ararken

⁴ Alfabenin ıslahında cemiyetler kurulmuş, bunun için hususi yayın organları çıkarılmıştır. Bu konuda birçok isim müzakere etmiş, fikirlerini çeşitli vesilelerle ortaya koymuştur. Bu konudaki yazılardan biri için bkz. Ebubekir Erarslan, “Milaslı İsmail Hakkı’nın Hayatı ve Eserleri Hakkında Yeni Tespitler İle “Yeni Yazının El Yazısında Da Bitişmemesi Büyük Meziyettir”, *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 2021, 8 (4), ss. 174-189.

bu hâlâ mümkün müdür? Özetle Arapçada doğru okuyabilme ve yazabilmek için grameri bilmek gerekir. Arapça harekeli bir dildir. Kelimeler sessizlerden ibarettir. Kelime türetme vs. tamamen sessiz harflerin yer değiştirmeleriyle mümkündür. Yani çekimli bir dildir. Uzun hareketler hariç diğerleri yazılı değildir. Halit Ziya'nın sorduğu diğer bir soru, Arapların, okuma ve yazmada kolaylık sağlamak için seslileri de kelimenin bünyesine neden dahil etmedikleridir. Cevabını yine kendisi verir: Edememiş ve edemeyeceklerdir de.. Buna göre ya imlanın mevcut zorluklarına katlanılacaktır ya da mevcut, kurallarla dolu imla için köklü değişiklikler yapılacaktır.

II. Arapça ve Farsçadan, akabinde Fransızca ve diğer yabancı dillerden geçen/alınan kelimelerin yazılışları

İkdam'da imla meselesi ile ilgili çıkan makalelerde lisanımızda kullanılan yabancı asıllı kelimelerin nasıl yazılacağı üzerinde de durulur. Zira dilimizde kullanılan kelimeler ya Arapça ve Farsça'dan alınmıştır ya sırf Türkçedir veya bir başka yabancı dilden alınmıştır.

Gazetenin 610 numaralı nüshasında Paris muhabiri Ali Kemal, "Makale-i Mahsusa: İmla Meselesi" (1896b: 3) başlıklı yazısında Arapça ve Farsça asıllı kelimelerin imlası üzerinde durur. Daha sonra gazetenin 620 numaralı nüshasında bu makaleye cevap verilir (1896d). Lisanımızda kullanılan Arapça ve Farsça asıllı kelimeler 2'ye ayrılmaktadır. Bunlar münhasıran edebiyat ve fünunda kullanılanlar ile halk ağzına düşenlerdir. Edebiyat ve fünunda kullanılanların asıl özellikleri ve anlamları tahrif edilemez. Fakat Arapça ve Farsça asıllı bazı kelimeler, Türkçede sözlük anlamlarıyla kullanılmamaktadır, gerçek anlamlarını tamamen yitirerek farklı anlamlar kazanmışlardır. Bu kelimelerin nasıl kullanılacağı şu şekilde anlatılmaktadır: *"İşte böyle herkesin diline düşmüş ve Türkçeye adeta mâl edilmiş kelimelerin hatta asılları Arabî ve Farisî olsa bile imlâlarının Türkçe imlâsına uydurulmasına dikkat etmelidir."*

Mesela "maydanoz" kelimesi Arapçada ayın harfiyle yazıldığı için biz de bu şekilde yazıp telaffuz etmemeliyiz; çünkü bu kelime artık Türkçeleşmiştir. Ayrıca Türkçede makul bir kaideye bağlanamayan bazı kelimelerin yazımında da problemler çıkmaktadır. Bunlar için de iyi bir kamus hazırlanması gerekmektedir.

Dilimize başka dillerden geçmiş kelimelerin tamlamalar içinde kullanılışları konusunda da tartışmalara şahit olunur: Meselâ Ahmet Mithat Efendi'nin "heves" kelimesine "be" harf-i cerini⁵ ekleyip Farsça asıllı bir kelimeye Arapça edat ve harf-i tarif getirmesi Hüseyin Dâniş tarafından *İkdam*'da tenkit edilir. Hüseyin Dâniş, bu kelimenin "bülheves" şeklinde okunmasını uygun görürken Ahmet Mithat Efendi ise *Tercüman-ı Hakikat*'te yazdığı makalelerde "bilheves" şeklinde okunması hususunda ısrar eder. Ahmet Mithat Efendi, düşüncelerini açıklarken ilm-i lügatten, felsefe-i lugaviyyeden, felsefe-i sarfiyyeden, nahviyyeden, iştikaktan ve ıstılahtan yola çıkar, bu ilimlerin hemen hepsinden deliller gösterir. Ahmet Mithat Efendi ile olan polemiklerinden de anlaşılacağı üzere *İkdam*'daki dille ilgili yazılarda dikkat çeken isimlerin en başta gelenlerinden biri Hüseyin Daniş'tir. Daniş, yazılarında dillerdeki gelişme seyri, bunun kelime yapılarına, kelime hazinelerine yansıyan boyutu vb. gibi konular üzerinde durmuştur (Hüseyin Dâniş, 1896).

⁵ Arapçada tek başlarına bir anlam ifade etmeyen fakat isimlerle ve fiillerle kullanılarak gerek isme gerekse birlikte kullanıldığı fiile ek anlamlar katabilen unsurlara harfi cer denir.

İkdam’daki yazılarda en çok ön plana çıkan Türkçe’nin Arapça ve Farsça’dan bağımsız, daha çok coğrafyaya yayılmış bir dil olduğu iddiasıdır. 3 Ağustos 1896 tarihli yazıda Türkçe’nin dünyada konuşulduğu coğrafya ve bölgeler belirlenir, buna göre 5 bölge tespit edilir: Yakut, Uygur, Nogay, Kırgız ve Türkçe. Bunların her birinin alt dallarından bahsedilir. Bu makalede Türkçede sesli harflerin ne kadar önemli olduğu, Arap alfabesinde hareke harflerinin olmamasının sadece bizde değil Acemlerde de yarattığı sıkıntılar ve onların buldukları çözümler (İranlıların “p,ç,j,g” harfleri ilave ve “elif, vav, he, ye” hurufunu huruf-i imla olarak seçmeleri) üzerinde durulur (Hüseyin Dâniş, 1896):

"Şimdi Türkçe Arap harufatıyla yazılıyor. Umum elbine-i Turaniyede olduğu gibi Türkçede de huruf-ı musavvite pek mühim bir vazife ifa eder. Halbuki huruf-ı Arabiyyede hareke harfleri olmadığından elfaz ve ibarat-ı Türkîyeyi hakkıyla eda edemiyor. Bu sebeple İranlılar Arap elifbasına "p, ç, j, g" harfleri ilave ve "elif, vav, güzel he, ye" harufunu harf-i imla ittihaz etmişlerdir. Mevcut olan dört nev (kef) e bir de (دوکه) kelimesindeki (واو) sadasına karib olan sadayı ifade için bir türlü (ک) daha ittihazına lüzum görenler vardır. Şu hâlde huruf-ı Osmaniye 35 kadar oluyor ise de icap eden huruf-ı imlaiyenin ilavesi ve elbine-i sairede bulunan esvatın ifadesi için takriben 50 kadar harfe ihtiyaç vardır. Fakat bu ihtiyaç hemen her lisânı kendi hurufumuzla eda için olup asıl elfaz-ı Türkîyeyi tahrir için (آ) . (اى و يازدى) kelimelerinin dal'larındaki hareketlerle ou'ou'o'eu'u gibi dokuz nev hareke harfi ile,

ملقوز نوع حرکه حرفی ایله ا ب پ ت ج خ د ر ز س ش غ ف ق ک گ گ ش ل م ن ه ی حروف صدائیه

huruf-ı sadaiyesine lüzum vardır."

Bundan sonra Ahmet Vefik Paşa'nın *Lehçe-i Osmanî*'deki değerlendirme ve tespitlere yer verilir. Özetle, Türkçemizde ahenk-i savtî, “ses uyumu” kaidesi hükmünü hep icra etmiştir. Hatta Arapça, Farsça ve ecnebi dillerinden alınan kelimeler bile bu kaideye uydurulurlar. 1896'da kaleme alınan bu yazıda dilimizde Latin harflerinin kullanılmasının yol açacağı kolaylıktan bahsedilmesi dikkat çekicidir:

“Türkçemiz Latin harufuyla yazılsa her hece bir harf-i savtî ile bir gayr-ı savtîden ibaret olduğu anlaşılır. Sair lisanlarda olduğu gibi iki, üç daha ziyade huruf-ı gayr-i savtiye bir harf-i savtiye tabi olamaz. Bu sebeple Avrupalıların Sténographie, Spritisme kelimeleri Türk şivesince “istenografya, ispiirtizm” suretinde telaffuz edilirse de yine sakil sayılır. Bizim dilimiz kolaydır o yüzden bu kolaylıklar üzerinden gidelim..”

Dilde meydana gelen bu düşünceler, 1908 II. Meşrutiyet'in ilanıyla birlikte gelişen Milli Edebiyat ve Türkçülük akımlarının da ilk mübeşşirleri sayılır. Zira *İkdam*'da yayımlanan bu makalelerden en az 5-10 sene sonra Ömer Seyfettin, *Genç Kalemler*'de milli dilin prensiplerini anlatırken Arapça ve Farsça kelimelerin Türkçe telaffuzlarına göre yazılması gerektiğini söyler. Şunu unutmamak gerekir ki 1894-1903 seneleri arasında *İkdam*'da Ahmet Cevdet, Necip Âsım, Şemsettin Sâmî gibi yazarlar sade bir dil kullanma anlayışını savunurken dönemin en önemli edebiyat muhiti olan *Servet-i Fünun* dergisi ve

bunun etrafında toplanan yazar ve şairler ise daha ağıdalı ve sanatlı bir dilin peşindedirler (Aybay, 2022: 70).

III. Türk'e Ait Bir İmla Endişesi

İkdam'da Türkçe kelimelerin imlası konusunda bilhassa "Ansiklopedi yahut Muhitü'l Maarif Ulum-ı Lisaniye ve İmla-yı Türkî" başlıklı yazı serisi dikkat çekicidir. Bu başlık altında yazı serileri yayımlanır. Bunlardan birincisinden alıntılarladığımız şu kısım yazıların gayesini ve *İkdam*'daki yazarların bu meseleye ne kadar önem verdiğini ortaya koymaya yöneliktir (İmzasız, 1898: 3):

"Hekim-i edip Almanyalı meşhur Göte vaktiyle Fransızları, coğrafyaya en az vâkıf bir millet olmak üzere tarif etmiş idi. Bu tarz tarif bize de tatbik edecek olursak diyebiliriz ki:

Türkler lisanını en az bilen, imlası olmayan bir kavimdir. Fransızlar o noksanlarını kendileri de anladılar, anlamaya çalıştılar, muttasıl çalışıyorlar. Hayfâ ki biz:

"O mahiler ki derya içredir deryayı bilmezler" derecesinde gafletler izhâr ederek: "Osmanlı lisanı bu lisandır

Fehm eyle ne bahr-ı bî-kerandır?" fahriyesiyle terane-sâz olup duruyoruz. Demek onun için sâhil-i manaya iktirâb edemiyoruz, onun için elfâz u kelimâtımız şekilden şekle giren emvâc-ı derya gibi bir türlü suret-pezîr-i karar olamıyor.

Lisanımızın muhtaç-ı islah ve itmâm olan nevâkısından en başlıcası kelimat-ı Türkiyenin tahrir ve imlalarında nazar-ı teessüfle görülen teşettüt ve ihtilâftır. Bu ihtilaf ve teşettütü izale etmek, kelimat-ı Türkiyenin imlalarını kavaid-i mazbuta ve muttarita altına almak kabil midir? İmladan bahsedilirken hatıra evvela bu mesele tebadür eder. Malumdur ki lisanın teşekkül ve terakkisi bir emr-i tabiidir. Birtakım ahkâm ve kavanine tabiidir. Lisanın kavaidini vaz etmek bu ahkâm ve kavanini keşfeylemek demektir. Mademki Türkçe de bir lisandır elbette kavaid-i mazbutası vardır. İmlası için de ahkâm-ı esasiyeye müstenit usul-ı muttarita vaz' etmek kabildir. İşte imla-yı Türkiyeye dair yazılacak makalattan maksat bu kabiliyeti ispat ile beraber "İmlâ-yı Türkî"nin tâbi olduğu kavaid-i umumiye temhid ve izah eylemek, bu kavaidin esaslarını taharri eylemek hususlarından ibarettir. Şimdiye kadar imla meselesi bin kere mevki-i bahs-i münazaraya konu. Fakat bu bahisler hep hususi ve müteferrik münazarattan ibaret kaldı. Bazı kelimelerin suret-i tahririne dair mülâhazat-ı hususiye iradına ihzar etti. İmla makalatında meseleyi umumiye nokta-i nazarından tetkik ve mütalaa edeceğiz. Bircümle kelimat-ı Türkiyenin imlasına müteallik kavaid-i umumiye taharri ve tayin eyleyeceğiz. Hem de bu tetkikât ve taharriyat ilmi ve ciddi esaslar üzerine icra edilecektir."

Hakikaten bu seride yazılan ve ilgili konuyu esas alan makaleler, *İkdam*'ın Türkçe kelimelerin imlasına, bir Türk imlasının var olması gerektiğine ne kadar önem verdiğini gösterir. Bu hususta dikkatler isimlerin yanı sıra fiilleri de kapsar. Söz gelimi Türkçedeki -imek cevheri fiilin yazımı da *İkdam* muharrirlerini meşgul etmiştir. Bu konuda dikkatimizi çeken yazılardan biri Ahmet Mithat Efendi'nin "-im' ve '-sin' ve '-dir" başlıklı makalesi oldu (1898: 3). Ahmet Mithat Efendi'nin bu makalesi *İkdam*'daki "İmla-yı Türkî" başlıklı makaleye cevap olarak yazılmıştır. Ahmet Mithat, makale sahibinin "-im" hakkındaki vardığı

sonuçlara tamamen taraftardır. “Ben kâtibim” bildirme cümlesindeki “ben” gereksizdir. “im/ım” sıgasını/kipini bir kelimeye eklediğimiz zaman hemzenin mutlaka kullanılması gerektiği fikrinde de değildir. “-sin” kipi hakkında ilgili makale yazarının hiçbir izahata girişmemesine teessüf eder. Ahmet Mithat, Anadolu ağızlarındaki kullanımı da göz önünde bulundurarak “sin”in “nazal ne” ile yazmakta ısrar eder. “-dir”in bir “edat-ı haber” değil “fiil” olduğunu yıllardan beri kendisinin iddia ettiğini vurgular.

IV. Özel İsimlerin İmlası

İkdam’da özel isimlerin kullanılış sebeplerinden, çeşitlerinden, özel isimlerle cins isimler arasındaki farklardan, Fransızca, Almanca ve İbranice gibi dillerdeki özel isimlerin belirli bir anlama göre kullanılmasından bahseden makaleler de vardır. Çitçi’nin tespitine göre özel isimlerle ilgili makalelerde ayrıca şu meseleler tartışılmaktadır:

1. Diğer dillerde bulunan özel isimler, o dilin konuşma şekline göre mi telaffuz edilmeli? Mesela Avusturyalılar başkentlerine Vin dedikleri halde, Fransızların bu şehre Viyen, İtalyanlar ise Viyana demektedir. Şimdi biz hangisini uygun görüp kullanmalıyız?
2. Özel isimler tercüme edilmeli mi? Meselâ Avrupalıların “Avisan” ve “Averreos” diye isimlendirdikleri şahısları, bizim muharrirlerimiz de o şekilde isimlendirirse bunların kim olduğunu Türkler anlayamayacaklardır. Bunları İbni Sina ve İbni Rüşd diye tesmiye etmek daha uygun değil midir?
3. Bazı özel isimlerin ise Türkçe karşılıkları bulunmaktadır. Bu tip isimleri nasıl yazıp okumalıyız? Mesela Fransızların “Jean”, Almanların “Yuhan” ve Rumların “Yani” diye çağırdıkları isimleri biz Yahya diye çağırmalı mıyız?

Benzer sorgulamalar, Latin alfabesine geçiş sürecinde de karşımıza çıkar. Bu konuda tipik örnekleri, söz gelimi Celal Nuri’nin “Yeni İmlamız Münasebetiyle” (1928: 2) başlıklı yazısında görmekteyiz. Celal Nuri, şehir isimlerinden örnek verir. Buna göre bir Batılı yabancı bir kelimeyi nasıl kendi telaffuzuna göre kabul ediyorsa bizim de aynı tavrı göstermemiz gerektiğini iddia eder. Pari yerine Paris; London yerine Londra; Wien yerine Viyana; Marseille yerine Marsilya; Bayern yerine Bavyea; Sachsen yerine Saksonya şeklindeki Türkçe telaffuzlar ve imlalar çok yerinde ve isabetlidir.

V. İmlayla Alakalı Hükümlerde Muğlaklık

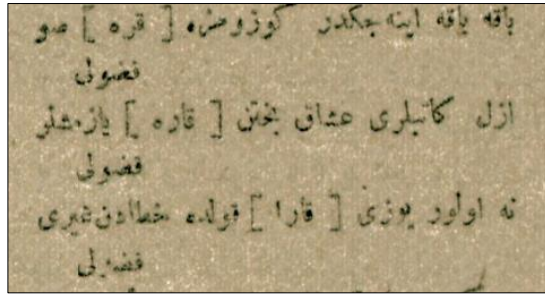
İkdam’daki imlayla alakalı yazılarda en çok üzerinde durulan hususlardan birisi imlamızdaki bir türlü çözümlenemeyen farklı anlayış ve tercihlerin yarattığı karışıklıklardır. Burada örnek olarak üç isimden ve üç yazıdan bahsetmek istiyorum. Bunlardan ilki Hüseyin Ragıp’ındır. 1890 Rodos doğumlu Hüseyin Ragıp⁶, 1913’te Türk Ocakları Genel Sekreteri olur. “Türklük” adlı bir kitabının yanı sıra öğretmenler için “Türkçenin Usulü Tedrisi”, “Kitabet, Ezber ve İnşa Dersleri” başlıklı kitapları da bulunmaktadır. Hüseyin Ragıp Mustafa Kemal tarafından *Hakimiyet-i Milliye*’nin başına getirilir. 1916’daki “İmla Meselesi” yazısında bizdeki imla meselesi cin, peri masallarına, yani yılan hikâyesine döndüğünden bahsettikten sonra Cenap Şehabettin’in 1 Mart 1912

⁶ Hüseyin Ragıp hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ekrem Zahid Boyraz, *Eğitimci, Gazeteci, Bürokrat-Hüseyin Ragıp Baydur-Hayati ve Yazıları*, Akademisyen Kitabevi, 2023.

tarıhli *Hak* gazetesinde “Ne vakit doğru yazacağız?” ünvanlı bir musahabesine atıfta bulunur. Cenap da “ımladaki zabıtasızlıktan” muzdariptir ve şöyle demektedir:

“Bugün her yazı yazanın hususi bir ımlası var, ne kadar muharrir, o kadar ımla.. Hatta benim gibi savruk katipler de var ki aynı kelimeyi aynı makalede üç, dört şekilde resm ediyorlar. İttiraddan canı sıkılanlar için bizim menazır-ı ımlaiyemizden daha eğlenceli bir mesire yoktur!.”

Hüseyin Ragıp, o vakitler bu konudaki makaleleri kesip biriktirmiştir. Ancak o harareti tartışmalar bir süreliğine unutulur gibi olmuş, aradan dört sene geçmiştir. Bu zaman zarfında kapitülasyonların ilgası, Türkçenin her köşeye bucağa tamimi, vesaire gibi birçok büyük inkılaplar yapılmış, Cihan Harbi yaşanmıştır. Bu arada üzerine kül tabakası altında hala kor gibi duran ımla meselesi tekrar tartışmaya açılmıştır. Hüseyin Ragıp burada ımla tarihimiz üzerinde durmayı uygun görür. Ve bu bağlamda ımlamız üzerindeki “emrivaki”lerin tayininin önemli olduğunu düşünür. Hüseyin Ragıp’ın ımlamızın tarihçesi üzerinde durmasının sebebi bu konuda Cenap’la farkı düşünmeleridir. Hüseyin Ragıp’ın aktardığına göre Cenap kırk sene evveline kadar bizde mazbut bir ımlanın var olduğunu kanaatindedir. Bu mazbutluk son yarım asırdaki inkılapla hercümerç olmuştur. Fuzuli’den Şinasi’ye varıncaya değin eslafın eserlerine bakıldığında Türk kelimeleri esas ımlalarını korumuşlardır. Hüseyin Ragıp ise eslafın eserlerini tetkikin bize bunun tam aksini gösterdiğini, kelimelerimizin şekillerinde de bariz bir kararsızlığın hüküm sürdüğünü iddia eder. İmlamızın en kadim şeklinden başlayarak Abdülmelik zamanında Irak valiliği eden Haccac bin Yusuf ve bilahare Halil bin Ahmet zamanında yapılan değışiklikleri özetler: Bunlar, harflerin altlarına, üstlerine muhtelif noktalar koymak suretiyle sayılarını arttırmak, zamme, şedde, medde gibi işaretleri koymak vs. şeklindedir. Türklerin bu husustaki tecrübeleri daha çok saitleri bulma ve artırma yolunda olmuştur. Hüseyin Ragıp, Cenap’a ımlamızdaki ıttıradslılık için Fuzuli’de “kara” kelimesinin üç farklı yazılışını örnek olarak gösterir:

Bu konuda fikir beyan eden isimlerden biri de Resulzade Hüseyin Hüsnü’dür. O da 2 Kanunievvel 1920 tarihli “İmla Bahsi” başlıklı yazısında ımlamızın mevcut durumunun trajikomikliğinden bahseder (1920: 2). Ona göre ımlamızda bir şekil ve devamlılık, bir kararlılık yoktur. “İstemek” fiilinin, Arap alfabesinden vokalleri temsil eden seslerin kullanılıp kullanılmamasına göre 4 şekilde yazılabileceğini örnek olarak verir.

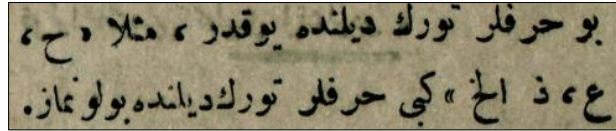
Gazetenin başyazarı olarak Yakup Kadri de Mart 1921’de “Müşahade ve Mülâhaza” üst başlığı altında kaleme aldığı “İmla Meselesi” (1921b: 2) başlıklı yazısında bütün dillerin tarihinde ımla konusunda bir istihale devrinin yaşanması vaki olduğu halde bizdekinin bir

“anarşi”ye dönüştüğünden bahseder. Bunun en önemli sebebi için bizim baştan beri “muayyen, mukarrer ve müdevven bir Türkçe imla usûlü”müzün olmayışını gösterir.

VI. Latin Harflerine Geçiş ve İmlâ Meseleleri

İkdam’da Arap alfabesinin kullanımından doğan imlayla alakalı meseleler kadar Latin alfabesine geçiş ve beraberinde imlamızda meydana getireceği olumlu/olumsuz neticeler de tartışmaya açılmıştır. Başta gazetenin sahibi Ahmet Cevdet olmak üzere, gazetenin en önemli kalemlerinden Necip Âsım, Köprülü M. Fuat, Cenap Şehabettin, Ali Canip, Halit Ziya, Ahmet Haşim, Yakup Kadri gibi Türk edebiyatının tanınmış yazarları; Sadrî Maksudî, Ayaz İshakî gibi Tatar aydınları Latin alfabesine geçme teşebbüsleri üzerine fikirlerini beyan etmişlerdir.

Farklı alfabelerin dilimiz ve imlamız üzerindeki etkilerini dikkat çekici iddia ve tespitleriyle irdeleyen isimlerden birisi Ayın Nadir müstearlı Ali Canip Yöntem’dir. 1922 Temmuzunda yazdığı “Türk’ün Milli Yazısı (Doğru İmlâ Elifbası)” başlıklı makalesinde (Ayın, 1922: 4) Türkler ve Türkçemiz üzerinde Arap medeniyetinin ve Arapçanın tesirine değinir. Ali Canip kullandığımız lisanın milli olup olmamasının üzerinde durulduğu halde yine aynı kriter “millîlik” açısından yazılarımızın mahiyetine dair pek kimsenin fikir yürütmediğini iddia eder. Ona göre sadece asker kökenli lisaniyatçılarımız Arap alfabesinin Türk dili için uygun olmadığını farkındadırlar. Alfabe ile Türkçe arasındaki problemleri ortadan kaldırmak için öne sürülen “her harfi ayrı yazmak; Latin harflerini kabul etmek, her sadayı tefrik ederek aralarına sadalı harfler vaz’ etmek” gibi önerilerin hepsi “yanlış yürüyüş ve bir tekamül için düşünüş” değildir. Ali Canip küçüklüğünden beri Arap alfabesinin “gayrimilli olduğu”nun farkındadır. Bundan başka Arap harfleri içindeki birçok harfin bizim Türk dilinde olmadığını da farkındadır.

Hakiki ıslahat yapmak için fazlaları atmak, bulunmayan yeni hurufat ilave etmek lazımdır. Madem ki bu gayrimilli yazımızdan harflerin atılarak ıslahat yapılması lazım, o zaman en uygunu Türk dili için oluşturulmuş ve Türk dili için nispeten daha uygun harflerin kabulü daha makul değil midir?

Bütün bu iddialar neticesinde Ali Canip’in, her ne kadar yukarıda tutmayan çözüm çareleri arasında saysa da devrin genel eğilimlerine uyarak Latin harflerinin Türkçe için uyumlu hale getirilmesini önereceğini beklerken çok farklı bir çözüm önerisinde bulunduğunu görürüz (Ayın, 1922: 4):

“Geçen gün Kafkas Azerbaycan’ında Latin hurufatının kabul edilmeye başlandığını kemal-i teessüfle haber aldım. Bunu kabul edenler hem milli hem de Türk’ün diline göre bir yazısı olduğunu bilmiş olsalardı herhalde bu gibi hareketlerde bulunmazlardı zannındayım. Eski Türklerin kendilerine mahsus iki mühim yazıları vardı: Biri Uygur; diğeri Orhun yazısı. Uygur yazısı şimdiki yazı gibi kelimeleri bitiştirerek, Orhon yazısı ise Avrupa yazısı gibi harfleri yan yana koyarak yazılırdı. Bu iki yazıdan her hususta şayan-ı tercih olan Orhun yazısıdır. İşte ben Latin hurufatı kabul edileceği yerde bu yazının kabulünü umum Türk

milletine teklif ediyorum. ... Bir elifba kitabı telif ettim. Bütün medeni milletlerin milliyet esasına göre hareket ettikleri bir dönemde bizim bundan uzak durmamız abes.... Milli yazımız çok kolaydır, iki üç ay içinde hemen öğrenilebilir. İmla hakkında muayyen kanunları vardır. Yanlış okunmak ihtimali yoktur. Dilimizi öğrenecekler için de kolaylıkları vardır. Bu konuda Necip Asım'ın da görüş bildirmesini isterim..”

Ahmet Haşim'in 22 Ağustos 1928 tarihli “Harf İnkılabı” (1928: 1) başlıklı yazısının bulunduğu sayı hem Latin harfli hem Arap harfli çıkar. Ahmet Haşim, bir iki haftadır yapılan tecrübeler, yeni harflerle Türkçe okuyup yazmanın ne kadar kolay olduğunu gösterdiği iddiasındadır. Burada daha dikkat çekici bir iddiada bulunur ki o da eski harflerin lisanımızdan uzak tuttuğu yerli Hristiyanların tedricen Türkçe gazeteleri okumaya başlamalarıdır. Beş altı sene evvel “Nesh” ve “Sülüs”ün artık yeni şiirdeki hislere ve hayallere layık bir yazı resmi olmadığını ve yeni cümle yeni bir hat şekli lazım geldiğini yazdığında farklı görüşte olanların güldüklerini hatırlatmaktan kendisini alamaz.

Yeni harflerin kabulü ve bunun peşi sıra gelen imla meseleleri üzerinde en çok yazan isimlerden birisi Celal Nuri'dir. 21 Ağustos 1928 tarihli haberden öğrendiğimize göre Celal Nuri, gazetede ki köşesinde her gün düzenli olarak yeni harflerin halk tarafından kolayca benimsenmesi, öğrenilmesi için birtakım metot önerilerinde bulunacaktır (İmzasız, 1928). Aynı sayıda, ilk sayfada Celal Nuri'nin Latin harfleriyle yazılmış aşağıdaki küçük fıkrası yer alır. Latin harfleriyle ilk yazı tecrübelerinden olmaları gereği imla hatalarına dokunulmamıştır (1928: 1):

“Neden imlamız perişan? Neden her kes istediği gibi yazıyor? Neden türk milleti irfanen ileri ghitmedi? Bütün bu suallerin cevâbı şu cümlede münderiç-dir: Arap harfleri türk seslerini ifade edemiyor. Dogru bir imlâmiz olmak için, her konuşanın fikrini ifâde etmesi için, irfan hayatına ghirmemiz için yeni alfabeyi kabuldan başka çâre yokdu. İste büyük ve feyyâz bin inkilâb!”

Gazetede de Gazi Mustafa Kemal'in yine Latin harfleriyle yazılmış şu mottosuyla neşredilir: “*En nihâyet bir iki sene içine bütün türk hey'et-i ictimaiyyesi yeni harfleri öyrenecekdir. Milletimiz yazısı ile, kafası ile, bütün âlem-i medeniyetin yanında olduğu-nu gösterecek-dir.*”

Celal Nuri, 3 Eylül 1928 tarihli “Yeni İmlamız Münasebetiyle” başlıklı yazısında ise Türkçedeki terimlere değinir (1928: 1). Dilimizdeki İtalyancadan gelen denizcilik, Rumcadan gelen balıkçılık, İngilizceden gelen spor terimlerinin yeni imlayla nasıl yazılmaları gerektiği üzerinde durur. Çözüm olarak da imlalarının bizim telaffuzumuza uydurulmasını önerir. Ona göre her dil kendine mal edindiği kelimeleri milli imlasına uydurur. Türkçeden Fransızcaya geçen şu kelimelerin imlası iddiasına ispat olarak gösterir: Yeniçeri-Janissaire, köşk-kioşque, odalık-odalsque, iç oğlanı-ıcoglan vb. Vaktiyle bir nev mangır manasına gelen ve sonra onunla alınan cerideye alem olan, İspanyolca asıllı “gazetta” kelimesi, İstanbul halkınca “gazete” haline koyulmuştur. Nitekim Latin alfabesindeki sadalar her millet tarafından farklı harflerle temsil edilebilir.

Türkçü ve milliyetçi bir yayın organı olduğunu sayfalarında yer verdiği yazarlarla da ispat eden *İkdam*'da Tatar Türklerinden ve Ceditçilik programını benimseyen Ayaz

İshakî'nin⁷ de konumuzla alakalı iki yazısına rastlarız. Ali Canip gibi Ayaz İshakî de Osmanlı dışındaki Türklerle bağların kopmaması için Latin harflerine geçişe temkinli yaklaşır ve Arap alfabesinin ıslahını önerir (1926a, 1926b). Bu bağlamda İsmail Gaspıralı ile aynı fikirde olduğunu görüyoruz. Nitekim Gaspıralı'nın vefatından iki ay önce İstanbul'a yaptığı seyahat gazetesinin ilk sayfasında, fotoğrafıyla birlikte haber olmuş ve onunla yapılmış söyleşide verdiği uzunca cevap aynı sayfada yer almıştır. Gaspıralı, tam Cihan Harbi öncesindeki bu yazısındaki Osmanlı'nın savaşa girmemesi ve tarım bakımından son derece elverişli Anadolu topraklarını ekip biçerek ekonomisini düzeltmesi gerektiği gibi çok dikkat çekici tespit ve önerileriyle ne kadar ileri görüşlü bir fikir adamı olduğunu bir kez daha ortaya koymuş olur. Burada konumuzla alakalı en önemli husus da onun da imlamızdaki karışıklıkların giderilmesi için Arap alfabesinin ıslahını önermesidir (İmzasız, 1914: 1). Ahmet Cevdet'in de yeni bir alfabeye geçişe temkinli yaklaşmasının muhtemelen arkasında yatan ise, daha çok bir gazete sahibi olarak söz konusu değişikliğin basım ve yayın işlerinde meydana getireceği problemlerdir.

SONUÇ

İkdam üzerine bibliyografik bir çalışma yapan Buttanrı, gazetesinin Türk imlasının yerleşmesindeki rolünden bahseder (2003: 91). *İkdam*'ın Türkçü bir gazete olmasında, şüphesiz Ahmet Cevdet'in yayın politikası çok önemlidir, bu imla meselelerinde de etkisini gösterir. Türkçedeki tüm sesleri karşılayan bir alfabenin varlığı ve bunun getireceği imla kolaylıkları üzerinde en çok yazılan konu başlıklarını teşkil etmiştir. Bununla birlikte baştan beri birçok edebî tartışmaya sayfalarını açan *İkdam*, imla konusunda da farklı görüşlere sahip kalemlerin kendilerini ifade etme imkânı sağlamıştır. Ahmet Cevdet, bir gazete sahibi olarak Latin harflerinin kabulüne temkinli yaklaşırken, kendisinin aksine bu alfabenin kabulünü şiddetle talep eden yazıların *İkdam*'da yayımlanmasına da yol açmıştır.

Netice olarak *İkdam*'daki yazıların imlamız açısından takibi, Türk dil, fikir ve siyasî hayatının bir panoramasını da ortaya koymak demektir. Konumuzla alakalı yazılara genel olarak baktığımızda:

1. İmlamızda bir sürü keyfîlikler vardır. Kendimize ait bir imla kanunumuz yoktur. Bunun sebeplerinden biri mahiyeti gereği Türkçe için zor olan bir alfabeyle yazıyor olmamızdır. (Bugün Latin alfabesine geçtik ama hâlâ imlamızdaki problemler devam etmektedir.)
2. İmla kurallarının belirlenmesinde ilm-i meharicle, yani fonetikle alakalı hususlar da önemlidir. Bunun için imlada yapılacak düzenlemeler Türkçenin fonetik kuralları dikkate alınarak düzenlenmelidir.
3. *İkdam*'daki makaleler, hem 1911'deki Yeni Lisan Hareketi hem de 1928'deki Latin Harflerine geçiş gibi dil tarihimizin önemli dönüm noktalarının hazırlayıcısı ve bizzat aktörü durumundadır. “1900'lü yıllarda karşımıza çıkan “huruf-ı munfasıla” meselesi, Enver Paşa'nın teşebbüsüyle “Hatt-ı Enverî” ile tarihte yerini alan akim bir hareket olarak kalır gibi gözükürken, yine 1900'den önce zaman zaman

⁷ Ayaz İshakî hakkında bkz. Mustafa S. Kaçalın, “Muhammed Ayaz İshakî İdilli”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 21, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2000, ss. 474-476.

yoklanan Latin harflerine geçme teşebbüsleri, fikirleri, planları 1928’de Mustafa Kemal Paşa tarafından bir “devrim”le neticelendirilir.

4. Gazetede sadece belli bir görüşteki yazarlara yer verilmemesi okurlara Necip Asım, Ali Kemal, Bahai Efendi, Hüseyin Ragıp gibi farklı fikirlerin temsilcilerini birlikte görme imkânı sunmaktadır.

Netice olarak bu yazı çerçevesinde *İkdam*’daki imlayla alakalı yazıların tümünü değerlendirmemiz ve hepsinde esas olan fikirleri, meseleleri ortaya koymamız mümkün değildir. Amacımız, görebildiğimiz kadarıyla, meseleleri kronolojik olarak değerlendirmek ve genel bir tasnife gitmek ve çerçeve çizmektir. Yazımızın sonuna eklediğimiz ve eksiklikler içeren bu yazı listesinin yeniden gözden geçirilmesi ve alanın uzmanları tarafından değerlendirilmesi kanaatimizce çok yerinde olur.

KAYNAKÇA

- Ahmet Cevdet (1921), “Yine Dilimiz 1”, *İkdam*, 8627, 20 Mart, s. 1.
- Ahmet Haşım (1928), “Harf İnkılabı”, *İkdam*, 11254, 22 Ağustos, s. 1.
- Ahmet Mithat Efendi (1898), “-im’ ve ‘-sin’ ve ‘-dir’”, *İkdam*, 1534, 17 Teşrinievvel, s. 3.
- AKAR, Metin (1999), *Veled Çelebi İzbudak*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ayaz İshakî (1926a), “Arap ve Latin Elifbasını Mukâyesi-2”, *İkdam*, 10392, 17 Mart, s. 3.
- Ayaz İshakî (1926b), “Garp ve Latin Elifbalarını Mukâyesi-1”, *İkdam*, 10389, 14 Mart, s. 2.
- AYBAY, Hatice (2022). *İkdam Gazetesindeki Edebiyat Yazıları (1894-1928)*, Doktora Tezi, Manisa: Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- AYIN. N. (Ali Canip) (1922), “Türk’ün Milli Yazısı (Doğru İmla Elifbası)”, *İkdam*, 9100, 17 Temmuz, s. 4.
- BOYRAZ, Ekrem Zahid (2023), *Eğitimci, Gazeteci, Bürokrat-Hüseyin Ragıp Baydur-Hayatı ve Yazıları*, Akademisyen Kitabevi.
- BUTTANRI, Müzeyyen (1997), *İkdam Gazetesi Üzerine Bibliyografik Bir İnceleme (1894-1900)*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- BUTTANRI, Müzeyyen (2003), “*İkdam Gazetesinin Kültür Hayatımızdaki Yeri, Şekil ve İçerik Özellikleri (1894-1900)*”, *Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4/1, ss.77-97.
- Celal Nuri (1928), “Yeni İmlamız Münasebetiyle”, *İkdam*, 11266, 3 Eylül, s. 2.
- ÇİTÇİ, Selahattin (2000). *İkdam Gazetesinin Sistematik İndeksi (1894-1904) (2 Cilt)*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ÇİTÇİ, Sinan (2013), *İkdam Gazetesinin Sistematik İndeksi (1904-1913)*, [Danışman: Prof. Dr. Nejat Birinci], İstanbul: Akademi Titiz Yayınları.
- Halit Ziya (1921), “İmla Müşkilatı”, *İkdam*, 8768, 11 Ağustos, s. 2.
- Hüseyin Avni (1913). “Türkçemizde Huruf-ı Munfasıla 1”, *İkdam*, 5792, 7 Nisan, s. 3.
- Hüseyin Daniş (1896). “Makale-i Mahsusa: Terakkiyât-ı Lisaniyye”, *İkdam*, 742, 12 Ağustos.

- İLHAN, Ali İhsan (2010), *1925-1928 Yılları Arasında İkdam ve Cumhuriyet Gazetesinde Çıkan Harf İnkılabıyla İlgili Konular*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İmzasız (1896a). “İmla Bahsi”, *İkdam*, 620, 12 Nisan, s. 3.
- İmzasız (1896b). “İmla Meselesi”, *İkdam*, 610, 2 Nisan, s. 3.
- İmzasız (1896c). “Makale-i Mahsusa”; “Elsine-i Türkiye Hakkında Malumat-ı Lisaniyye”, *İkdam*, 733, 22 Temmuz 1312/3 Ağustos 1896.
- İmzasız (1898). “Ansiklopedi yahut Muhitü'l Maarif Ulum-ı Lisaniye ve İmla-yı Türkî”, *İkdam*, 1377, 13 Mayıs, s. 3.
- İmzasız (1914). “İbret Alınacak Sözler”, *İkdam*, 6245, 10 Temmuz, s.1.
- İmzasız, (1928). *İkdam*, 11253, 21 Ağustos.
- KAÇALIN, Mustafa S. (2000). “Muhammed Ayaz İshakî İdilli”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 21, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, ss. 474-476.
- KAHRAMAN, Âlim (2020). “Mûhitü'l-Maarif”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 31, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, ss. 40-41.
- KARAOĞLAN, Canan Ebru (2022). *İkdâm'da Edebî ve Kültürel Faaliyetler (1925-1926)*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- KURUÇAY, Adem (2015). *İkdam Gazetesi 1918 Yılı (İnceleme ve Seçilmiş Metinler)*, Yüksek Lisans Tezi, Niğde: Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Mehmet Atâ (1918), “Memalik-i Osmaniyyede Sansürün Tarihi-4”, *İkdam*, 7858, 27 Kânunuevvel.
- Necip Âsım (1898). “Bahai Efendi Hazretlerine”, *İkdam*, 1356, 23 Nisan, s. 3.
- Necip Asım (1909). “Dilimize Dair Bir Hatıra-i Tarihiye”, *İkdam*, 5381, 13 Eylül, s. 1.
- Necip Asım (1921). “Türkçeye Hizmet”, *İkdam*, 8772, 15 Ağustos, s. 3.
- Resulzade Hüseyin Hüsnü (1920). “İmla Bahsi”, *İkdam*, 8526, 2 Kanunuevvel, s.2.
- UÇMAN, Abdullah (2006). “Necip Âsım Yazıksız”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 32, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, ss. 493-494.
- URL-1: <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/mehmed-ata> (erişim tarihi: 25.09.2025).
- Yakup Kadri (1921a). “Lisan ve Edebiyat-Doğru Türkçe”, *İkdam*, 8554, 4 Kanunisani, s. 2.
- Yakup Kadri (1921b). “Müşahade ve Mülâhaza-İmla Meselesi”, *İkdam*, 8964, 1 Mart, s. 2.

EKLER:

İMLAYA DAİR MAKALELER

1. “İmla Meselesi”, İmzasız, S.528, 11 KS 1896. s.3.
2. “İmla Meselesi”, İmzasız, S. 582, 5 Mart 1896, s. 3.
3. “İmla Meselesi”, İmzasız, S. 610, 2 Nisan 1896, s. 3.
4. “İmla Bahsi”, İmzasız, S. 620, 12 Nisan 1896, s. 3.

5. "Makale-i Mahsusa", "Elsine-i Türkiyye Hakkında Malumat-ı Lisaniyye" *İkdam*, nr.733, 22 Temmuz 1312/3 Ağustos 1896, s.3.
6. "Belhus Bivelhus Meselesi", Hüseyin Daniş, S. 1146, 25 Eylül 1897, s. 3.
7. "Musahabe", H. Sin, S. 1147, 26 Eylül 1897, s. 3.
8. "Tercüman-ı Hakikat", H.S., S. 1147, 26 Eylül 1897, s. 3.
9. "Belhus Bivelhus Maddesine Dair", Hüseyin Daniş, S. 1171, 20 Teşrinievvel 1897, s. 3.
10. "Bahş, Bahşaiş", Bahşiş, Hüseyin Daniş, S. 1190, 8 Teşrinisani 1897, s. 3.
11. "Mebahis-i Lisaniye", Paris Muhabirimizden, S. 1232, 20 Kanunuevvel 1897, s. 3.
12. "Harita Lafzı", İmzasız, S. 1275, 1 Şubat 1898, s. 3.
13. "Mebahis-i Lisaniye", Mehmet Nefi, S. 1304, 2 Mart 1898, s. 3.
14. "Mebahis-i Lisaniye", Mehmet Nefi, S. 1309, 7 Mart 1898, s. 3.
15. "İmla Meselesi", Hüseyin Daniş, S.1317, 15 Mart 1898, s. 3.
16. "Makale-i Mahsusa", Paris Muhabirimizden, S. 1349, 16 Nisan 1898, s. 3.
17. "Trk mü Türk mü", İmzasız, S. 1351, 18 Nisan 1898, s. 3.
18. "Bahai Efendi Hazretlerine", Paris Muhabirimizden S. 1352, 19 Nisan 1898, s. 3.
19. "Bahai Efendi Hazretlerine", Necip Asım, S. 1356, 23 Nisan 1898, s. 3.
20. "İmla-yı Türki Hakkında Bir İki Söz", İmzasız, S. 1363, 29 Nisan 1898, s. 3.
21. "Mebahis- Lisaniye", Ali Kemal, S. 1376, 12 Mayıs 1898, s. 3.
22. "Ansiklopedi yahut Muhitü'l Maarif-Ulum-ı Lisaniye ve İmla-yı Türki", İmzasız, S. 1377, 13 Mayıs 1898, s. 3.
23. "Ansiklopedi yahut Muhitü'l Maarif-Ulum-ı Lisaniye ve İmla-yı Türki", İmzasız, S. 1398, 3 Haziran 1898, s. 3.
24. "Ansiklopedi yahut Muhitü'l Maarif-Ulum-ı Lisaniye ve İmla-yı Türki", İmzasız, S. 1433, 8 Temmuz 1898, s. 2.
25. "Ansiklopedi yahut Muhitü'l Maarif-Ulum-ı Lisaniye ve İmla-yı Türki", İmzasız, S. 1440, 15 Temmuz 1898, s. 3.
26. "Makale-i Mahsusa: Mebahis-i Lisaniye-*İkdam*'ın Ulum-ı Lisaniye Muharrir-i Fazıl-ı Arabî ve Farisî-", Ali Kemal, S.1441, 4 Temmuz 1898. s.3.
27. "Ansiklopedi yahut Muhitü'l Maarif-Ulum-ı Lisaniye-*İkdam*'ın Paris Muhabir-i Fazılı Ali Kemal Beye -Arabî, Farisî-", İmzasız, S.1447, 22 Temmuz 1898, s.2.
28. "Ansiklopedi yahut Muhitü'l Maarif-İmla-yı Türki", İmzasız, S. 1454, 29 Temmuz 1898, s. 1.
29. "Mebahis-i Lisaniye", Ali Kemal, S 1462, 6 Ağustos 1898, s. 3.
30. "Mebahis-i Lisaniye", Ali Kemal, S 1465, 9 Ağustos 1898, s. 3.
31. "Ansiklopedi yahut Muhitü'l Maarif - Ulum-ı Lisaniye ve İmla-yı Türki", İmzasız, S. 1471, 15 Ağustos 1898, s. 1.
32. "Ansiklopedi yahut Muhitü'l Maarif-Ulum-ı Lisaniye ve İmla-yı Türki", İmzasız, S. 1475, 19 Ağustos 1898, s. 1.
33. "Ansiklopedi yahut Muhitü'l Maarif", İmzasız, S. 1482, 26 Ağustos 1898, s. 1.
34. "Fazıl-ı Şehir Sami Bey Hazretlerine", İmzasız, S. 1485, 29 Ağustos 1898, s. 2.
35. "Ansiklopedi yahut Muhitü'l Maarif - İmla-yı Türki", İmzasız, S. 1499, 12 Eylül 1898, s.2.

36. “Ansiklopedi yahut Muhitü’l Maarif-Ulum-ı Lisaniye ve İmla-yı Türki”, İmzasız, S. 1503, 16 Eylül 1898, s.2.
37. “Mebahis-i Lisaniye”, Ali Kemal, S. 1506, 19 Eylül 1898, s.2.
38. “İmla Meselesi”, Ahmet Mithat, S. 1510, 23 Eylül 1898, s.3.
39. “Son Söz”, İmzasız, S. 1524, 7 Teşrinievvel 1898, s. 1.
40. “Ansiklopedi yahut Muhitü’l Maarif – Ulum-ı Lisaniye ve İmla-yı Türki”, İmzasız, S. 1531, 14 Teşrinievvel 1898, s.2.
41. “‘İm’ ve ‘Sin’ ve ‘Der’”, Ahmet Mithat, S. 1534, 17 Teşrinievvel 1898, s. 3.
42. “Ansiklopedi yahut Muhitü’l Maarif – Ulum-ı Lisaniye ve İmla-yı Türki”, İmzasız, S. 1538, 21 Teşrinievvel 1898, s.1.
43. “Birkaç Söz Daha”, İmzasız, S. 1545, 28 Teşrinievvel 1898, s.1.
44. “Ansiklopedi yahut Muhitü’l Maarif”, İmzasız, S. 1549, 1 Teşrinisani 1898, s. 3.
45. “Ansiklopedi yahut Muhitü’l Maarif – Ulum-ı Lisaniye ve İmla-yı Türki”, İmzasız, S. 1552, 4 Teşrinisani 1898, s. 1.
46. “Makale-i Mahsusa”, Abdurrahman Süreyya, S. 1555, 7 Teşrinisani 1898, s.3.
47. “İmla”, Bahai, S. 1557, 9 Teşrinisani 1898, s.2.
48. “Muhitü’l Maarif”, İmzasız, S. 1559, 11 Teşrinisani 1898, s. 3.
49. “Makale-i Mahsusa”, Abdurrahman Süreyya, S. 1564, 16 Teşrinisani 1898, s.3.
50. “Ansiklopedi yahut Muhitü’l Maarif – Ulum-ı Lisaniye ve İmla-yı Türki”, İmzasız, S. 1569, 21 Teşrinisani 1898, s.3.
51. “Makale-i Mahsusa”, Abdurrahman Süreyya, S. 1571, 23 Teşrinisani 1898, s. 3.
52. “Muhitü’l Maarif –Ulum-ı Lisaniye”, İmzasız, S. 1573, 25 Teşrinisani 1898, s. 2.
53. “Makale-i Mahsusa”, Abdurrahman Süreyya, S. 1580, 2 Kanunuevvel 1898, s. 3.
54. “Makale-i Mahsusa”, Abdurrahman Süreyya, S. 1587, 6 Kanunuevvel 1898, s. 3.
55. “Makale- Mahsusa”, Abdurrahman Süreyya, S. 1594, 16 Kanunuevvel 1898, s. 3.
56. “Muhitü’l Maarif”, İmzasız, S. 1601, 23 Kanunuevvel 1898, s. 2.
57. “Muhitü’l Maarif”, İmzasız, S. 1602, 24 Kanunuevvel 1898, s. 2.
58. “Muhitü’l Maarif”, İmzasız, S. 1604, 26 Kanunuevvel 1898, s. 3.
59. “Muhitü’l Maarif”, İmzasız, S. 1606, 28 Kanunuevvel 1898, s. 3.
60. “Muhitü’l Maarif”, İmzasız, S. 1608, 30 Kanunuevvel 1898, s. 2.
61. “Muhitü’l Maarif”, İmzasız, S. 1613, 4 Kanunusani 1899, s. 3-4.
62. “Muhitü’l Maarif”, İmzasız, S. 1621, 12 Kanunusani 1899, s. 3.
63. “Muhitü’l Maarif”, İmzasız, S. 1622, 13 Kanunusani 1899, s. 3.
64. “Muhitü’l Maarif, Ulum-Lisaniye –İmla-yı Türki”, İmzasız, S. 1678, 10 Mart 1899, s.2.
65. “Muhitü’l Maarif Muharrir-i Muhteremine, Cevabımız”, Hüseyin İlhami, S. 1684, 16 Mart 1898, s.2.
66. “Ansiklopedi yahut Muhitü’l Maarif-Ulum-ı Lisaniye-İmla-yı Türki”, İmzasız, S. 1685, 17 Mart 1899, s.3.
67. “Ansiklopedi yahut Muhitü’l Maarif”, İmzasız, S. 1695, 27 Mart 1899, s.3.
68. “İmla Meselesi”, Bahai, S. 1717, 18 Nisan 1899, s.3.
69. “Üstad-ı Muhterem Bahai Efendiye”, Ispartalı M. Hakkı, S. 1726, 27 Nisan 1899, s.4.
70. “İmla Meselesi”, Bahai, S. 1730, 1 Mayıs 1899, s.3.
71. İmla Meselesi, Bahai, S. 1743, 14 Mayıs 1899, s.3.

72. "Tasvir-ı Efkâr'dan Lisan Bahsi Muharririne". Ayın F., nr.5377, 9 Eylül 1909. s.3.
73. "Türkçenin Tasfiyesi", nr.5380, 12 Eylül 1909. s.1.
74. "Dilimize dair Bir Hatıra-i Tarihiye", Necip Asım, nr.5381, 13 Eylül 1909. s.1.
75. "Açık Mektup", V.Y., nr.5381, 13 Eylül 1909, s.1.
76. "Tasfiye-i Lisana Dair", Ahmet Rasim, nr.5397, 29 Eylül 1909, s.3.
77. "Türkçe nasıl lisan-ı umumi olur?", nr.5442, 13 TS 1909. s.3.
78. "Ne Kazanırız? Yine Lisan-ı Osmaniye Dair", Ali Kemal, nr. 5247, 9 Kanunısanı 1909 s.1.
79. "Lisan Meselesi", *Yeni İkdâm*, nr.49, 1 Mayıs 1910. s.3.
80. "İslah-ı Huruf Meselesi", İsmail Fevzi, (*Yeni İkdâm*), nr.153, 14 Ağustos 1910/12 Şubat 1325, s.3-4.
81. "Arnavutlarda Huruf Meselesi", nr.5509, 19 KS 1910. s.1.
82. "Huruf Meselesi", M.A. S. 471 (*Yeni İkdâm*), 30 Haziran 1911, s. 1.
83. "Yazıya Huruf-ı Hareke İlavesi", M.A., S. 487 (*Yeni İkdâm*), 16 Temmuz 1911, s.1.
84. "Türkçemizde Huruf-ı Munfasıla 1", Hüseyin Avni, S. 5792, 7 Nisan 1913, s. 3.
85. "Türkçemizde Huruf-ı Münfasıla 2", Hüseyin Avni, S. 5798, 13 Nisan 1913. s.3.
86. "Türkçemizde Huruf-ı Münfasıla 3", Hüseyin Avni, S. 5820, 30 Haziran 1913.
87. "Lisan Bahsi", Ayın-Ayın, *İkdâm*, nr.5879, 3 Temmuz 1913.
88. "Lisan Bahsi", Y.B., S. 5885, 9 Temmuz 1913. s.3.
89. "Lisan Bahsi", Y.B., S. 5895, 19 Temmuz 1913. s.3.
90. "Lisan Bahsi", Bahur İsrail, S. 5951, 16 Eylül 1913. s.3.
91. "Ahmet Cevdet Efendiye", Asım, S. 6032, 9 Kanunuevvel 1913. s.3.
92. "İmla Meselesi", İmzasız, S. 7001, 9 Temmuz 1916. s.1.
93. "İmla Meselesi", Hüseyin Ragıp, S. 7140, 28 Kanunuevvel 1916. s.2.
94. "İmla Meselesi", Hüseyin Ragıp, S. 7149, 6 Kanunusani 1917. s.2.
95. "Elifba Meselesi", Necip Asım, S. 7164, 21 Kanunusani 1917. s.2.
96. "İmla Meselesi", Hüseyin Ragıp, S. 7172, 29 Kanunusani 1917. s.2.
97. "İmla Meselesi", İmzasız, S. 8327, 20 Nisan 1920. s.1.
98. "Lisan Meselesi", M.N.Z., S. 8507, 13 Teşrinisani 1920. s.3.
99. "Elifba, İmla", Sultaniyeli Y.S., S. 8514, 20 Teşrinisani 1920. s.3.
100. "Lisan Meselesi-4-", İmzasız, M. N. Zel., S. 8524, 30 Teşrinisani 1920. s. 2.
101. "Lisan Meselesi: İmla Bahsi", Resulzade Hüseyin Hüsnü S.8526 2 Kânûnevvel 1920. s.2.
102. "Türk Dili", Hüseyin Hüsamettin, S. 8529 6 Kânûnevvel 1920, s. 2.
103. "Lisan Meselesi -4-İmla", M. N. Z., S. 8529 6 Kânûnevvel 1920. s. 2.
104. "Doğru Türkçe", Yakup Kadri, S. 8554, 4 Kanunusani 1921, s. 2.
105. "Yine Dilimiz I", Ahmet Cevdet, S.8627, 20 Mart 1921, s. 1.
106. "Yine Dilimiz II", Ahmet Cevdet, S. 8630, 23 Mart 1337/1921, s.1.
107. "Türk Diline, Türk Harsına Dair", Necip Asım, S.8639 1 Nisan 1921, s.3.
108. "Türkçe'nin Nahvi", Kilisli Muallim, S. 8649 11 Nisan 1921, s.3.
109. "Yine Türk Diline, Türk Harsına Dair", Necip Asım, S. 8694 27 Mayıs 1921, s.2.
110. "İmlâ Encümeni", S.8722, 26 Haziran 1921. s.3. (Sütun 3).
111. "İmla Müşkilatı", Halit Ziya, S. 8768 11 Ağustos 1921. s.2.

112. “Türkçeye Hizmet”, Necip Asım, S. 8772, 15 Ağustos 1921. s. 3.
113. “Huruf-ı Arabiye”, Halit Ziya, S. 8773, 21 16 Ağustos 1921. s.2.
114. “Türkçeye Hizmet”, Necip Asım, S. 8783, 29 Ağustos 1921. s.2.
115. “Balık Pazarı Bakkal Bodos’tan Mektup”, Hüseyin Rahmi, S.8800, 15 Eylül 1921, s.2.
116. “Türkçeye Hizmet” Necip Asım, S. 8801 16 Eylül 1921. s.2.
117. “Anadolu’da Maarif”, Yakup Kadri, S. 8893, 17 Kanunievvel 1921, s.2.
118. “İmla Meselesi”, Yakup Kadri, S. 8964, 1 Mart 1922. s.2.
119. “Yine İmla Meselesi”, Ahmet Rasim, S. 9089, 7 Temmuz 1922. s.3.
120. “Aydın. N., Türk’ün Milli Yazısı (Doğru İmla Elifbası)”, S. 9100, 17 Temmuz 1922, s.4.
121. “Yeni İmlâ”, İmzasız, nr. 8963, 28 Şubat 1922, s.2.
122. “İmlamızın Islahı”, Mithat Sadullah, S. 9777, 21 Haziran 1924. s.3.
123. “Maarif Âleminde-Tedrisatta Latin Rumûzâtı”, A(yın). N., S. 10149, 10 Temmuz 1925, s.3.
124. “Dilimiz İçin”, Veled Çelebi, S.10154, 15 Temmuz 1925. s.1.
125. “Türkçe Sözler Hakkında Araştırmalar”, Mustafa Nureddin, S.10192, 22 Ağustos 1925. s.4.
126. “Türkçe Sözler Üzerine Araştırmalar-4”, Mustafa Nureddin, S.10194, 24 Ağustos 1925. s.3.
127. “Türkçe Sözler Hakkında Araştırmalar”, Mustafa Nureddin, S.10198 28 Ağustos 1925. s.3.
128. “Türkçe Sözler Hakkında Araştırmalar-6”, Mustafa Nureddin, S.10199, 29 Ağustos 1925. s.4.
129. “Yazı Türkçülüğü Asrî Türk Hurûfu Hakkında Yazımızın İstiklâli, Yeni Türkiyemiz İçin Yeni Hurûf”, İsmail Şükrü, S. 10206, 5 Eylül 1925. s.4.
130. “Türkçe Sözler Hakkında Araştırmalar”, Mustafa Nureddin, S.10219, 18 Eylül 1925. s.2.
131. “Lisânların İnkişâfında Akademilerin Rolü”, Sadri Maksûdi, S.10236, 05 Teşrinievvel 1925. s.3.
132. “Lisânların İnkişâf ve Tekâmülünde Akademilerin Rolü”, Sadri Maksûdi, S.10237, 06 Teşrinievvel.
133. “Mustafa Nûreddin-Türkçe Sözler Hakkında Araştırmalar”, S.10242, 11 Teşrinievvel 1925. s.4.
134. “Lisânımız”, Dardağanzâde Ahmed Nazîf, S. 10242, 11 Teşrinievvel 1925. s.3.
135. “Bütün Türklerde Yüksek Türk Dilinin Vücûda Gelmesi Mümkün Müdür?” İkdâm, S.10249, 18 Ekim 1925, s.3.
136. “Nureddin Mustafa Türkçe Sözler Hakkında Araştırmalar”, S.10256, 26 Teşrinievvel 1925. s.4.
137. “Huruf Meselesi”, Cenap Şahabettin, S. 10285, 27 Teşrinisani 1925. s.3.
138. “Asrî Türk Harfleri”, Abdullah Cevdet S. 10286, 28 Teşrinisani 1925. s.4.
139. “Kânûnda Türkçe Kelimeler ve Sâde İbâreler”, Ahmet Cevdet, S. 10311, 23 Kanunievvel 1925. s.1.
140. “Garp ve Latin Elifbalarını Mukâyesi-1”, Ayaz İshak, S.10389, 14 Mart 1926. s.2.
141. “Arap ve Latin Elifbasını Mukâyesi-2” Ayaz İshak, S. 10392-17 Mart 1926. s.3.

142. "Yine Latin Harflerine Dair", Ahmet Cevdet, S. 10396, 21 Mart 1926. s.1.
143. "Latin Hurufu", Ahmet Cevdet S. 10417, 11 Nisan 1926. s.1.
144. "Dilimiz ve Latin Harfleri Meselesi", R.M.F., S. 10638, 4 Kanunuevvel 1926. s.3.
145. "Köprülüzâde'ye Cevâb Dilimiz ve Latin Harûfları Meselesi", R.M.F., S. 10644,10 Kanunuevvel 1926. s.3.
146. "Dilimiz ve Latin Harfleri Meselesi", R.M.F., S. 10644, 10 Kanunuevvel 1926. s.3.
147. "Köprülüzâdeye Cevâb Dilimiz ve Latin Harfleri Meselesi-3", R.M.F., S. 10645, 11 Kanunuevvel 1926. s.3.
148. "Dilimiz ve Latin Harfleri Meselesi", R.M.F., S. 10645, 11 Kanunuevvel 1926. s.3.
149. "Dilimiz ve Latin Harfleri Meselesi", R.M.F., S. 10649, 15 Kanunuevvel 1926. s.3.
150. "Dilimiz ve Latin Harfleri Meselesi", R.M.F., S. 10652, 18 Kanunuevvel 1926. s.3.
151. "Dilimiz ve Latin Harfleri Meselesi", R.M.F., S. 10655, 21 Kanunuevvel 1926. s.3.
152. "Dilimiz ve Latin Harfleri Meselesi", R.M.F., S. 10659, 25 Kanunuevvel 1926. s.3.
153. "Bugünkü İmlamız, Raufpaşaoğlu, Mehmet Fuad, S. 10691, 26 Kanunusani 1927. s.3.
154. "Latin Harfleri Meselesi", Mehmet Fuat, S. 10715, 19 Şubat 1927. s.3.
155. "Latin Harfleri Meselesi, Raufpaşaoğlu, Mehmet Fuat, S. 10722, 26 Şubat1927. s.3.
156. "Latin Hurufatı Kabul Edilecek Olursa", Ahmet Cevdet, S.10287, 12 Mart 1926 s.1.
157. "Dilimizi Latin Hurufuyla Yazmak," Esmail, S. 10745, 21 Mart 1927. s.2.
158. "Yeni Alfabeyle Alışmak Meselesi", Celal Nuri, S. 11252, 20 Ağustos 1928. s.2.
159. "Harf İnkılabı" Ahmet Haşim, S. 11254, 22 Ağustos 1928. s.1.
160. "Yeni İmlamız Münasebetiyle", Celal Nuri, S. 11266, 3 Eylül 1928. s.2.
161. "İntikal Devri", Ahmet Haşim, S. 11275, 12 Eylül 1928, s.1.
162. "Okumak Yazmak Hakkında" Celal Nuri, S. 11297, 4 Teşrinievvel 1928. s.2.
163. "Lisan İmarı," Ahmet Haşim, S. 11356, 3 Kanunuevvel 1928. s.1.
164. "Türkçe Hüsnühat, Latince Kaligraf", Celal Nuri, S. 11254, 22 Ağustos 1928, s.2.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı: Bu yazı bir yazar tarafından hazırlanmıştır.

Destek ve Teşekkür Beyanı: Çalışma için herhangi bir kurum ya da kişiden destek alınmamıştır.

Çıkar Çatışması Beyanı: Bu çalışmada potansiyel bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Etik Kurul Belgesi: Bu çalışma için Etik Kurul Belgesi gerekmemektedir.

YENİSEY YAZITLARINDAN ELEGEST I (E-10) ÜZERİNE YAPILAN BAZI ALIşMALARIN KARşILAşTIRILMASI*

A Comparative Evaluation of Some Studies on the One of Yenisei Inscriptions: Elegest I (E-10)

Tuğçe ULUK**-Doç. Dr. Hüsnü ağdaş ARSLAN***

Z

Yenisey Yazıtları bugünkü Tuva ve Hakasya sınırları içinde bulunan yazıtlardır. Yazıtların bugün toplam sayısı 250'ye ulaşmıştır. Bu yazıtların genel olarak benzer özelliği tarih olaylardan çok, abide kahramanının başrolde olduğu işleri kendi ağzından anlatmış olmasıdır. Ayrıca Köktürk alfabesiyle yazılmış olan bu yazıtlar Türk tarihi ve kültürü açısından kıymetli bilgiler barındırdığı için pek çok araştırmacı Yenisey Yazıtlarını çeşitli yönleriyle incelemiştir. Yazıtlardan ilk bahseden Rumen Elçi N. G. Spafariy Milesku (Nicolae Miclescu) olmuştur. Onun tuttuğu kayıtlarda Yenisey yakınlarındaki bu taş abidelere ait notlar bulunur. Miclescu'nun sonrasında ilk kayda değer keşif Alman araştırmacı D. G. Messerschmidt'e aittir. Daha sonra W. Radloff, *Die alttürkischen Inschriften der Mongolei* adlı eserinde yazıtlardan 40 tanesini eviri yazısı ve anlamlandırmaları ile birlikte yayımlamıştır. Türkiye Türkolojisinde yazıtlarla ilgili günümüzde çalışma yapan pek çok bilim insanı vardır. Bu makalede, Yenisey Yazıtlarından biri olan Elegest I'ı (E-10) incelerken Hüseyin Namık Orkun'un, İğor Kormuşın'ın, Talat Tekin'in ve Erhan Aydın'ın eviri yazılarını ve aktarmalarını ilgili bilimsel yayınlar üzerinden karşılaştırıp bazı sonuçlara ulaşacağız.

Anahtar Kelimeler: Eski Türkçe, Yenisey Yazıtları, Elegest-I, Eleğeş-I, Türk Runik alfabesi.

ABSTRACT

The Yenisei Inscriptions are inscriptions located within the present-day borders of Tuva and Khakassia. The total number of inscriptions has reached 250 today. The general common feature of these inscriptions is that they tell the deeds of the hero of the inscription in his own words rather than historical events. In addition, since these inscriptions written in the Gokturk alphabet contain valuable data in terms of Turkish history and its culture, many researchers have examined the Yenisei Inscriptions from various aspects. The first person to mention the inscriptions was the Romanian Ambassador N. G. Spafariy Milesku (Nicolae Miclescu). The records he kept include notes on these stone monuments near the Yenisey. The first major discovery after Miclescu belonged to the German scholar D. G. Messerschmidt. Later, W. Radloff published 40 of the inscriptions with their translations and meanings in his work *Die alttrkischen Inschriften der Mongolei*. There are many scientists working on inscriptions in Turkish Turkology today. In this article, while examining Elegest I (E-10), one of the Yenisey inscriptions, we will compare the transcriptions and quotations of Hüseyin Namık Orkun, İğor Kormushin, Talat Tekin and Erhan Aydın through relevant scientific publications and reach some conclusions.

Keywords: Old Turkic, Yenisei Inscriptions, Elegest-I, Elegesch-I, Turkic-runic alphabet.

* Bu yazı, İzmır Demokrasi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında Doç. Dr. Hüsnü ağdaş Arslan danışmanlığında yürütülen ve Tuğçe uluk tarafından hazırlanan "ok Satırlı Yenisey Yazıtları zerine İncelemeler" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

** Yüksek Lisans ğrencisi, İzmır Demokrasi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmır/TÜRKİYE, tugceculuk@gmail.com, ORCID: 0009-0008-2020-3047.

*** İzmır Demokrasi Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, İzmır/TÜRKİYE, hcarlsan87@gmail.com. ORCID: 0000-0003-4618-2105.

GİRİŞ

Türk tarihinin en önemli yazılı belgelerinden biri ve mezar taşlarına benzeyen, kalıplaşmış ifadeler barındırması sebebiyle Türk dili tarihi açısından önemli bir kaynak durumunda olan Yenisey Yazıtları, bugünkü Tuva ve Hakasya sınırları içindedir (Karaman, 2016: 2). Yenisey Yazıtlarının, Moğolistan'daki yazıtlardan önce mi sonra mı dikildiği meselesi hâlâ tartışmalı bir konudur. Bazı bilim insanları, Yenisey Yazıtlarının daha erken bir döneme, özellikle de Orhon Yazıtlarından önceye tarihlendirilebileceğini savunurken; diğerleri, bu yazıtların Göktürk (Köktürk) veya II. Doğu Türk Kağanlığı döneminden sonraya ait olabileceğini ileri sürmektedir. Yazıtların kesin tarihlendirilmesini zorlaştıran bu durum hakkında farklı görüşler öne sürülmüştür. Yazıtlar üzerinde ilk inceleme yapan bilim insanları, yazıtların 5-7. yüzyıllar arasında yazıldığını belirtmektedir (Radloff, 1895: 34; Malov, 1952: 7-8; Orkun, 1940: 18). Öte yandan bazı bilim insanları Yenisey Yazıtlarının sanıldığı kadar eski olmadığını ve en eskilerinin 9. yüzyılın başlangıcında yazıldığını ileri sürmektedir (Şçerbak, 1970: 132-134). Bu konuda çok sayıda araştırma ve inceleme yapan Kızlasov, 9-10. yüzyıla ait olduğunu söyler (Kızlasov, 1960'tan akt. Aydın, 2021: 346). Bu yazıtların en belirgin özelliği, tarihsel olaylardan çok bireysel kahramanlık anlatılarına odaklanmalarıdır. Bu nedenle Yenisey Yazıtları, yalnızca dilbilim ve epigrafi açısından değil, aynı zamanda eski Türk toplumunun sosyal yapısını, inanç sistemini ve siyasi yapısını anlamak açısından da büyük öneme sahiptir (Orkun, 1940: 58). Yazıtların kime ait olduğu konusunda farklı görüşler ileri sürülmekle birlikte, araştırmacıların büyük bir kısmı, bunların bölge halklarından olan Kırgız, Az ve Çik boyları tarafından dikildiğini kabul etmektedir. Yazıtlarda herhangi bir tarih kaydının bulunmaması nedeniyle kesin yazılış tarihleri belirlenememektedir (Gulcalı, 2024: 558). Yazıtların içeriği, dönemin toplumsal yapısı, inanç sistemleri, savaş stratejileri, ekonomik faaliyetleri ve siyasi örgütlenmesine dair kıymetli bilgiler sunmaktadır. Özellikle yazıtların dil yapısı ve terminolojisi, Türk dilinin gelişim süreçlerini anlamak açısından önemli bir veri kaynağıdır (Aksan, 2007: 25). Yazıtlar yapı ve üslup açısından daha çok özlü sözleri yahut kısa ve etkili ifadeleri aklı getirmekte, anlamı yoğunlaştıran lakonik anlatım biçimleriyle dikkat çekmektedir (Yıldırım, 2019: 153). Bu nedenle, Yenisey Yazıtları üzerine yapılan çalışmalar, yalnızca Türkoloji araştırmalarına değil, aynı zamanda tarih, sosyoloji, arkeoloji ve epigrafi gibi disiplinlere de katkı sağlamaktadır. Yenisey Yazıtları hakkında bilinen ilk kayıtlar, 17. yüzyılın sonlarına dayanmaktadır. 1675 yılında, Nicolae Milescu (1636-1703), Rus çarı Aleksî Mihayloviç'in elçisi olarak Çin imparatorunun sarayına giderken Yenisey Irmağı civarında bazı kaya yazıtları görür ve tasvir eder (Aydın, 2021: 21). Milescu'nun aktardığı bilgiler, yazıtların bilim dünyasında ilk kez dikkat çekmesini sağlamıştır. Yazıtlarla ilgili çalışmalar daha sonra Messerschmidt ile devam eder. 1709 Poltova Savaşı'nda İsveç subaylarından olan P. J. von Strahlenberg, Ruslara esir düşer ve bitkibilimi uzmanı D. G. Messerschmidt'e yardımcı olarak verilir ve Güney Sibirya bölgesindeki bitkiler üzerinde araştırmalara katılır. Bu süreç sayesinde Uybat III adı verilen ve E-32 olarak numaralandırılan ilk yazıt bulunur. Birlikte bulunan yazıtlardan biri de Tuba III (E-37) yazıtıdır (Aydın, 2021: 21). Araştırmalar Castrén'in yayımladığı *Nordische Reisen und Forschungen* adlı gezi kitabında Yenisey bölgesindeki yazıtlardan söz ettiğini ortaya koyar. Yenisey Yazıtları üzerine araştırmaların ilk evresinde Peter S. Pallas, Grigoriy I. Spasskiy.

Castrén, Kostrov, Korçako, Kuznetsov-Krasnoyarskiy, Ivan Timofeyeviç Savenkov, Proskuryakov, Aspelin gibi birçok isim incelemelerde bulunur (Sertkaya, 1993: 67). W. Radloff, bu yazıtlardan 40'ının çeviri yazısını ve anlamlandırmasını yayımlamıştır (Sertkaya, 1993: 67). Türkiye'de H. Namık Orkun yazıtlardan 47'sinin açıklama, transkripsiyon-aktarma ve sözlük düzeninden oluşan bir sistemle yayımını yapmıştır. Malov, 51 Yenisey Yazıtını ayrıntılı biçimde yayınlamıştır. Batmanov, pek çok Yenisey Yazıtını incelemiştir. Vasilev'in eserinde 145 adet Yenisey Yazıtı hakkında bilgi verilmiştir. Bu yazıtların envanteri sunularak eldeki fotoğraflarıyla birlikte yayımlanmıştır. Ayrıca bu taş abidelerin büyük bir kısmının harf çevrimleri açıklamalarıyla birlikte ele alınmıştır. Kormuşin, 152 yazıtı ele almıştır. Amanjолоv, Kormuşin, Şçerbak, Clauson, T. Tekin, O. Fikri Sertkaya, H. Şirin User ve E. Aydın gibi isimler yazıtlar üzerinde çokça çalışmıştır.

Yenisey Yazıtlarından çok satırlılar kategorisine dâhil edilen Elegest I (E 10) yazıtını ele alacağımız çalışmamızda E. Aydın [EA], H. N. Orkun [HNO], T. Tekin [TT] ve İ. Kormuşin'in [İK] çeviri yazılarını ve çağdaş Türkiye Türkçesine aktarmalarını karşılaştırarak bazı sonuçlara ulaşmayı hedefliyoruz. Elegest I yazıtının Türkoloji açısından taşıdığı değeri bir kez daha gözler önüne sermeyi umuyoruz. Eski Türk dili ile Orta Asya Türk kültürüne dair yapılan bilimsel çalışmalara katkı sunmayı ve bütünlüklü bir değerlendirme denemesini ortaya çıkarmayı hedefliyoruz. Ele aldığımız bu yazıtta 12 satır metin/yazı ile bir adet damga bulunmaktadır. İ. Kormuşin bu yazıtı "damgalı yazıtlar (■)" başlığı altında ele alıp incelemiştir (2017: 255). "*Eleges I, Elegeş I, Körtle Han*" adlarıyla da bilinen yazıt Radloff'un çalışmasında "*Elegesch*" olarak adlandırılıp "*UE*" kısaltmasıyla ifade edilmiştir (1895: 311).

1. Elegest I (E 10) Yazıtı

Söz konusu dikili taş, Hakasya ile Tuva bölgelerinde konumlanmış olan mezar taşlarının tipik bir örneğidir. Dikdörtgen şeklindeki bir taş yüzeyine kazınmıştır. Yüzeyi temizlenmiş, düzenlenmiş ve yazılar sağdan sola doğru hakkedilmiştir. 12 satırdan oluşmaktadır. Yazıt bir de damga (tamga) içermektedir. Tamga, yazıtın ait olduğu boy veya hükümdarın damgasını içerebilir. Bazı araştırmacılar bu damganın yazıtta bahsedilen kahramanın ait olduğu klanı temsil ettiğini öne sürmektedir (Kormuşin, 2008: 315). E. Aydın yazıtın Aspelin başkanlığındaki Fin Arkeoloji Kurumu tarafından Elegest vadisinin sol kesiminde bulunduğunu söyler. Yazıt Adrianov tarafından Minusinsk Müzesine taşınmıştır. Taş üzerinde çeşitli tahribatlar vardır. Yazıtta 12 satır metin/yazı ve bir damga bulunmaktadır. *Eleges I, Elegeş I, Körtle Han* adlarıyla da anılır (Aydın, 2021: 64). H. N. Orkun, yazıtın pürüzlü, esmer kırmızımsıtrak bir kum taşı olduğunu söyler ve bu taşın yukarı doğru darlaşan, yukarıdan aşağıya derin yarık ve çatlakları olan bir taş olduğunu belirtir (1940: 179). T. Tekin, başlarda Elegeş diye adlandırılan bu yazıtın Elegest vadisinde, nehrin sol yakasında konumlandığından söz eder. Abidenin koyu gri renkte ve 320x66x20 cm ebatlarında olduğu, üst kısmının daraldığı, aşağı doğru genişlediği, pürüzlü bir kum taşından müteşekkil olduğu belirtir. Taş üzerinde yukarıdan aşağıya doğru yarık, çatlak vb. tahribatlar olduğunu ifade eder ve alt kısmında ilk yayınlarda belli olmayan bir damga olduğundan bahseder (1995: 19). İ. Kormuşin, yazıtın iri ve şekil itibarıyla yassı olan bir geyik taşı üzerine inşa edildiğini ifade eder. Elegest ırmağının döküldüğü yerin yakınında

[illegible][illegible]

(ik) ልጋጥሰ፡ል።₂₅: ልጋጥሰ፡ል።₁₅ ቀባ፡።₁₀ ል፡ል።₅ ከጥክ

Transkripsiyon

(EA) dört adak<lğ> yılkı^m sekiz adaklı^ğ barımıⁿ buⁿum y²ok erdim

(HNO) tört ^{ad}ak[lıg] yılm s^{ek}iz ^{ad}aklıg barımım bunım y^ok ertim

(TT) tört (a)d(a)k : <l(i)g> : yıl(k)ım : s(ä)k(i)z (a)d(a)k : l(i)g : b(a)r(i)m(i)m :
 buñ(u)m : yook : (ä)rdi)m

(İK) törttü yılm sekiz adaklıy barımım buñım yok erdim

Çeviri

(EA) Dört ayaklı hayvanlarım, sekiz ayaklı malım mülküm (pek çoktu). (Hiçbir) derdim yoktu.

(HNO) dört ayaklı yılmım, sekiz ayaklı mallarım [olduğundan] kederim yok idi.

(TT) (Hayatta) dört ayak(lı) hayvanlarım, sekiz ayaklı malım mülküm (pek çoktu).
(Hiçbir) derdim yok idi.

(İK) Dört (ayaklı) malım, sekiz ayaklı mülküm (çadırım), (onlarla ilgili) derdim
olmadı.

12. Satır

[illegible]

(HNO) : 1^{\wedge} \downarrow \downarrow : \Rightarrow \wedge \downarrow \vee \}} : \downarrow \Downarrow (\S > \delta : \downarrow \vee \downarrow : \downarrow \wedge \Gamma \downarrow : \downarrow \Delta \downarrow \}} : \downarrow \Downarrow | \tilde{x} \neg : 1 \Delta Y \}} \}

(TT) $\text{N} \bowtie : \text{J} \blacktriangleleft \Gamma \text{C} : \bowtie \blacktriangleleft \downarrow \Psi \rangle : \text{J} \bowtie (\rangle \delta : \text{J} \Psi \Upsilon : \text{J} \blacktriangleleft \Gamma \text{C} : \text{J} \bowtie \blacktriangleleft \uparrow \rangle : \text{J} \bowtie \text{N} \text{X} \neg : \text{J} \bowtie \Upsilon \rangle \Upsilon$

[illegible]

Transkripsiyon

(EA) kadaşım a kinim e adrırtım a yıta kara bodunum a adrırtım yıta men

(HNO) ka^daşıma keşi^ma a^dak atı^ma yıta kara budunı^ma a^drılı^m yıta

(TT) k(a)d(a)ş(ı)ma : k[ü]n(ü)mä : (a)d[r](ı)lt(ı)m a : yıta : k(a)ra : bod(u) n(u)ma:
(a)dr(ı)lt(ı)m: yıta: m(ü)n

(İK) kadaşım-a kinim-e adırılıtm-a ayıt-a kara bodınım-a adırılıtm ayıt-a men

Çeviri

(EA) Akrabalarım, yakınlarım, ne acı! Avam halkımdan ayrıldım, ne acı! Ben (?)

(HNO) akrabamdan, okluğumdan, ayaklı atımdan (?), nâfile: avam halkımdan ayrıldım, nâfile.

(TT) Akrabalarımдан, yakınlarımdan ayrıldım! Ne acı! Avam halkımdan ayrıldım! Ne acı! Ne yazık!

(İK) Akrabalarım ve kayınım, sizlerden ayrıldım, ne acı! Halkım, ayrıldım! Ne acı!

SONUÇ

Elegest-I yazıtı üzerine H. N. Orkun'un, İ. Kormuşin'in, T. Tekin'in ve E. Aydın'ın çalışmalarının metin, transkripsiyon ve aktarma kısımlarının tek tek karşılaştırılması sonucunda şunları söyleyebiliriz:

1. satır: E. Aydın, T. Tekin ve H. N. Orkun aynı şekilde okumuştur. Aralarındaki tek fark "e" sesinin okunmasında olmuştur. İ. Kormuşin ise ötümsüz "k" sesini "q", "c" sesini ise "j" işaretiyle çeviri yazıda göstermiştir. Bu satırda E. Aydın'ın "obadaki eşim" diye çevirdiği ibareyi T. Tekin "haremdaki prenseslerim", H. N. Orkun "kuyuda prensesim", şeklinde aktarmışlar; İgor Kormuşin ise "odalarındaki zevcelerim" şeklinde çevirmiştir. E. Aydın'ın "çocuklarım" şeklinde aktardığı ifadeyi T. Tekin "oğullarım", H. N. Orkun "özde oğlum" şeklinde aktarmış; İ. Kormuşin ise "öz oğullarım" şeklinde vermiştir.

2. satır: E. Aydın, İ. Kormuşin ve T. Tekin hemen hemen aynı okumuştur. T. Tekin ve Kormuşin'in okumasında ünlülerden "e" sesinin okunuşu aynıdır. E. Aydın da benzer okumayı yapmış, sadece "e" sesinin okunması farklıdır. E. Aydın ve T. Tekin'in okuduğu "uyurun" ifadesini İ. Kormuşin "ujarın", H. N. Orkun ise "uyarın" şeklinde vermiştir. E. Aydın'ın "yüz erin" olarak okuduğu ibareyi Talat Tekin "yüz arin", İ. Kormuşin "jüz arin", H. N. Orkun ise "yüz eren" olarak okumuştur ve üçünün "elig öküzin tikdi" diye bitirdiği satırı "elig öküzin tekdük üçün" şeklinde bitirmiştir. Bu satırda E. Aydın ve T. Tekin'in "muktedir oldukları için" şeklinde aktardığı kısmı, H. N. Orkun "nâfiz (?) olduğu için" şeklinde aktarmış, İgor Kormuşin ise "alicenaplığı sayesinde" şeklinde çevirmiştir.

3. satır: E. Aydın'ın "esiz ermiş yıta" olarak aktardığı ibareyi İ. Kormuşin "asiz armis ajita" olarak çevirmiştir. T. Tekin ve H. N. Orkun bu satırı "azdım yıta" diye aktarmıştır. Bu satır için E. Aydın "mavi gökte(ki) güneş (ve) ay kutlu imiş" aktarmasını yapmış, H. N. Orkun bu kısmı "mavi semada güneş, ay azdım" şeklinde yorumlamıştır. T. Tekin "mavi gökte(ki) güneş (ten ve) ay(dan) ayrıldım", İgor Kormuşin "gökyüzünde ne yazık, güneş ve ay vardı" olarak çevirmiştir.

4. satır: E. Aydın'ın "kanım elim e esizim yıta" olarak okuduğu ibareyi T. Tekin "kanım elima asizima yıta" olarak okumuştur. İ. Kormuşin "qanım elim-a asizima-a ajit-a" olarak okumuştur. H. N. Orkun ise "kanım elima sizim ayta" olarak okumuştur. E. Aydın'ın "bökmédim" olarak okuduğu kelimeyi Talat Tekin "bökmödim", H. N. Orkun ise "bükmedim" şeklinde okumuştur. Bu kelimeyi İgor Kormuşin okumamıştır. E. Aydın ve T. Tekin'in okuduğu "elimiz" kelimesini İgor Kormuşin "elim asiz" olarak H. N. Orkun ise "elima" şeklinde okumuştur. E. Aydın, T. Tekin ve H. N. Orkun'un "yıta" şeklinde okuduğu kelimeyi İ. Kormuşin "ajit-a" olarak okumuştur. Erhan Aydın ve Talat Tekin "adılıtım" kelimesini aynı okumuş, İgor Kormuşin "adılıtim", H. N. Orkun "adılıtım" olarak okumuştur. Bu satırda E. Aydın'ın "yurt/yurdumuz" olarak çevirdiği ifadeyi T. Tekin "halk/halkımız" şeklinde aktarmıştır.

5. satır: E. Aydın ve T. Tekin'in "körtle kan" diye okuduğu ibareyi İ. Kormuşin "körtla qan" şeklinde çevirirken H. N. Orkun ise "kürt el kan" şeklinde aktarmıştır ve Nemeth'in de bu şekilde ele aldığını söylemiştir. Sertkaya, "körtle" ve sinonimi olan "körkle" kelimesinin etimolojisi üzerinde durmuş ve sözcüğün "kürt" şeklindeki okunuşuna da dikkatleri

çekmiştir (2017: 118-122). Erhan Aydın'ın "keş egnin yü<d>tüm belde ban<t>ım" şeklinde aktardığı satırı İ. Kormuşin "*kas agnin jütim balda banım*" şeklinde çevirmiştir. H. N. Orkun "*keşiğin bantım belda elim*" diye aktarır satırı "*tokuz kırk yaşım*" diye bitirmiştir. T. Tekin ise "*keşig ban ny m belda bantım*" şeklinde aktarır "*tokuz sakiz yaşımda*" ibaresiyle satırı bitirmiştir. Bu satırda E. Aydın, T. Tekin ve İ. Kormuşin'in "*körtle han*" olarak aktardığı kelimeyi H. N. Orkun "*kürt eli*" şeklinde aktarmıştır. Yine aynı satırın devamında E. Aydın ve İ. Kormuşin'in "*yetmiş dokuz yaş*" olarak yaptığı aktarmayı Talat Tekin "*sekiz dokuz yaş*", H. N. Orkun ise "*otuz dokuz yaş*" olarak aktarmıştır.

6. satır: E. Aydın'ın okuduğu "*terken e*" sözünü İ. Kormuşin ve T. Tekin "*tarkan a*", H. N. Orkun "*terkine*" şeklinde aktarmıştır. E. Aydın "*kanım beg erdem için birle bardım*", İ. Kormuşin "*qanim bag ardam için birla bardi*", T. Tekin "*kanım bag ardam için ban arkka bardım*", H. N. Orkun ise "*kanım beğ erdim için ben er*" şeklinde aktarmıştır. Bu satırda E. Aydın'ın "*birlikte gittim*" şeklinde yorumladığı satırı T. Tekin "*eriştin*" şeklinde yorumlamıştır. E. Aydın'ın, İ. Kormuşin'in ve T. Tekin'in "*uruğu*" olarak anlamlandırdığı ifadeyi H.N. Orkun "*urunu*" şeklinde anlamlandırmıştır. Anlamı "savaşçı, muharip" olan sözcük, unvan olarak da kullanılmıştır ve sözcüğün asıl biçiminin urun-gu olduğu daha sonra uruğu hâlini aldığı görülmektedir (Aydın, 2011: 22). Gabain, unvanın urun- 'kendi kendine vurmak, vurmak' fiilinden -gU ekiyle kurulduğunu belirtir ve 'savaşçı' anlamını verir (Gabain, 1988; Akt. Aydın, 2011: 22). Gömeç de kelimenin 'savaşçı, askerî unvan' olduğunu ifade eder (2000: 945).

7. satır: E. Aydın, İ. Kormuşin, T. Tekin ve H. N. Orkun hemen hemen aynı aktarmıştır. E. Aydın ve T. Tekin'in yorumları da hemen hemen aynıdır.

8. satır: E. Aydın "*çiwiligde*", "*ölürdüm*"; T. Tekin "*çabligda*", "*aradamim*"; İ. Kormuşin "*çibiligde*", "*sürdim*" şeklinde aktarmış. H. N. Orkun ise "*aç bildiğda*", "*sekiz er erdim*" şeklinde aktarmıştır. Bu satırda E. Aydın ve H. N. Orkun "*asker olup*", T. Tekin "*savaşıp*", İgor Kormuşin ise "*ordu sürerek*" şeklinde yorumlamıştır. E. Aydın aynı satırdaki kelimeyi "*çivilig*", T. Tekin "*çebliğ*" şeklinde aktarmıştır. İ. Kormuşin ise "*çibilig*" şeklinde çevirmiştir.

9. satır: E. Aydın'ın "*erti yalıkayın*", T. Tekin'in "*arti yalıkayın*" şeklinde aktardığı ibareyi İ. Kormuşin "*erdi ayıta*" şeklinde çevirmiştir. Bu satırda da E. Aydın ve Talat Tekin'in aktarmaları hemen hemen aynıdır. H. N. Orkun ve İ. Kormuşin bu satırda eksik okumalar yapmış bu ibareyle ilgili çeviri yapmamıştır.

10. satır: E. Aydın'ın "*yalıkayın a*", T. Tekin'in "*yalıkayın*" şeklinde aktardığı kelimeyi İ. Kormuşin "*yalkıl yana*" şeklinde çevirmiştir. H. N. Orkun ise "*yolukayın*" şeklinde aktarmıştır. Thomsen nasıl okuduysa H. N. Orkun da aynı okumuştur. Bu satırda E. Aydın ve T. Tekin aynı anlamlandırmayı yapmıştır. H. N. Orkun'un aktarmasıyla İ. Kormuşin'in çevirisi farklıdır. H. N. Orkun satırın anlamlandırmasını "*sizlere feda olayım*" şeklinde bitirmiştir.

11. satır: E. Aydın, T. Tekin ve H. N. Orkun'un "*tört adaklıg yılqım*" diye okuduğu ibareyi İ. Kormuşin "*törttü jılqım*" diye çevirmiştir. Bu satırın aktarması hemen hemen aynıdır.

12. satır: E. Aydın'ın ve İ. Kormuşin'in "*kinim e/a adırılıtm*" diye okuduğu ibareyi T. Tekin "*künüma adırılıtm*" diye okumuştur. H. N. Orkun ise "*keşima adak atıma*" şeklinde

okumuştur. Bu satır da hepsinde aynıdır. Fakat E. Aydın farklı olarak satırın sonunu “ben(?)” diye bitirmiştir. E. Aydın, T. Tekin, İ. Kormuşin’in “ne acı/ne yazık” şeklinde aktardığı ifadeyi H. N. Orkun “nâfile” şeklinde aktarmıştır.

Sonuç olarak Erhan Aydın, İgor Kormuşin ve Talat Tekin’in transkripsiyon ve aktarmaları büyük oranda benzerlik göstermektedir. Bu araştırmacılar, yazıtta kullanılan Köktürk harflerini çözümleme konusunda benzer bir çizgide ilerleyerek söz ayrımları ve cümle yapılandırmalarında büyük oranda benzer yöntemleri kullanmışlardır. Buna karşın H. N. Orkun’un transkripsiyon ve aktarmasında farklılıklar vardır. H. N. Orkun, W. Radloff’un yazıtı yanlış yönden okuduğunu ve metnin aslında tersten yazıldığını ileri sürmüştür. Orkun’un çeviri yazı ve yorumları diğer araştırmacılardan farklıdır. Yapılan çalışmalara bakıldığında, W. Radloff’un okuma metodunu izleyen diğer araştırmacıların anlamlandırmalarının kendi içinde daha tutarlı olduğu görülmektedir. E. Aydın, İ. Kormuşin ve T. Tekin’in okumaları W. Radloff’un okumasıyla büyük ölçüde örtüşmektedir. Harf aşınmaları, bağlamsal ipuçları ve Eski Türkçenin bölgesel farklılıkları gibi unsurlar, anlamlandırmada ve transkripsiyonda bazı farklılıklara yol açabilmektedir. Fakat Aydın’ın, Kormuşin’in ve Tekin’in benzer sonuçlara ulaşmaları, yazıt metninin doğru okunması açısından önemli bir ortak noktaya işaret etmektedir.

KAYNAKÇA

- AKSAN, Doğan (2007). *En Eski Türkçe’nin İzlerinde, Orhun Yenisey Yazıtları Üzerinde Sözcükbilim, Anlambilim ve Biçembilim İncelemelerinin Aydınlatığı Gerçekler*. İstanbul: Multilingual Yayınları.
- AMANJOLOV, Altay Sergenoğlu (1980-1985). *Turkic Runic Graphics* [Türk Runik Grafikleri]. (3 cilt). Almatı: KazGU.
- AYDIN, Erhan (2011). “Yenisey Yazıtlarında Geçen Unvanlar ve Unvan Niteleyicileri”. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, 59 (2), ss. 5-26.
- AYDIN, Erhan (2015). *Yenisey Yazıtları*. Konya: Kömen Yayınları.
- AYDIN, Erhan (2021). “Eski Türkçe Çağı: Türk Runik Harfli Yazıtlar Dönemi”, *Dil ve Edebiyat*, 1, ss. 341-381.
- AYDIN, Erhan (2021). *Sibiry’a’da Türk İzleri-Yenisey Yazıtları*. (2. baskı). İstanbul: Kronik Kitap.
- CLAUSON, Gerard. (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*. Oxford, England: Clarendon Press.
- GABAİN, A. Von (2007). *Eski Türkçenin Grameri*. Çev. Mehmet Akalın. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- GÖMEÇ, Sadettin (2000). “Kök Türkçe Yazılı Belgelerde Yer Alan Unvanlar”. *Erdem*, 12 (36), ss. 929-946.
- GULCALI, Zemire (2024). “About el²d²m on Line 4 of the E-45 Közeelig-Xovu Inscription”, *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*, 77 (4), ss. 557-565.

- KARAMAN, Ahmet (2016). *Yenisey Yazıtlarından Elegest I Yazıtının Söz Varlığı*. Yüksek Lisans Semineri. Malatya.
- KIZLASOV, Leonid R. (1960). "Novaya Datirovka Pamyatnikov Yeniseyskoy Pis'mennosti". *Sovetskaya Arheologiya*, 3, ss. 93-120.
- KORMUŞİN, İgor (1997). *Tyurkskiye Yeniseyskiye Epitafii, Teksti i Issledovaniya*. Moskova: Nauka.
- KORMUŞİN, İgor (2008). *Tyurkskiye Yeniseyskiye Epitafii, Grammatika, Tekstologia*. Moskova: Nauka.
- KORMUŞİN, İgor (2017). *Yenisey Eski Türk Mezar Yazıtları*, Çev. Rysbek Alimov, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- ORKUN, Hüseyin Namık (1940). *Eski Türk Yazıtları Cilt III*. İstanbul: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- RADLOFF, Wilhelm (1895). *Die Alttürkischen Inschriften der Mongolei: Dritte Lieferung*, St. Petersburg.
- SERİN, Selda (2012). *Kızıl, Tuva Müzesi Yenisey Yazıtları (Metin-Dizin)*. İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- SERTKAYA, Osman Fikri (1993). "Yenisey Yazıtlarının Yayınlarındaki Bazı Okuma ve Anlamlandırmaların Düzeltilmesi, Yeni Okuma ve Anlamlandırma Teklifleri". *TDAY Belleten*, ss. 67-75.
- SERTKAYA, Osman Fikri (2008). "Yenisey Yazıtlarından 10, 25, 41, 51, 70, 109 ve 110 Üzerine Etimolojik Açıklamalar ile Düzeltmeler". *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 39, ss. 209-228.
- SERTKAYA, Osman Fikri (2017). "Yenisey Yazıtlarından E-10'da K²W²R²T²L², E-52'de İse altrük K²W²R²T²L²A Şeklinde Geçen Kelimeyi 'Kür(ü)t(ü)l'mü Yoksa 'Körtle'mi Okumalıyız?", *Journal of Old Turkic Studies*, 1 (1), ss. 113-127.
- ŞÇERBAK, Aleksandr Mihailoviç (1970). "Yeniseyskiye runičeskiye nadpisi. K istorii otkritiya i izučeniya [Енисейские рунические надписи. К истории открытия и изучения]", *Tyurkologičeskiy Sbornik [Тюркологический сборник]*, М. С., ss. 111-134.
- TEKİN, Talat (1995). "Elegest (Körtle Han) Yazıtı". *Türk Dilleri Araştırmaları*, 5, ss. 19-32.
- THOMSEN, Vilhelm (1896). *Inscriptions de l'Orkhon dechiffrees*. Helsingfors: Memories de la Societe. Finno-Ougrienne, V.
- YILDIRIM, Abdullah (2019). *Yenisey Yazıtları Grameri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı: Bu yazı iki yazar tarafından hazırlanmıştır.

Destek ve Teşekkür Beyanı: Çalışma için herhangi bir kurum ya da kişiden destek alınmamıştır.

Çıkar Çatışması Beyanı: Bu çalışmada potansiyel bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Etik Kurul Belgesi: Bu çalışma için Etik Kurul Belgesi gerekmemektedir.

CUMHURİYET DÖNEMİ'NİN İLK TÜRKÇE SÖZLÜĞÜ OLARAK KABUL EDİLEN "RESİMLİ YENİ TÜRKÇE LGAT"

"*Illustrated New Turkish Dictionary*" Recognized as the First Turkish Dictionary of the
Republican Period

Mustafa ACAT*-Doç. Dr. Himmet BKE**

Z

Ali Seydi tarafından 1929 yılının son aylarında yazılan *Resimli Yeni Türkçe Lgat* isimli sözlük, Türk sözlükçülük geleneğinde Latin asıllı Türk harflerinin kabulünden sonra bu alfabeyle yazılmış ilk Türkçe ve ilk Fransızca-Türkçe iki dilli sözlük olarak büyük önem arz etmektedir. Ali Seydi, sözlüğünde Türkçe sözcüklerin yanında Arapça, Farsça ve ecneb olarak ifade ettiğ Rumca, Ermenice, Fransızca gibi çeşitli dillerden dnleme yöntemiyle alınan sözcükleri dhil etmiştir. Zaman zaman halk ağızından örneklerin verilmesi, halkın gündelik hayatta kullandığı eşya, bitki vb. terimlerle birlikte yapılan eylemlerin ele alınması sözlükçülük anlayışının sadece biçim değl içerik bakımından da değişim gösterdiğini ortaya koymaktadır.

Bu alışmada Ali Seydi tarafından yazılan "*Resimli Yeni Türkçe Lgat*" isimli sözlükte bulunan Türkçe, Türkçe olarak kabul edilen dnleme sözcükleri ve 'ecneb' olarak ifade edilen sözcüklerin sesletimi hakkında bilgi verilecek, Türkçe olarak ifade edilen sözcük birimlerin sunumu, yazıldığı dönemde stlendiğ görevleri ve fiillerin durumu incelenecektir. Türkçe ve yabancı kökenli eklerin sözcükleri üzerindeki etkisi ele alınarak değerlendirme yapılacaktır. Ayrıca sözlükte belirtilen sözcüklerin sözlükte belirtildiğ dil esas alınıp yüzdelik oranı hesaplanarak Türkçe, Arapça, Farsça ve ecnebi kökenli sözcüklerin söz varlığı üzerindeki etkisi görünür hale gelecektir.

Anahtar Kelimeler: Ali Seydi, Türkiye Türkçesi, söz varlığı, sözlük bilim, sözcük türü.

ABSTRACT

Written by Ali Seydi in the final months of 1929, the dictionary titled *Illustrated New Turkish Dictionary* holds great significance in the tradition of Turkish lexicography as the first Turkish dictionary written in the Latin-based Turkish alphabet and the first bilingual French-Turkish dictionary. In addition to Turkish words, Ali Seydi included Arabic, Persian, and 'foreigner' words borrowed from various languages such as Greek, Armenian, and French. The fact that examples from the dialect of the people are given from time to time, and the actions performed together with the terms such as objects, plants, etc., used by the people in daily life, reveals that the understanding of lexicography has changed not only in terms of form but also in terms of content.

In this study, information will be given about the pronunciation of Turkish, borrowed words accepted as Turkish and words expressed as foreigner in the dictionary titled "*Illustrated New Turkish Dictionary*" written by Ali Seydi, and the presentation of lexical units expressed as Turkish, the tasks they undertook at the time they were written and the status of verbs will be examined. The effect of Turkish and foreign origin-suffixes on words will be evaluated. In addition, by calculating the percentage of the words mentioned in the dictionary based on the language in which they are mentioned, the effect of words of Turkish, Arabic, Persian, and foreign origin on the vocabulary will become visible.

Keywords: Ali Seydi, Turkey Turkish, vocabulary, lexicography, word type.

* Yüksek Lisans ğrencisi, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Burdur/TÜRKİYE, acattmustafa@gmail.com, ORCID: 0000-0001-8247-1241.

** Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Burdur/TÜRKİYE, himmetbuke@mehmetakif.edu.tr. ORCID: 0000-0002-6768-5396.

Geliş Tarihi/Received Date: 22/08/2025

Kabul Tarihi/Accepted Date: 04/12/2025

Yayınlanma Tarihi/Published Date: 12/12/2025

GİRİŞ

En eski örneği Akadlara dayanan sözlükler, farklı biçim ve işlevlerle varlığını sürdürmektedir. Toplumun kültürel belleğini oluşturan sözlükler, toplumun değişimi ile birlikte değişmiştir. Sözcüklerin kullanımdan düşmesi ya da yeni sözcüklerin türetilmesi, ödünçleme yoluyla dile dâhil edilmesi sözcük birimlerin de değişmesine yol açmıştır. Sözcüklerde meydana gelen morfolojik, semantik ve kimi zaman da yabancı dillerden alınan dil unsurlarıyla sentaktik değişim sözlüklerde görülmektedir.

19. yüzyıldan sonra dilbilimin gelişmesi sözlük anlayışının sistematik olarak değişmesine neden olmuştur. Sözlük birimlerin sıralanışı, verilen örnekler, açıklanması vb. durumlar değişerek modern sözlükçülük anlayışının oluşumuna zemin hazırlamıştır. Modern sözlükler, sözlük birimlerin sıralanış, açıklama, örnekler, hangi dilden ödünçleme yoluyla alındığını gösterme, herhangi bir alan üzerine hazırlanması vb. sebeplerden dolayı farklılık göstermektedir. Bu farklılıklar sözlükler üzerine yapılan tanımlar üzerinde de etkili olmuş ve farklı tanımların yapılmasına zemin hazırlamıştır. Türk Dil kurumu tarafından hazırlanan *Güncel Türkçe Sözlük*'te "sözlük" şu şekilde tanımlanmıştır:

"Bir dilin bütün zamanlarda veya belli bir çağda kullanılmış kelimelerini, kelime gruplarını deyim ve atasözlerini genellikle alfabe sırasına göre alarak sözcük türünü, okunuşunu, yabancı kökenliyse hangi dilden geldiğini, kullanım alanlarını gösterip tanımlarını yapan, varsa başka dillerdeki karşılıklarını veya Türkçe karşılıklarını veren, örnek cümlelerle destekleyen eser; kamus, lügat."
(2011: 2157).

Bu tanım modern genel sözlüğün işlevinin zaman içerisinde değiştiğini göstermektedir.

Sözlükler biçimsel özelliklerinin yanında kültürel dil öğelerinin de taşıyıcısı durumundadır. Sözlük, Aksan'a göre "... belli bir dönemde, bir ülkenin konuşulan ve yazılan dilinde yaşayan sözcük, deyim, kalıp söz ve atasözlerini ortaya koyan önemli yapıtlardır" (1998: 117). Sözlükler gerek dil verilerini gerekse kültür verilerini taşıması yönüyle işlevini yazıldığı devrin dışında da devam ettirmektedir.

Türk dilinde 11. yüzyılda başlayan sözlükçülük geleneği değişim ve gelişim göstererek devam etmektedir. Geçmişten itibaren, lügat, kamus gibi farklı adlandırmaları bulunan sözlük, sosyal ve siyasal nedenler, Türkçe söz varlığının değişim ve gelişimi, alfabe değişikliği, yabancı kültürün dil söz varlığı üzerine olan etkisi gibi nedenlerle farklılaşarak gelişim göstermiştir. Osmanlı döneminde Arap harflerinin imlâ kurallarına göre sıralanan ve farklı yabancı dillerin yoğun etkisi altında kalan sözlükler, söz varlığı ve biçim açısından 19. yüzyıldan sonra değişim göstermeye başlamıştır. Batı sözlükçülük geleneğinin temele alınması, dilde sadeleşme çalışmaları, alfabe değişikliği bu durum üzerinde etkili olmuştur. Osmanlı döneminde daha çok Arapça, Farsça, Fransızca gibi dillerin etkisi altında kalan sözlükler, söz varlığında yabancı sözcük yoğunluğundan kaynaklı belirli alana hitap eden terminolojisiyle günümüz sözlükçülük anlayışından farklılık göstermektedir.

1928 yılında Latin asıllı yeni harflerin kabul edilmesinden önce kurulan Dil Encümeni, Latin asıllı rakamların kabul edilmesinden sonra tekrar gündeme gelen Latin harflerine geçiş tartışmaları sonucunda kurulmuştur. "*Başbakanlığının Millî Eğitim Bakanlığına verdiği*

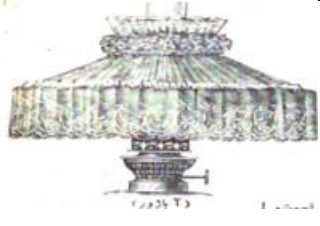
20. V. 1928 tarihli emir gereğince Haziran ayı ortalarında kullanmakta olduğumuz Arap alfabesiyle yazının Latin aslından Türk harfleriyle yazılması işini düzenlemek amacıyla Millî Eğitim Bakanlığında resmen bir "Dil Encümeni" kuruldu" (Ülkütaşır, 2024: 58). Dil encümenin yaptığı çalışmalar yeni harflerin kabul edilmesinde etkili olmuş, bunun doğrultusunda "İmlâ Lûgâtî" hazırlanmıştır.

Ahmet Cevat, Falih Rıfkı Atay ve Mehmet Emin Yurdakul gibi isimlerin de bulunduğu Dil Encümeni tarafından 1928 yılında *İmlâ Lûgâtî* çıkarılmıştır. Yaklaşık 22.000 sözcük Latin harflerine uyarlanmıştır (Zülfikar, 2020: 20). Bazı sözcüklerin birleşik yazılması, uzun hecelerin gösterilmemesi gibi nedenler söz konusu çalışmanın eksikliğini gösterse de kendisinden sonra yazılan ve Latin asıllı Türk harflerini esas alan çok dilli ve genel Türkçe sözlüklere kaynak olmuştur. Ali Seydi tarafından yazılıp ilk baskı tarihi 1929 olan *Resimli Yeni Türkçe Lûgat* isimli sözlük de *İmlâ Lûgâtî*'nden yararlanılarak oluşturulmuş sözlükler arasındadır. Latin asıllı yeni Türk harflerinin kabulünden sonra yazılan ilk Türkçe sözlük olan eser, aynı zamanda yeni harflerle yazılmış Türkçeyi temele alarak oluşturulan ilk iki dilli sözlük olarak da bilinmektedir.

1. Ali Seydi ve *Resimli Yeni Türkçe Lûgat*

Ali Seydi Bey, 1870 yılında Erzincan'da doğmuştur. Öğretmen ve müfettiş olan Ali Seydi, 1933 yılında Trabzon milletvekili olarak meclise girmiştir. Aynı yıl vefat eden Ali Seydi Bey'in ölümünden sonra ailesi Armaner soyadını almışlardır. Eserlerini "....sözlükler, tarihler, dini ve ahlaki eserler olmak üzere üç grupta toplamak mümkündür" (Uzun, 1989: 443). Eserlerinde toplumun ilerlemesini milli ahlaki eğitim ve ilimde Batı'yı takip etmekle mümkün olacağını savunmuştur.

Döneminin tartışma konusu olan Latin asıllı yeni Türk harflerinin kabul edilmesine karşı çıkmış, bu konuda kitapçık yayımlamıştır. "Ancak yeni Türk harflerinin kabulünden sonra da sözlüğünü yeni harflerle yayımlayan ilk kişi Ali Seydi Bey olmuştur" (Akalin, 2017: 2). Yeni harflerin kabulünden önce yazdığı ve içerisinde 40.000 sözcük olduğu belirtilen *Resimli Kamus-ı Osmanî* isimli sözlüğü, kendisinden sonra yazılan *Resimli Yeni Türkçe Lûgat* isimli çalışmasına da kaynaklık ettiği görülmektedir. İçerik olarak *Resimli Kamus-ı Osmanî* ve *Resimli Yeni Türkçe Lûgat*'te bulunan işaretler kısmı küçük farklılıklar hariç uymaktadır. Bu farklılıklar dilde sadeleşme, Dil Encümeni tarafından yazılan *İmlâ Kılavuzu*'nda Osmanlı Türkçesi'nde kullanılan fakat Türkiye Türkçesinde kullanılmayan yabancı sözcüklerin Anadolu ağızlarından yararlanılarak aza indirgenmeye çalışılması gibi sebeplerdir. Her iki sözlükte de bazı aynı madde başları fotoğraflandırılmıştır. Abajur, Orangutan, kaplubağa vd. *Resimli Kamus-ı Osmanî* ile *Resimli Yeni Türkçe Lûgat* arasında benzer resim kullanılan bazı madde başları aşağıda verilmiştir.

Resimli Kamus-ı Osmanî'de Ele Alınan Bazı Resimli Maddeler	Resimli Yeni Türkçe Lûgat'te Ele Alınan Bazı Resimli Maddeler
 (Kaplumbağa)	 (Kaplumbağa)
 (Orangutan)	 (Orangutan)
 (Abajur)	 (Abajur)

Tablo 1: Resimli Kamus-ı Osmanî ve Resimli Yeni Türkçe Lûgat'te Geçen Fotoğraflı Madde Başları

Latin asıllı Türk alfabesine geçişten sonra ortaya çıkan Türkçe sözlük ihtiyacını karşılamak amacıyla 1929 yılında yayınlanan *Resimli Yeni Türkçe Lûgat*, harf değişikliğinden sonra yeni harflerle yazılmış ilk Türkçe sözlük ve ilk iki dilli Türkçe sözlüktür. Çeşitli kaynaklarda sözlüğün ilk basımının 1930 yılında tamamlandığına dair görüşler bulunmaktadır. “Üç ay gibi kısa bir zamanda hazırlanan ve basımına 1929 yılı sonlarında başlanan eser 1930 yılı başlarında tamamlanmıştır” (Uzun, 1989: 444). Burada bahsedilen kapak tasarımı ile elimizdeki sözlüğün kapak tasarımı aynı değildir. Elimizdeki orijinal ciltli metinde ise dış kapağında basım yılına dair herhangi bir bilgi bulunmamaktadır iç kapağında 1929 yılında basıldığı yazmaktadır.

Görsel-1: Ali Seydi-Resimli Yeni Türkçe Lûgat

Ali Seydi, sözlüğün giriş kısmında sözlüğün *Kamus-ı Türkî ve İmlâ Lûgati*'nin temele alınarak hazırlandığını ifade etmektedir. Yazılış amacının ise yeni harfli lûgat ve Fransızca-Türkçe iki dilli sözlüğün eksikliği doğrultusunda yazıldığını belirtmektedir. Bu yönüyle sözlüğün bir ihtiyaç doğrultusunda hazırlandığı ortaya çıkmaktadır:

"Evet, birkaç zatin münferiden ve birkaç zatin de müştereken (Kamus), bir (Lûgat kitabı) tertibine kıyam ve teşebbüs ettiklerini ve -binnetice- hepsinin uğradıkları müşkülâtan dolayı <<terki teşebbüs>> sahasına saptıklarını öğrendim. Ben üç ay zarfında kuvvetli malûmatıma değil, sarsılmaz mesai ve irademe istinaden şu eseri vücuda getirmeğe muvaffak oldum. Başlıca rehberim (Dil Encümeni)'nin imlâ lûgatile Şemsettin Sami Beyin (Kamusı Türkisi)'dir. Halbuki, bu eser yalnız türkçe bir lûgat kitabı olmayıp aynı zamanda bi de türkçeden fransızcaya bir lûgat kitabıdır. Çünkü, bu günkü ihtiyaca göre vatandaşlar, yalnız yeni harflerle yazılmış türkçe bir lûgat kadar (türkçeden fransızcaya) mahsus bir lûgat kitabına da mühtaçtırlar." (Ali Seydi, 1929: 5-6)

2. Sözlüğün Biçim ve Muhteva Bakımından İncelenmesi

1410 sayfandan oluşan *Resimli Yeni Türkçe Lûgat*, 'İşaretler' bölümünden yola çıkılarak incelendiğinde sözcüklerin kökenlerine ve türlerine göre ele alındığı görülür. Özellikle köken ve sözcük türü bakımından günümüz verileriyle karşılaştırıldığında bazı yanlışlıklar ortaya çıksa da sözcük türünün dönemi içindeki işlevi, cümle içindeki anlamsal değişikliği dönemin dilcilik anlayışı hakkında bilgiler vermektedir. Sözlük içinde sözcüklerin sunumu iki ana grup altında toplanabilir.

a. Kökenine Göre Sınıflandırma: Arapça (A.), Farisî (Fa.), Türkçe (T.) ve ecnebi (C.) dillerine ait olan sözcükler.

b. Sözcük Türüne Göre Sınıflandırma: Edat (D.), sıfat (F.), fiil (Fİ), harf (H.), mastar (M.), isim (S.), ismi işaret (Ş.), terkip (TR.), zamir (Z.), zarf (ZA.).

Madde başından sonra parantez içinde yazılan ama sözlüğün giriş kısmında kısaltma hakkında bilgi verilmeyen örneklerle karşılaşmıştır. permeçe (tc. s.), rekzetme-rekzetmek (i. m.) sözcüklerinde 'tc' ve 'i.m.'nin ne olduğu hakkında bilgi verilmemiştir. Bu durum yazım yanlışı ya da sözlüğün giriş kısmına eklenmemiş olabilir. Belirtilen açıklamaların giriş

kısımında bulunmaması, kapağında 1930 yılı yazan diğer sözlüklerde de aynıdır.

Madde başından sonra verilen köken adlandırmasında Farsça ‘fa.’ ve ‘f.’ ikili yazımını göstermektedir. ahter [f.s.], germ (f.s.), gonce-konca (f.s.) vb. örneklerde Farsça kısaltma f. ile gösterilmiştir. Sözlüğün bütününde köken+ sözcük türü sıralamasından dolayı ilk başta yazılan ‘f.’ fiil değil Farsça olarak ifade edilmiştir.

2.1 Sözlükte Bulunan İkili Yazımlar

Sözlükte bazı sözcükler ses değişimlerine göre aynı madde başında gösterilmiştir. Burada ses değişimlerini Arap alfabesindeki imlâdan kaynaklı ya da halkın sözcükleri kullanım biçiminden kaynaklı farklılık olduğu düşüncelerini ortaya çıkarmaktadır. yiv-yıv (t.s.), sütane-süthane (t.s.), reşadetli-reşadetlü (t.f.), saban-sapan (kökeni belirtilmemiş), sarımsak-sarmısak (t.s.) gibi örneklerden yola çıkarak bu değişimlerin halk arasında söyleyiş farklılığından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Madde içindeki anlam farklılıkları § işareti ile verilmiştir. Fakat bazı anlam değişiklikleri farklı madde başı olarak ele alınmıştır. çağıl çağıl (t.s.), çağıl çağıl-çağıldamak (t.f.) örneklerinde aynı sesletime sahip madde başlarının sadece fonolojik özellikleri esas alınmamış sözcük türleri de gözetilerek sınıflandırılmıştır.

Sesler arasında meydana gelen değişimlerin aynı madde içinde ele alındığı gibi aynı sözlük birim olarak ele alındığı görülmektedir. sanatçı-sanatkâr (t.f.j.), maî-mavi (t.f.), oğmaç-oğmak (t.s.), metro-metre (c.s.), örneklerinde aynı madde başı içinde ele alınırken Çayır çayır (t.h.) Bak: cayır cayır, kitleme-kitlemek (kökeni belirtilmemiş) bak: kitlemek örneklerinde ayrı sözlük birim olarak ele alınmıştır. Sözlükte aynı anlama sahip sesletim farklılıkları gösteren sözcük ve sözcük gruplarının yazımında biçimsel birlik bulunmamaktadır.

2.2 Madde Başlarının Köken ve Sözcük Türü Adlandırmasında Karşılaşılan Durumlar

Ödünçleme yoluyla alınmış ses ve anlam değişimi geçirmiş yabancı kökenli sözcükler Türkçe olarak kabul edilmiştir. Örneğin Farsça abdesthane sözcüğü ses değişimi geçirerek apdesthane-aptasane (t.f.) şeklinde Türkçe sözcük olarak belirtilmiştir. Yabancı dilden alınan ödünçlemeler sadece sözcük boyutuyla sınırlı kalmamış, Farsçadan alınan “ki” eki Türkçe olarak kabul edilmiştir. Sözcükler ve ekler Türkçeleşmiş olarak kabul edilse de ek alarak Türkçe kabul edilmiş sözcükler yoğun olarak Arapça-Farsça üzerinedir. Ali Seydi tarafından hazırlanan *Resimli Kamus-ı Osmanî* isimli sözlükte de görülen Ermenice ve Rumcadan alınan fakat Türkçe isim olarak belirtilmiş avanak ve kaldırım sözcükleri hakkında tespitite bulunan Akalın (2017: 3), bu iki örneği vererek köken bilgisi konusundaki yetersizlikten dolayı iki sözcüğün Türkçe olarak belirtildiğini ifade etmektedir. Sözlüğün bütününde ödünçleme yoluyla alınmış sözcüklerin dile yerleşmesinden dolayı Türkçe kabul edildiği düşünülmektedir.

Arap ve Fars dilinde kullanılmayan Farsça terkip kuralları ve Arapça-Arapça sözcüklerden oluşan sözcük grupları Arapça olarak ifade edilmiştir. Örneğin riyaseticumhur sözcüğü iki Arapça sözcükten oluşan Farsça tamlama yapısına uygun bir sözcük olmasına rağmen Arapça kökenli olduğu belirtilmiştir. Sözlüğün bütününde terkipler, (tr.) olarak belirtilmektedir. “Riyaset-i cumhur” sözcüğünün sözlük içinde köken ve tür

adlandırmasında kullanılan (a.t.) ifadesindeki 't' yazımı yanlışır.

Farsça terkiplerle oluşturulmuş, kalıplaşarak ses değişimi geçiren sözcükler terkip olarak belirtilmemiştir. bedava-badihava (fa.f.) sözcüğü Farsça sıfat olarak kabul edilse de terkip olduğu hakkında bilgi verilmemiştir. Burada ödünçleme sözcük Türkçe olarak kabul edilmemiştir. çarkıfelek (t.s.) sözcüğü Türkçe isim olarak kabul edilmiştir. Bu yönüyle ödünçleme sözcüklerin köken adlandırmasında bir bütünlük olmadığı ortaya çıkmaktadır.

Sözlüğün bütününde yabancı dilden alınan sözcüklerden yararlanılarak Türkçede kalıplaşmış sözcük ve sözcük grubu türetilmesi durumunun köken adlandırmasında etkili olduğu görülmektedir. Farsça hâne sözcüğüyle Türkçede türetilen ve Türkçe sesletime uymuş sözcükler Türkçe olarak kabul edilmiştir. balıkhane-balıkane (t.s.), barutane-baruthane (t.s.), batathane-batakhane (t.s.), buğuhane (t.s.) vd.

Eserde Türkçe eklerin sözcük kökenini etkilediği görülmüştür. Yabancı bir sözcüğe gelen Türkçe ek, sözcük kökeninin Türkçe olarak adlandırılmasına neden olmuştur. harfendaz (fa.s.), harfendazlık (t.s.) olarak Türkçeleşmiş sözcük kabul edilmiştir. arzukey-arzulu (fa.f.) örneğinde ise arzulu sözcüğü arzukey maddesinden dolayı Türkçe olarak kabul edilmemiştir. Yabancı kökenli sözcüğe Türkçe ek eklenerek sözcüğün Türkçe kabul edilmesi durumu, Türkçe ek almış Rumca ve Ermenice hariç ecnebi kökenli sözcükler için geçerli değildir. Batı dillerinden alınan sözcükler Türkçe ek ve sesletime sahip olsalar bile ecnebi olarak tanımlanmıştır. amiral (c.s.), amiralik (c.s.), anaforc (c.s.) gibi örnekler ecnebi kökenli sözcüğe gelen Türkçe ekin Türkçeleştirme işlevinin bulunmadığını göstermektedir.

Sözlükte 1.645 Türkçe fiil, 2.697 Türkçe mastar tespit edilmiştir. Fiil grubu -mA mastar eki alma durumlarına göre ayrıştırılmıştır. Sözlükte fiillerin -mA ve -mA eki almış biçimleri aynı maddede verilmiştir" (Akalin, 2017: 7). kızarma-kızarmak (t.m.) koşma-koşmak (t.m.), uyuma-uyumak (t.m.) vb. Sözlükte fiillerin -mA ve mA mastar halleri verilirken "}" işareti kullanılarak alt alta yazılmıştır.

2.3 Harflerin Özellikleri Hakkında Verilen Bilgiler

Harflerin özellikleri, Latin asıllı Türk alfabesine geçiş aşamasında Dil Encümeni tarafından yazılan Alfabe Raporu'nda belirtilmiştir. Harfler, 1928 yılında yayınlanan Alfabe Raporu'nda sözcük içinde benzeşme durumları, sedalı-sedasız olmaları gibi fonetik özellikleriyle açıklanmıştır. Söz konusu özelliklerden yararlanılarak harflerin özellikleri *Resimli Yeni Türkçe Lûgat*'te de belirtilmiştir.

Sözlükte alfabetik sıralama günümüz alfabetik sıralama anlayışından farklılıklar göstermektedir. Günümüz sıralamasında ı-i olan vokaller i-ı şeklinde ele alınmıştır. Bu duruma madde içinde de dikkat edilmiş ilk önce 'i' vokali yazılmıştır.

"K (t.h.) kalın harflerin önünde kalın, ince harflerin üzerinde ince okunur § Kalın sadalı a, u harflerinin önünde ince okunması lazım geldiği zaman a, u harflerinin üzerine şu [^] işareti konur" (Ali Seydi, 1929: 554). K harfinin sesletim bilgisi ve "^" işaretinin kullanımı yazarın temel kaynaklarından olan *İmlâ Lûgati*'nde de açıklanmıştır:

"Türk imlâsında güçlülere rasgeline mişse, bu, ancak, arapça kelimeler yüzünden olmuştur. Bunun için ve iltibasları defetmek makadile bazı kelimelere ayırt etme ve inceltme vazifesini gören (^) işareti konulmuştur. A ve u üzerine konduğu zaman bu harflerin evvelindeki g ve k-yı muttariden incelten (^) işaretinin

inceltme rolü hakkında fazla izahat vermek lüzumsuz ise de, aynı işaretin ayırt etme rolündeki hususiyetine dair bir iki söz söylemek faideden hali değildir.” (Dil Encümeni, 1928: 11-12).

Harf sınıflandırması, sadece alfabetik unsurlarla sınırlı kalmamış, sözcük türü olarak da ilgili sözcüklerin tür sınıflandırmasında kullanılmıştır. Çağırma, emir, onay, ihtimal bildiren cümleler, bazı sıfatlar, madde başı olarak ele alınan Türkçe ekler ve yansıma sözcüklerin de sözcük türü olarak kabul edilmiştir: ah (t.h.), bah! (t.h.), belki (t.h.), birer (t.h.), birden (t.h.), çak (t.h.), çat (t.h.) de, da (t.h.) vd.

2.4 Birleşik Yazılan Sözcükler

Fiiller, sözcük grubu hâlindeyken birleşik ve ayrı yazılmıştır. Özellikle yabancı kökenli sözcüklere gelerek sözcük grubu oluşturan fiiller zaman zaman bitişik ve ayrı yazılmıştır. careylenme-careylenmek (t.m.), gam çekme-gam çekmek (t.m.), mahvedilme-mahvedilmek (t.m.), canalma-canalmak (t.m.), farzolunma-farzolunmak (t.m.) vb. örneklerinde madde başında ses düşmesi ve ulama gibi ses olaylarının bitişik-ayrı yazılma durumlarında etkili olmamakla birlikte, isim+fiil sözcük grubunun yazımında birlik bulunmadığı görülmektedir.

İki veya daha fazla sözcükten oluşan isimler, çoğunlukla birleşik yazılmıştır. İsimlerin yazımında birlik olmasa da genellikle birleşik yazıldığı görülmektedir. İsim olarak bildirilen ve birleşik yazılan sözcük gruplarını aşağıdaki gibi sınıflandırmak mümkündür.

a. Bitki ve hayvan isimleri: çotrabalığı (t.s.), gündüzsefa (t.s.), amberbalığı (t.s.), amberbâris (t.s.), çotrabalığı (t.s.), yabandereotu (t.s.), ipekçiçeği (t.s.) vd.

b. İsim olarak kabul edilen ikilemeler: aburcubur (t.s.), çarpıkçurpuk (t.s.), vırvır (t.s.), zıngılzingıl (t.s.) vd.

c. İsim olarak kabul edilen tamlamalar: çarkıfelek (t.s.), daülkelp (t.s.), kefafinefis (t.s.) kuduz illeti, şûraydevlet (a.s.) vd.

d. Renk isimleri: kestanerengi (t.s.), camgöbeği (t.s.), kanaryasarı (t.s.), kavuniçi (t.s.) vd.

2.5 Ecnebi Kökenli Sözcüklerin Sesletimi

Ecnebi olarak adlandırılan sözcük kökeni içerisinde İngilizce, Fransızca Rumca ve Ermenice gibi diller bulunsa da sesletim farklılıkları Fransızca ve İngilizce üzerinedir. Örneğin hidrojen sözlükte idrojen (c.s.), hidroloji idroloji (c.s.), koleksiyon kolleksion (c.s.), kolektif, kollektivite olarak orijinal yazımlarına yakın sesletime sahiptir. Özellikle Fransızca ve İngilizce kökenli terimlerde orijinal yazımına göre sesletim söz konusudur.

2.6 Eklerin Görevleri ve Kullanımı

Bazı yapım ve çekim ekleri sözlükte madde başı olarak ele alınmıştır. Eklerin fonksiyonları, cümleye kazandırdıkları anlamsal farklılıklar ilgili madde içinde açıklanmıştır. -cağız, -cık, -dA, -dEn, -cAğız, -daş, -değin, -dek, -ep, -lAr gibi ekler ve eklerin vokallerinde gerçekleşen değişimler madde içinde belirtilmiştir. Örneğin sözlükte madde başı olarak ele alınan den=dan (t.h.) ekinin ayrılma (İstanbuldan), geçmek (buradan), hastalık (hummadan öldü), bir şeyin neyden yapıldığı (demirden köprü) ve zaman (evelden) gibi fonksiyonu olduğu ifade edilmiştir (Ali Seydi, 1929: 223-224). Eklerin anlamsal boyutu ve işlevleriyle ele alınması, modern dilbilimin inceleme konusu olan

eklerin semantik özellikleriyle incelenmesi anlayışına yaklaşmaktadır.

3. Resimli Yeni Türkçe Lûgat'te Bulunan Sözcüklerin Sözcük Kökeni ve Türünü Esas Alan İstatistik

Sözcük Türü	Sözcük Sayısı
İsim	4.852
Fiil	1.645
Mastar	2.697
Sıfat	1.634
Zamir	48
Zarf	15
Harf	204
Edat	43
Terkip	6
Toplam: 11.144	

Tablo-2: Türkçe Sözvarlığının Sözcük Türüne Göre Tasnifi

Sözcük Türü	Sözcük Sayısı
İsim	4.016
Fiil	1
Mastar	4
Sıfat	1.884
Zamir	16
Zarf	27
Harf	51
Edat	6
Terkip	26
Toplam: 6.031	

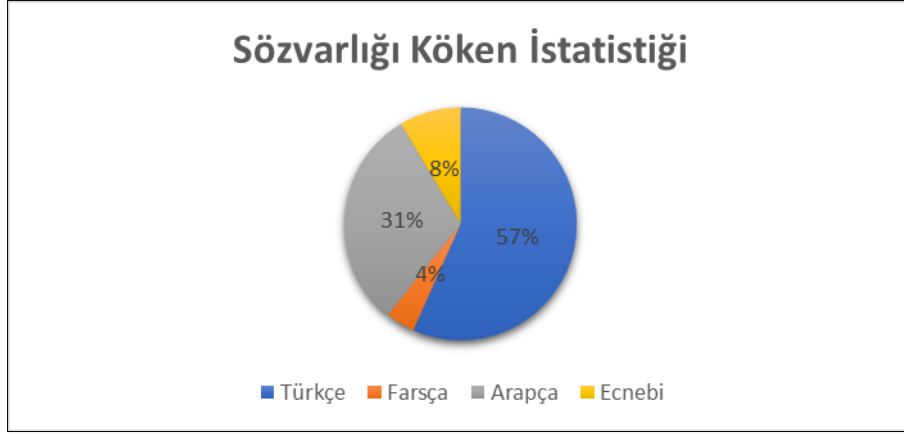
Tablo-3: Arapça Sözvarlığının Sözcük Türüne Göre Tasnifi

Sözcük Türü	Sözcük Sayısı
İsim	522
Sıfat	266
Zarf	3
Harf	6
Edat	3
Toplam: 800	

Tablo-4: Farsça Sözvarlığının Sözcük Türüne Göre Tasnifi

Sözcük Türü	Sözcük Sayısı
İsim	1588
Mastar	3
Sıfat	89
Harf	2
Toplam: 1.682	

Tablo-5: Ecnebi Sözvarlığının Sözcük Türüne Göre Tasnifi.

Grafik-1: Sözvarlığı Köken İstatistiği

Sözlük, söz varlığının köken adlandırılması dikkate alınarak incelendiğinde Türkçe sözcükler yoğunluktadır. Diğer dillerden alınan söz varlıkları ise sırasıyla Arapça, ecnebi dilleri ve Farsçadır. Ödünçleme sözcüklerin Türkçe kabul edilmesi, Türkçe eklerin Arapça-Farsça kökenli sözcüklerin sözcüğü Türkçeleştirmesi Türkçe söz varlığı oranını arttırmıştır. Bu yönüyle sözlük dilde tasfiyecilik ve sözcükleri Türkçeleştirme eğilimiyle örtüşmektedir.

SONUÇ

Ali Seydi tarafından 1929 yılında yayınlanan *Resimli Yeni Türkçe Lûgat* yapı, içerik ve söz varlığı bakımından incelendiğinde tespit edilen sonuçlar şu şekildedir.

1. Yazar eserin giriş kısmında *İmlâ Lûgati* ve *Kamus-ı Türkî*'den yararlandığını ifade etmiştir. İncelemeler sonucu sözlükte madde başı olarak verilen harflerin açıklamasında Alfabe Raporu, *Kamus-ı Türkî* ve 1909-1910-1912 yıllarında kitapçık hâlinde yayınladığı *Resimli Kamus-ı Osmanî*'den yararlandığı,

2. Madde başlarının sınıflandırmasında ilgili sözcüklerin kökeni ve fonolojik özelliği dikkate alınarak sıralandığı,

3. Farklı sesletime sahip sözcüklerin “}” işaretiyle alt alta verilerek dönemin sesletim bilgisi hakkında bilgi verildiği,

4. Yazım yanlış yapıları sözcüklerin dönemin Türk dilbilgisi anlayışının olgunlaşmamasından kaynaklandığı,

5. Harf adlandırmasının sadece Latin asıllı Türk harflerini değil, durum ifade eden isimleri, yargı bildiren sözcükleri ve madde başı olarak verilen Türkçe yapım ve çekim eklerini de kapsadığı, bu yönüyle harf adlandırmasının aynı zamanda sözcük türü olarak ele alındığı,

6. Bitki, hayvan, renk adları ile isim olarak kabul edilen ikileme ve tamlamaların genellikle birleşik yazıldığı,

7. Ecnebi olarak ifade edilen Ermenice, Rumca, Fransızca, İngilizce sözcüklerden Fransızca ve İngilizce sözcüklerin sesletiminin orijinal yazımına bağlı olarak şekillendiği ayrıca Rumca ve Ermenice ödünçleme yoluyla alınan sözcüklerin Türkçe olarak kabul edildiği,

8. Türkçe yapım ve çekim eklerinin anlamsal özellikleriyle verilmesinin modern dilbilim anlayışına benzerlik gösterdiği,

9. Sözlükte Türkçe eklerin Arapça, Farsça kökenli sözcükleri Türkçeleştirdiği anlayışı ve ödünçleme yoluyla Türkçeye geçen Arapça- Farsça sözcüklerin Türkçe kabul edilmesinin etkisiyle Türkçe sözcük sayısı sayısının fazlalık gösterdiği,

10. Sözcük varlığının %57 Türkçe, %31 Arapça, %8 Ecnebi, %4 Farsçadan oluştuğu tespit edilmiştir. Sözlükte yazım yanlışları, köken ve tür adlandırmasında görülen ikilikler sözlüğün içerik bakımından kusurlarını gösterse de yeni harflerle yazılmış ilk Türkçe ve iki dilli Türkçe sözlük olması bakımından önemini korumaktadır.

KAYNAKÇA

- AKALIN, Ş. Haluk (2017). "Ali Seydi Bey ve Sözlükleri", *STAD Sanal Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 2 (1), ss. 1-7.
- AKSAN, Doğan (1998). "Türklerde Sözlükçülük, Bugün Türkiye'de Sözlük", *Kebikeç Dergisi*, 6, ss. 115-118.
- Ali Seydi (1909-1912). *Resimli Kamus-ı Osmanî*, İstanbul: Matbaa ve Kütüphane-i Cihan.
- Ali Seydi (1929). *Resimli Yeni Türkçe Lûgat*, İstanbul: Cihan Matbaası.
- BAĞDEMİR, Abdullah (2020). *Alfabe Raporu*, Ankara: Nobel Bilimsel Eserler.
- Dil Encümeni (1928). *İmlâ Lûgati*, İstanbul: İstanbul Devlet Matbaası.
- GÖKÇE, Aziz (1998). *Türkiye Türkçesinin Tarihî Sözlükleri*, Ankara: Kebikeç Yayınları.
- Türk Dil Kurumu (2011). *Türkçe Sözlük*, hzl. Şükrü Haluk Akalın, Recep Toparlı, Mustafa Argunşah vd., Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- UZUN, M. İsmet (1989). "Ali Seydi Bey", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 2, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, ss. 442-445.
- ÜLKÜTAŞIR, M. Şakir (2024). *Atatürk ve Harf Devrimi*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- ZÜLFİKAR, Hamza (2020). "Dil Encümenini ve Türk Dil Kurumunu Meşgul Eden Yazım Sorunları", *Türk Dili*, 826, ss. 20-25.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı: Bu yazı iki yazar tarafından hazırlanmıştır.

Destek ve Teşekkür Beyanı: Çalışma için herhangi bir kurum ya da kişiden destek alınmamıştır.

Çıkar Çatışması Beyanı: Bu çalışmada potansiyel bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Etik Kurul Belgesi: Bu çalışma için Etik Kurul Belgesi gerekmemektedir.

DERLEME MAKALELERİ

(REVIEW ARTICLES)

EREĞLİ (KONYA) VE ÇEVRESİNDEKİ TÜRBELER ETRAFINDA GELİŞEN SÖZLÜ KÜLTÜR VE RİTÜELLER

Oral Culture and Rituals Developed Around the Tombs in and Around Ereğli (Konya)

Safa Gökberk ÖZBEK* -Prof. Dr. Selçuk PEKER**

Z

Ereğli,  merkez ve yirmi sekiz taşra ilçeden oluşan Konya Büyükşehir Belediyesi siyasi sınırları içerisinde il merkezine 155 km uzaklıkta en büyük taşra ilçesidir. İlçe, Konya'nın Karapınar, Emirgazi ve Halkapınar; Niğde'nin Bor ve Ulukışla, Karaman'ın Ayrancı ilçeleri ile sınır komşusudur. Komşu olduğu ilçelerin ahalisi ile kültürel, ekonomik ve sosyal ilişkileri güçlüdür. Bu alışmada Ereğli ilçesi ile sınır komşuları olan ilçelerde yer alan türbelerin tespiti yapılmış, türbeler hakkında alan yazınına ve sözlü kültüre dair bilgi verildikten sonra bu türbeler etrafında gelişen inanişlar gözlem ve görüşme yöntemleriyle incelenerek çeşitli değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Alan araştırması esasına dayanan çalışmada on dördü Ereğli,  Ulukışla ikisi de Ayrancı ilçesinde olmak üzere etrafında sözlü kültür ve ritüel gelişen toplam on dokuz türbe tespit edilmiş olup bu türbelerin en önemli ziyaret sebeplerinin ocuk sahibi olma, çocuğun geleceğiyle ilgili talepte bulunma, sağlığa kavuşma, günahlardan arınma ve yağmur isteme olduğu grlmştir. Türbeler etrafındaki ritüellerin ise kurban sunma, mum yakma, mum yapıştırma, toprağı suyla ıslatıp içme, pılav dağıtma konularında yoğunlaştığı belirlenmiştir. Türbede gömülü olduğuna inanılan kişilerin başlıca eylem ve kerametlerinin hayvan donuna girme, orduya yardım etme, fethe vesile olma, yaz ayında kar taşıma olduğu; bazı türbelerde yattığına inanılanlar arasında kardeşlik veya arkadaşlık gibi yakınlık ilişkilerinin bulunduğu da yapılan tespitler arasındadır.

Anahtar Kelimeler: Ereğli türbeleri, Osmanlı ordusu, atalar klt, efsane, keramet.

ABSTRACT

Ereğli is the largest provincial district within the political borders of Konya Metropolitan Municipality, which consists of three central and twenty-eight provincial districts, 155 km from the city center. The district is located in Konya's Karapınar, Emirgazi and Halkapınar; It borders Bor and Ulukışla districts of Niğde and Ayrancı districts of Karaman. Its cultural, economic and social relations with the people of its neighboring districts are strong. In this study, the tombs located in the districts bordering Ereğli district were determined, and after giving information about the literature and oral culture about the tombs, the beliefs developed around these tombs were examined by observation and interview methods and various evaluations were made.

In the study based on field research, a total of nineteen tombs, fourteen of which are in Ereğli, three in Ulukışla and two in Ayrancı district, around which oral culture and ritual have been developed, have been identified, and it has been seen that the most important reasons for visiting these tombs are to have children, to make demands about the future of the child, to regain health, to be cleansed of sins, and to ask for rain. It has been determined that the rituals around the tombs are concentrated on offering sacrifices, lighting candles, sticking candles, wetting the soil with water and drinking, and distributing rice. The main actions and miracles of the people believed to be buried in the tomb were to enter the animal frost, to help the army, to be instrumental in conquest, and to carry snow in the summer; It is also among the determinations made that there are close relations such as brotherhood or friendship between some tombs.

Keywords: Ereğli tombs, Ottoman army, ancestor cult, legends, miracle.

* Mill Eğitim Bakanlığı, Akdiken Ortaokulu Türkçe ğretmeni, Akçakale-şanlıurfa/TÜRKİYE, safagokberk585@gmail.com, ORCID: 0009-0004-0717-8570.

** Necmettin Erbakan Üniversitesi, Ereğli Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Konya/TÜRKİYE, speker@erbakan.edu.tr. ORCID: 0000-0003-4841-3640.

Geliş Tarihi/Received Date: 03/11/2025

Kabul Tarihi/Accepted Date: 08/12/2025

Yayımlanma Tarihi/Published Date: 12/12/2025

GİRİŞ

Ereğli, coğrafi olarak İç Anadolu Bölgesi'nin güneydoğusunda, güneyindeki Toros Dağları'na 20 km mesafede konumlanan bir yerleşim merkezidir. Nüfusu önemli oranda tarım ve hayvancılıkla meşgul olan ilçede beyaz kiraz, siyah havuç, uzun kabak ve koyun yoğurdunun coğrafi tescil belgeleri alınmıştır. Ekonomisini ağırlıklı olarak tarım ve hayvancılık merkezli mesleklerin oluşturduğu ilçenin nüfusu 31 Aralık 2024 tarihli Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi sonuçlarına (ADNKS) göre 156.253 kişidir (URL-1).

1077 yılında Selçukluların fethiyle Türk hâkimiyeti altına giren Ereğli, İlhanlılarla Selçuklular arasındaki güç çatışmasının doğurduğu zafiyet sonucunda Karamanoğulları idaresine geçmiş, Osmanlıların bölgeyi ele geçirmesinden sonra zaman zaman el değiştirmiştir. 1467 yılında Fatih'in Karamanoğlu seferinden sonra bölgeyi Osmanlı kuvvetleri kesin olarak teslim almış ve Ereğli bu tarihten Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu tarihe kadar Osmanlı idaresinde kalmıştır. Millî Mücadele Dönemi'nde işgal kuvvetleri ve bozgunculara karşı gösterdiği kahramanlıktan bugüne Türkiye Cumhuriyeti'nin bir şehri olarak varlığını sürdürmektedir (Gürbudak, 2013: 26, 49).

Ereğli, bu köklü tarihinin neticesi olarak bünyesinde pek çok kültürel varlığı barındırmaktadır. Türk hâkimiyeti sonrasında vücut bulan kültürel varlıklardan birisi de Ereğli ve çevresindeki türbelerdir. Tespitlerimize göre Ereğli türbeleri bugüne kadar sadece şehir tanıtımı niteliğindeki birkaç eserin içinde küçük bölümlerde ele alınmıştır. Türbe ile insan etkileşimi dairesinde cereyan eden yaşantılar, toplumsal hayatın önemli bir parçasını oluşturduğu için Ereğli türbelerinin insan merkezli ele alınması bir zorunluluk hâline gelmiştir.

İslam öncesi Türk inanç sistemi üç temel ayak üzerinde bina edilmiştir: Gök Tanrı, kutsal yer-su ve atalar kültü. Günümüzde türbeler etrafında gelişmiş inançların kökleri, Türklerin İslam medeniyet dairesine dâhil olmadıkları dönemin en önemli inanç unsuru kabul edilen atalar kültüne götürülmektedir. Bu inançta göre atanın ölümünden sonra ruhu ve bedeni, hayattakilerle irtibatı kesmeden bir nevi yaşamaya devam eder. Onlar olağanüstü güçlere sahip olduğu için atalara saygı duyulur aynı zamanda atanın saygısızlığa karşı yaptırım uygulayacağı inancı mevcuttur (Peker, 2015: 124, 127). Bu inanç sistemine sahip Türkler, atalar ruhuna yönelik pratikler geliştirmişlerdir. İslamiyet'in kabulüyle beraber ata ruhu inancı veli özelliği gösteren kişilere yüklenmiş, inancın izleri türbe, yatır gibi mekânlar etrafında devam etmiştir (Kaplan, 2022: 102, 105).

Türbeler etrafında tekrar eden pratikler, kültürel belleği geçmişten günümüze aktarır. Bu pratikler aynı zamanda ortak değerler etrafında kimlik oluşumuna hizmet ettiği için topluma aidiyet hissini pekiştirir. Pratiklerle birlikte türbeler etrafında yaşatılan sözlü kültür de kimlik inşasında önemli rol oynar (Ak, 2018: 19, 21). Bünyesinde kutsal güç barındırdığına inanılan türbelere kişisel problemler için çare aranması ve geleceğe dair beklentilerin gerçekleşmesi için sıkça başvurulmaktadır (Abanoz, 2023: 24, 25). Hatta türbelerin koruyucu gücünden yararlanılmak istenen kimi yerleşim yerlerinde, bir ölüye

bağlı olmadan bile ziyaret edilecek bir türbe tesis etme ihtiyacı hissedilmiştir (Çeribaş, 2021: 125-130).

Üzerinde çalışma yapılmaya devam eden kültür varlıkları olarak türbeler; psikososyoloji ve sosyoloji açısından dikkat çekmektedir. Ereğli yöresinde türbe ve insan etkileşimini konu alan çalışmaların eksikliği ortadadır. Hatta yöredeki türbeler, günümüze kadar herhangi bir çalışmayla akademiye kazandırılmamıştır. Bundan dolayı bu çalışma hem türbelerin toplu olarak tanıtılması hem de türbe ziyaretlerinin toplum-birey hayatındaki yerini ortaya koyması açısından değerlidir.

Ereğli ve çevresinde tespit edilip çalışmaya alınan on dokuz türbe sahasında, gözlem yöntemi kullanılarak ziyaretçilerin uygulamaları tespit edilmiş, araştırma problemiyle ilgili olarak görüşme tekniğiyle veriler toplanmıştır. Çalışma bölümlendirildiğinde, her türbe için oluşturulan özel başlıklar altında öncelikle türbelerin tarihleri ve özellikleri; devamında ziyaretçilerin pratik ve ritüelleri, son olarak da sözlü kültüre dair anlatılar yer almıştır.

1. Ereğli’de Mezarlar ve Türbeler

20. yüzyılın son çeyreğinde Karaman’ın il olması, Ayrancı’nın Karaman’a bağlanması, Halkapınar’ın ilçe olması vb. idari değişiklikler Ereğli’nin siyasi hudutlarında da değişikliğe yol açmıştır. Söz konusu değişikliklerin kültürel birlikteliğe zarar vermemesi için bu çalışma “Ereğli ve çevresindeki” mezarları kapsayacak bir alan haritası üzerinde gerçekleştirilmiştir. Böylece komşu illerin veya ilçelerin siyasi sınırları içerisinde yer almakla birlikte Ereğli ilçesiyle kültürel, sosyal ve ekonomik anlamda bütünlük olan yerleşim yerlerindeki mezarlar da çalışmada ele alınarak konu bütünlüğünün bozulmasının önüne geçilmiştir. Coğrafyaya yabancı araştırmacıların daha kolay anlamaları için ekler kısmına bir de siyasi harita konulmuştur.

Ereğli’de yer alan mezar ve türbeler çalışmada alfabetik sıra ile yer alacaktır. Bu türbelerin listesi şu şekildedir:

Sıra	Türbe Adı	İli / İlçesi	Mahallesi/Köyü
1	Abitter Dede (Ebu Derda) Türbesi	Konya/Ereğli	Orhaniye Mah.
2	Ayran Dede Türbesi	Karaman/Ayrancı	Yeni Mah.
3	Bayraktar Dede Türbesi	Konya/Ereğli	Selçuklu Mah.
4	Budak Efendi Türbesi	Konya/Ereğli	Boyacıali Mah.
5	Bulgar Bozoğlan Türbesi	Karaman/Ayrancı	Bulgar Dağları
6	Cemaleddin Rufai Türbesi	Konya/Ereğli	Namık Kemal Mah.
7	Dedebey Türbesi	Konya/Ereğli	Boyacıali Mah.
8	Değirmenci Dede Türbesi	Konya/Ereğli	Türbe Mah.
9	Helvacı Dede Türbesi	Konya/Ereğli	Alpaslan Mah.
10	Katran Dede Türbesi	Niğde/Ulukışla	Şeyhomerli Köyü
11	Kenani Dede Türbesi	Konya/Ereğli	Tekke Mah.
12	Pirömer ve Adil Dede Türbeleri	Konya/Ereğli	Pirömer Mah.
13	Sütçü Dede (Mustafa Bey/Emetullah Hanım) Türbesi	Konya/Ereğli	Alpaslan Mah.
14	Şeyh Osman Türbesi	Niğde/Ulukışla	Şeyhomerli Köyü
15	Şeyh Ömer Türbesi	Niğde/Ulukışla	Şeyhomerli Köyü

16	Şeyh Şihabeddin Türbesi	Konya/Ereğli	Türbe Mah.
17	Şeyh Yusuf Türbesi	Konya/Ereğli	Büyükdede Köyü
18	Adsız Türbe 1	Konya/Ereğli	Hacımustafa Mah.
19	Adsız Türbe 2	Konya/Ereğli	Hacımutahir Mah.

1.1. Abitter Dede (Ebu Derda) Türbesi

Orhaniye Mahallesi'nde, aynı adla anılan mezarlığın ana yola bakan cephesinde, kabirler arasında yer alan türbedir. Mezarlığın yanında Ebu Derda Camisi de bulunmaktadır. Mezarlığa gelenler tarafından çokça ziyaret edilen bir türbedir. Müftülük ve belediye anonslarında "Ebu Derda" şeklinde ifade edilmesine karşın halk arasında ismin telaffuzu Abitter şeklinde gelişmiş ve yaşamıştır. Abitter, Ereğli ve çevresinde erkek çocuklara konulan isimlerden birisidir. Çocuğu olmayan gelinler, boyunlarında bir ip ile türbe etrafında yedi kez dolaştırıldıktan sonra dua etmekte, ardından üzerlik otu yakılıp gelinin bu dumanı içine çekmesi istenmektedir. Bu işlem sırasında ipin ucundan dinen hürmet edilen çocuk sahibi bir kadın tutmaktadır. Sonrasında ya kurban kesilmekte ya da topluluğa yemek verilmektedir. Dileği gerçekleşip çocuk sahibi olanlar yedi baharda adaklarını tekrarlamaktadır. Doğumdan sonra bebekleri yaşamayan aileler de türbeye gelip bebeklerinin sağ kalması için dua etmekte, kimi zaman kurban kesmektedir. Rüyada gördüğü için türbeye gelip şifa uman ziyaretçiler de vardır. Dileği gerçekleşen pek çok aile erkek bebeklerine Abitter adını koymuşlardır. Çocuk sahibi olan kimseler arasında cuma günleri mercimek pilavı dağıtanlar da vardır (Peker, 2009: 180-182).

Türbenin, peygamber döneminde yaşamış ve Müslüman olmuş sahabe Uveymur'un (Ebu Derda) makamı olduğu ihtimali üzerinde durulmaktadır (Konyalı, 1970: 544-546). Ebu Derda, peygamberin övgüsüne erişmiş, Kuran'ı hıfzetmiş ve hadisler nakletmiştir. Şam'a tayin edilerek bu bölgede görev yapan ilk Müslüman kadı olmuştur. Miladi 652 yılında vefat eden Ebu Derda'nın Şam'da bir mezarı; Anadolu'da ise Ereğli, Bartın ve İstanbul'da toplam üç makamı bulunmaktadır. Osmanlı resmi arşivlerinde Ereğli civarında neslinden kimselerin yaşadığı ve bu çevrede mezarının bulunduğu dair varsayımda bulunabilecek bilgilere rastlanmaktadır (Peker, 2009: 177, 178). Ebu Derda'nın İstanbul seferine katıldığına dair sözlü rivayet de bulunmaktadır (KK-60). Bu rivayet hem Ereğli hem de Bartın'da anlatılmakla birlikte İstanbul'a ilk Müslüman seferi Ebu Derda'nın vefatından bir yıl sonra, 653'te yapıldığından ve vefatından ancak yüzyıllar sonra bu yerleşimlerin Müslümanlaşmasından dolayı, bu makamlarla ilgili başka görüşlere ihtiyaç vardır (Peker, 2009: 178). Türbenin tarihine dair, belgelere dayanan bu görüşle beraber makamın aynı isimli bir başka veliye ait olabileceği de akla gelebilir (Gürbudak, 1993: 92; Gürbudak, 2013: 68).

Türbenin yer aldığı Orhaniye Mahallesi'ne 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ağırlıklı olarak Tercan (Erzincan) ve Pülümür (Tunceli)'den göç eden Alevi vatandaşlar arasında türbede mum yakıp dilek dileyenler vardır (KK-10). Eski bir imam, rüyasında peygamber halifelerinin Abitter Dede Camisi'nde namaz kıldığını ve türbeyi ziyaret ettiklerini anlatmıştır (KK-10).

1.2. Ayrancı Dede Türbesi

Ereğli'ye 38 km uzaklıktaki Ayrancı ilçe sınırları içerisinde bulunan bir türbedir. Karaman iline bağlı Ayrancı'nın, Konya'nın Ereğli ve Karapınar ilçeleri ile Mersin'e sınırı bulunmaktadır. Toros sıradağlarının kuzeyinde konumlanan ilçe, Konya-Adana demiryolu güzergâhı üzerindedir. Ayrancı'ya Osmanlı'nın ve Kırım Hanlığı'nın dağılma sürecinde Sultan Abdülhamit döneminde Tatar Türkleri yerleştirilmiş, devamında Divle nahiyesinden göç eden ailelerle beraber nüfusu artınca nahiye olmuştur. Cumhuriyet Dönemi'nde, 1923'te Ayrancı Dede efsanesinden dolayı Ayrancı adını almıştır. Önceden Ereğli'ye bağlı bir nahiye olan Ayrancı, 1989'da Karaman'ın il olmasını müteakiben ilçe yapılarak Karaman'a bağlanmıştır (Ünlü, 2007: 7).

Ayrancı Dede, Ayrancı tren istasyonundan ilçe merkezine inen caddenin sol tarafındaki bir parkın içerisinde bulunan açık türbedir. Rivayete göre Yavuz Sultan Selim 1514'te Şah İsmail'le savaşıma giderken ordunun su talebi olmuş, Hilmi Dede de bir soku taşına ayrancı dökerek askere ikram etmiştir. Küçük taştaki ayrancının tükenmeden bütün orduya yetmesi üzerine kendisine Ayrancı Dede adı verilmiştir (Baş, 1974; Kaplan vd., 2022: 213).

Ayrancı Dede Türbesi kişisel taleplerin yanı sıra yağmur duası için de ziyaret edilmekte (KK-23, 40, 48), ayrıca türbe başında zaman zaman vatandaşlara yemek dağıtılmaktadır (KK-40, 48). Ayrancı Dede'nin mezarının bulunduğu kabristan kaldırılırken dedenin kerametiyle kabrine zarar gelmediği, kabri kaldırmak isteyen işçinin uğursuzluğa uğradığı anlatılır (KK-47, 59). Kepçenin dişi kırılmış, işçi üzerinde bulunduğu araçtan fırlatılıp atılmıştır (KK-59). Ayrıca kabrin çevresinden toprak alan bir vatandaşın atının yürümediği, ancak toprağı bırakınca atın kımıldadığı söylenir (KK-40). Dede bir vatandaşın rüyasına girmiş; rüyada karısının kabrinin üstü çığnendiği için gazap getireceğini söylemiş, kabrin üstündeki okulun bu nedenle yandığı rivayet edilmiştir (KK-19).

Ayrancı Dede ile ilgili anlatılarda kardeşlerinden söz edilmekte ve Ziya Efendi adı da sıkça karşımıza çıkmaktadır. Ziya Efendi'nin kabri, Ziya Efendi Köprüsü adıyla anılan köprünün yanındadır. Rivayete göre Ziya Efendi, Çaldıran Seferi'ne çıkan Yavuz'un ordusunun köprüden geçmesine müsaade etmez. Sudan geçmek durumunda kalan ordudan iki asker boğulur. Sonradan bu iki askerin casus olduğu anlaşılır. Ardından Ziya Efendi sultana bir ibrik hediye eder. Sultan, Ziya Efendi'nin hediye ettiği ibrik üzerinde yazılı olan "Akşamki aşını sabaha bırak, aş olur; akşamki işini sabaha bırakma iş olur" sözünün anlamını yolda kavrar ve derhâl taarruzda bulunur. Bu sayede fetih gerçekleşir (Baş, 1974: 8, 9). Ziya Efendi bir vatandaşın rüyasına girip kabrinin tamir edilmesini istemiş ve bunun üzerine kabir tamir ettirilmiştir (KK-90). Ancak kimi kaynak kişilere göre bu rivayetin kahramanı kimi anlatılarda Ayrancı Dede, kimi anlatılarda Ziya Efendi olmaktadır. Bulgar Bozoğlan hakkında rivayet edilen bir anlatıda Bulgar Bozoğlan, dağdan kar yüklenip yaz ayında Ayrancı Dede'nin yanına, ayakkabı tamir dükkânına gelir. Kar, yaz sıcaklığına rağmen erimez. Bir süre sonra dükkâna bir kadın müşterinin gelmesiyle niyeti bozulan Bulgar Bozoğlan'ın karı erimeye başlar. Ayrancı Dede de kötü niyetinden dolayı karın eridiğini Bulgar Bozoğlan'a bildirir. (KK-65, 79, 90).

Ayran Dede'nin kardeşleri hakkında çeşitli rivayetler vardır. Üç, dört ya da yedi kardeşinin bulunduğu öne sürülmektedir. Yakınlarındaki bir zirvede yer alan Bulgar Bozoğlan'la ve ilçe merkezindeki Ziya Efendi ile kardeş olduğu rivayet edilir (Baş, 1974: 9). Kaynak şahıslardan alınan bilgiye göre türbenin bulunduğu arazi geçmişte mezarlıkken kabirler kaldırılmış, yalnızca Ayran Dede'nin kabri ayakta kalmıştır (KK-13, 47, 59). Bir zaman kabrin defineciler tarafından kazıldığı da söylenmektedir (KK-13, 19, 43).

1.3. Bayraktar Dede Türbesi

Selçuklu Mahallesi'nde, Abdurrahim İlkokulundan PTT'ye çıkan yolun sağında, çevresinden birkaç metre yüksekteki bir tepenin üzerinde bulunan yeşil yapılı bir türbedir. Çarşı merkezindeki iş yerlerinin arasında sıkışmış vaziyettedir. Tuğla ile örülmüş yapı geçmişte yıkılmış, betondan yapılmış sanduka ile yan cephesi delikli olacak şekilde yeniden düzenlemesi yapılmıştır. Sandukasının başında bulunan gürz dolayısıyla savaşa katılan biri olarak anılan zatın gerçek kimliğini ve vefat tarihini gösteren bir ibare türbede yer almamaktadır (Konyalı, 1970: 539, 540). Bir çevre sakininin anlattığına göre eski türbe ayakta iken defineciler tarafından mezar kazılarak tahrip edilmiştir (KK-6, 30). Konyalı'nın 1970'lerde varlığından söz ettiği gürz, bugün türbede bulunmamaktadır.

Türbeyi çevre sakinleri ve zaman zaman diğer şehirlerden gelenler ziyaret etmektedir. Ziyaretçilerin bazıları salı günleri dilek dilemekte (KK-18, 73), bu ziyareti yedi salı boyunca yapanlar olmaktadır (KK-73). Türbeye rüya görüp hastalığının şifasını arama amacıyla gelenler de vardır (KK-6).

Bayraktar Dede'nin savaş meydanında kahramanlık gösterdiği rivayetleri de tespit edilmiştir. Anlatılanlara göre dede, harp sırasında bir askerin hayatını kurtarır ve ona memleketi ile ismini söyler. Ereğli'ye gelen asker, türbeyi bulur ve kendisini kurtaranın çoktan vefat etmiş bir dede olduğunu anlar (KK-81, 98).

1.4. Budak Efendi Türbesi

Boyacıali Mahallesi'nde, günümüzde kalıntısı bile kalmayan kale surlarının bulunduğu alanda alçak bir taş duvarla çevrili dört (günümüzde iki) mezardan ibaret bir kabirler kümesinde yer alan açık bir türbedir. Biri kitabeli iki kabirden meydana gelen bu kümedeki kitabeden, Budak Efendi'nin miladi 1551 yılında vefat etmiş Piri oğlu Budak Efendi olduğu anlaşılmaktadır. Âlim ya da sur önünde şehit düşen bir asker olduğu ihtimalleri dikkate alınabilir (Konyalı, 1970: 541, 542).

Çevrede ikamet eden bir çiftin anlattığına göre kabrin arka tarafında bir delik bulunmakta, burada mum yakarak dilek dileyenler olmaktadır. Parasızlık çeken bir kadının birkaç kez ziyaret ettiği mezarın yanındaki deliğe elini sokup mum yakarak bolluk talebinde bulunduğu, ardından eline altın ve para geldiği belirtilmiştir (KK-101). Dede, kabrin çevresindeki bir tandırlıkta bazı vatandaşlara görünmüştür. Bunun üzerine vatandaşlar aralarında, akşam vakitlerinde tandırlığa girilmemesini birbirlerine tembihlemişler, bu yasağı çiğnediklerinde dede tarafından çarpıldıklarını anlatmışlardır (KK-100). Bir anlatıcıdan da Bayraktar Dede, Dedebey ve Budak Efendi'nin kardeş olduğu bilgisi alınmıştır (KK-34).

1.5. Bulgar Bozoğlan Türbesi

Orta Torosların içlerinde, 2.730 metrelik bir zirvede yer alan bir türbe olup Ayrançı'nın Çat köyüne 20 km mesafededir. Günümüzde ağırlıklı olarak Mersin ve Adana'nın türbeye yakın ilçelerindeki Tahtacı Türkmenlerince sahiplenilen makamın Sünni ziyaretçileri de çoktur. Mersin Tahtacılar Derneği, Alevi Kültür Dernekleri gibi sivil toplum kuruluşlarınca on yılı aşkın bir süredir Ağustos ayı içerisinde geleneksel Bulgar Bozoğlan ziyareti yapılmakta olup bu ziyarette katılımcıların çoğunluğunu Pozantı, Kozan, Silifke, Mut, Anamur ilçelerinden gelen vatandaşlar oluşturmaktadır. 3 Ağustos 2025'te bu ziyaretlerin on dördüncüsü gerçekleştirilmiştir. Bulgar Dağı'nın adındaki "Bulgar" sözcüğü Cumhuriyetin ilk yıllarında Coğrafya Encümeni tarafından ele alınmış, Fuad Köprülü, değişik kaynaklarından faydalanarak adın, Balkanlara yerleşen Tuna Bulgarları'na dayandığı sonucuna varmıştır (Peker vd., 2023: 251-252).

Alevi Bektaşî şii geleneğinin yedi ulu ozanından kabul edilen 16. yüzyıl şairlerinden Kul Himmet'e ait bir şiirde Bulgar Bozoğlan adının geçmesi, Bozoğlan'ın 16. yüzyılda bilindiği şeklinde; yirminci yüzyıl Alevi âşıklarından Sivaslı Seyyid Mahzunî'nin şiirinde adının geçmesi de bölgeye uzak coğrafyalarda bile tanındığı şeklinde yorumlanabilir (Peker vd., 2023: 257-258). Yalman'ın eserinde Bulgar Dağı'ndaki en büyük dedenin Bulgar Bozoğlan olduğu ve türbenin içinde bir mağaranın varlığından söz edilir. Yalın, Bulgar Bozoğlan Türbesi'ni ilk yapan ve geliştirenin Divle bucağından Halimoğlu olduğunu, türbede adaklar adandığını ve çocuk istendiğini söyler (Yalın I, 1993: 284, 285). Tahtacılar Bulgar Bozoğlan'da kurban adayıp erkek çocuk sahibi olduklarında Ali, kız çocuğu sahibi olduklarında ise Eşe Fatma adını koymaktadır (Selçuk, 2004: 165). Ziyaret Tepesi olarak da adlandırılan zirvede Sünni vatandaşların da adak adadıkları ve çocuk talep ettikleri görülmektedir.

Bulgar Bozoğlan Türbesi yokuşlu ve patika bir yolun zirvesinde konumlanır. Kayadan bir zemin üzerinde harap olmuş eski türbe ile son yıllarda hemen yanına yapılmış yeni türbe bulunur. Türbede kişisel dilekler için çaput bağlama, kurban kesme gibi pratikler uygulanmaktadır. Derlemelerimize göre türbenin bir zaman tahrip edildiği, metfunun bedeninin sağlam olduğu, bazı kimselere rüyada görünerek kendisine tekrar abdest aldırılmalarını istediği tespit edilmiştir. Kaynak kişilerimizin anlatımlarına göre metfun yıkanmış, namazı kılınmış ve tekrar yerine gömülmüştür (KK-55). Türbenin herhangi bir karayolu taşıtıyla çıkmanın imkânsız olduğu bir zirvede konumlanmış olması, zirvenin ölü gömmeyi imkânsız kılan topraksız bir kayalıktan oluşması gibi hususlar göz önüne alındığında Bulgar Bozoğlan'ın atalar kültürüne bağlı olarak halk muhayyilesinde yaratılmış bir makam olduğu anlaşılır. Büyükdede köyünde görüştüğümüz bazı kişiler, bu türbeyi "Berendi'deki yatır" olarak zikretmiş yani Bulgar Bozoğlan ismiyle anmamışlardır. Onlara göre Şeyh Yusuf ile Berendi'deki yatır kardestir (KK-53, 62, 71). Bulgar Bozoğlan'ın yaz ayında Ayran Dede'ye kar götürmesi ve karın erimesi ile ilgili anlatı, "Ayran Dede" başlığı altında verildiği için burada tekrar edilmemiştir. Kar götürme ile ilgili anlatılara başta Hasan Dağı olmak üzere ülkemizin farklı coğrafyalarındaki mezarlarda da rastlanmaktadır.

1.6. Cemaleddin Rufai Türbesi

Namık Kemal Mahallesi'nde, Namık Kemal İlköğretim Okulunun bahçesinde, etrafı telle çevrilerek korunan ve zeminden birkaç basamak aşağı inilerek içine girilen türbedir. Konumu ve penceresiz yapısından ötürü ışık almaz. Türbenin bulunduğu arazi bir zamanlar "nergâh" ismiyle de anılmıştır (Gürbudak, 1993: 69, 93). Konyalı, okul inşası sırasında zeminin altında kalan türbenin taştan yapılma kavisli bir kubbesi olduğunu söyler. İçeride yer alan taş sandukanın Cemal-üd-Din isimli bir şaire ait olduğunu ve Cemali mahlasıyla Ereğli'yi öven manzum parçalar yazdığını Evliya Çelebi'nin kaydettiğini belirtir. Genç Osman zamanında yaşayan şairin doğum ve ölüm tarihi bilinmemektedir (1970: 555). Çevre sakinlerinden aldığımız bilgilere göre türbenin bulunduğu okul alanında geçmişte bir akarsu, bir mezarlık bir de köprü vardır. Türbe ve köprü çatma taş usulüyle inşa edilmiştir (KK-24). Derlemelerde adından Celaledin olarak bahsedenler de olmuştur (KK-24, 25).

Kaynak kişiler, bazı yaşlı vatandaşların, kişisel talepleri için cuma günleri türbeyi ziyaret edip dua ettiklerini anlatmışlardır (KK-25, 86). Türbeyi düzenli olarak temizleyen kadının rüyasına dede görünmüş, ona bir kız çocuğu dünyaya getireceğini ve o çocuğun suya düşerek öleceğini haber etmiştir. Dedenin rüyada söyledikleri aynen yaşanmış ve kız ölmüştür. Aynı şahsa başka bir rüyasında oğlunun olacağını söylemiş, ismini Celaledin koymasını tembihlemiştir. Kadın da doğan çocuğuna Celaledin ismini koymuştur (KK-25). Başka bir rivayete göre ise eline para geçen çocuğa annesi, parayı nereden bulduğunu sormuş; çocuk, parayı dedenin verdiğini söyleyince para bir anda kömüre dönüşmüştür (KK-24).

1.7. Dedebeş Türbesi

Konyalı, Boyacıali Mahallesi'ndeki Budak Efendi Türbesi yakınında bir oda içinde Dedebeş Türbesi'nin bulunduğundan söz eder. Şehit kabri olduğuna inanılan türbenin halk tarafından şifa bulmak ve adak adamak için ziyaret edildiğini dile getirir. Türbenin kitabesi bir ev inşaatının temelinde kullanılmak suretiyle yok edilmiştir. Yazar, önceleri sura bitişik olan bu türbenin 1970'lerdeki seyahatinde evin içine alındığına şahit olmuştur (1970: 543). Günümüzde söz konusu türbe de ev de mevcut değildir.

Türbenin ve evin somut varlığı yok olsa da o dönem o evde yapılan sohbetlerin etrafında oluşan sözlü kültür, günümüze kadar ulaşmış ve tarafımızdan tespit edilmiştir. Eskiden çok fazla kabrin bulunduğu muhitteki söz konusu türbeli evde zamanında Arap Naciye (Naciye Karı) adlı bir kadın kalmakta, türbenin bekçiliğini de yapmaktadır. Arap Naciye, tespit edemediğimiz bir tarihte vefat etmiştir. Merhumeye sohbet edenlerin aktardığına göre, kendisi testiye su doldurur, dede de kendisine görünmek suretiyle cuma günleri gelip abdest alır, namaz kılar gidermiş. Dedenin iyiliği dokunduktan sonra Arap Naciye'nin maddi durumu düzelmiştir (KK-34). Zamanında kavuk şeklindeki bir taş ile bir sandukadan ibaret olan mezarın kitabesi yoktur. Kabrin Dedebeş'e ait olduğunu kaynak şahsımıza Naciye Karı söylemiştir. O dönemde evin içine girip mezarı ziyaret edenler, bakımını üstlendiğinden dolayı Naciye Karı'ya para verirlermiş. Yıllar önce bina inşa etmek için yıkılan ev ve türbenin yerinde bugün Gübe İşhanı bulunmaktadır (KK-100).

1.8. Değirmenci Dede Türbesi

Türbe Mahallesi'ndeki Toprak Mahsulleri Ofisinin bahçesinde bulunan açık bir kabirdir. Standart kabirlerden daha büyük olup mermer taştan yapılmıştır. Kabrin tam ortasında oldukça uzun bir çam ağacı vardır. Bu çamın 1970'li yıllarda kabrin üzerine sonradan dikildiği belirtilmiştir. Hemen yanında delikli yuvarlak bir değirmen taşı vardır. Türbe civarında geçmişte su aktığı ve değirmen işletildiği söylenmektedir (KK-49). Ereğli'de yarım asır öncesinde kadar çalışan su değirmenlerinin varlığının bilinmesi bu söylentinin doğruluğunu güçlendirmektedir. Emekli bir ofis çalışanının, mezarın Değirmenci Dede olarak adlandırıldığını duymadığını sadece yatır olarak bildiğini anlatmasının yanında (KK-49) kabrin bir değirmenciye ait olduğunu anlatanlar da vardır (KK-28). Kabirde sonradan düzenleme yapılmış, taşı da yeşile boyanmıştır (KK-78). Anlatılana göre bir zamanlar şimdiki mezarın yerinde başka bir kabir vardır. Söz konusu kabir ücreti karşılığında define arayan biri tarafından yıkılmıştır. Sonrasında aynı yerde bu kabir inşa edilmiştir (KK-35, 78).

Değirmenci Dede'yi ziyaret edenler özellikle değirmen taşının deliğinden çocuklarını geçirmeyi denemekte, içinden geçen çocuğun günahsız olacağına inanmaktadır. Yakın zamanlara kadar kabirde dilek mumu yapıştırılacak bir yer de mevcuttur (KK-35, 78). Zayıf kalıp kilo alamayan bir çocuk için değirmen taşına ve mezara bir hoca dua okuyup çocuğu değirmen taşının deliğinden geçirmiştir. Bu uygulama üç Cuma devam ettirilmiştir. Ayrıca yakın zamana kadar mezarın üstüne ziyaretçiler tarafından şeker konulmuş, bu şekerleri gelen geçen çocuklar yemişlerdir (KK-87). Günümüzde kabir, Toprak Mahsulleri Ofisinin bahçesi içerisinde kaldığı için şeker koyma ritüeli ortadan kalkmış, sosyal sebeplerin etkisiyle de ziyaretçileri azalmıştır.

Değirmenci Dede mezarının yıpranmış hâldeki şeklini kaldırmaya çalışan bir kişinin bu teşebbüsünden sonra kaza yaptığına, bu sebeple kabrin tekrar yapılmasını istediğine dair inanmalar bulunmaktadır (KK-64). Kabri kazmaya gelen kepçenin dişinin kırılması sebebiyle bu işlemde vazgeçildiği de anlatılmıştır (KK-28).

1.9. Helvacı Dede Türbesi

Meydanbaşı Mezarlığı'nda, Mustafa Bey Türbesi arkasında, kabristanın köşesinde yer alan bir türbedir. Geçmişte sülüs tarzı yazıların görüldüğü türbede sandukaya kürsi ayeti işlenmiştir. Kitabesinden türbede yatanın Ahi teşkilatı üyesi Ahi Zekeriyya olduğu anlaşılır (Bilici vd., 2005: 26, 27; Gürbudak, 1993: 92; Gürbudak, 2013, 68). Konyalı, kabrin yukarısında yer alan hasarlı türbeden söz ederken içinde bir zamanlar Helvacı Baba'nın çocuğu ve karısının mezarlarının yer aldığını, bu kabirlerin sonradan kaybolduğunu kaydetmiştir (1970: 547-550). Define arayanlar tarafından zarar verilmiştir (KK-97). Bugün yıkık dökük bir vaziyettedir.

Mezarlığı ziyaret edenlerden bazıları Helvacı Dede kabrine de dua okumaktadır (KK-31). Çevre sakinlerinden birinin anlattığına göre dede, harbe giden bir orduya helva yapıp dağıttığı için bu adı almıştır (KK-31).

1.10. Katran Dede Türbesi

Şeyh Ömer Türbesi ile ilgili saha araştırması esnasında varlığından haberdar olunan bir türbedir. Şeyhomerli köylülerinin, çevrede Şeyh Ömer'inkinden başka olağanüstü güce sahip Katran Dede adlı bir türbenin varlığından söz etmeleri üzerine bu türbe ile ilgili olarak neler bilindiği araştırılmış ve özellikle yağmur dualarının mekânı olan bu türbenin varlığından haberdar olunmuştur. Bazı köylüler, Sapyatak Dağı denilen dağda Katran Dede mezarının, köyün girişindeki ziyaret mevkiinde de adsız bir mezarın bulunduğunu söylemişlerdir (KK-2, 5, 12, 51, 94). Köy yolu üzerindeki ziyaret mevkiinde yer alan mezar, o bölgede birçok kaza gerçekleştiği için yapılmış (KK-94), yoldan geçenlere kazaya uğramamaları için mezarda dua etmeleri tavsiye edilmiştir (KK-51, 94). Ziyaret mevki, köylülerce Yavuz Sultan Selim'in bir doğu seferi esnasında konakladığına inandıkları yere verilen addır. Söz konusu mevkide oluşturulan mezar çok yenidir. Mermer mezarın bulunduğu alan tel örgü ile çevrilmiş, mezar alanına bir de Türk bayrağı dikilmiştir. Mezar taşıdaki kitabe kimliği meçhul kişilerce sökülüştür.

Kaynak şahıslar Katran Dede Türbesi ile ilgili çok şey anlatmışlardır. Anlatılanlara göre türbede kurban kesilmekte, yağmur duası yapılmaktadır (KK-94). Katran Dede'nin bir hastaya, mezarı başında dua okuyan bir çocuğa (KK-2), mezarını ziyaret eden bir yetişkine görüldüğü (KK-51), civarda yayılan deveyi çalmaya yeltenen hırsız yakınlarıdaki bir ağacı hareket ettirerek savuşturduğu (KK-5) anlatılmaktadır. Köyde, Şeyh Ömer ve diğer evliyaların birbirini ziyaret ettiklerine de inanılmaktadır (KK-2, 93). Bir kaynak kişi, Şeyh Ömer, Katran Dede ve Bozoğlan Dede'nin toplam yedi kardeşten oluşan bir ailenin fertleri olduğunu anlatmıştır (KK-3).

Varlığından saha çalışması esnasında haberdar olduğumuz Sapyatak Dağı ve Katran Dede Türbesinde Kasım (2025) ayı içerisinde bir yağmur duası yapılacağını köyün sosyal medya sayfasından öğrenmemiz üzerine yağmur duasını gözlemlemek, törene katılmak ve yeni bilgiler elde etmek mümkün olmuştur. Köy muhtarlığı, 21 Kasım 2025'te köy camiinde kılınacak Cuma namazının ardından Katran Dede Türbesi'nde yağmur duası yapılacağını duyurmuştur. Muhtarlığın duyurusu para yardımı kabul edilmeyeceği; yardımların kurban, su, ekmek bağıışı olarak verilmesi bilgisini de içermektedir. Söz konusu tarihte köye gidilmiş, Cuma namazını müteakiben tarlalar ve tepeler arasından açılmış toprak yoldan köyün 7,5 km güneydoğusundaki türbeye ulaşılmıştır. Aynı anlarda Ulukışla istikametindeki toprak yoldan çok sayıda aracın da türbenin bulunduğu tepeye ulaştığı görülmüştür.

Türbe; Ulukışla ilçesini, Toroslari, Hasan Dağı'nı gören tepede; briket duvarla çevrilmiş bir avluda sonradan dikilmiş iğde, alıç ve çam ağaçlarının arasında betonla çevrilmiş açık bir mezardır. Mezarın doğal kayaçtan kesilmiş mezar taşında "*Merhum Katıran Dede Haziretleri Ruhuna Fatiha*", mermerden yapılmış ayak taşında "*Kem bakmayın Evliyaya / Kevni mekan ilindedir / Hürmet eylen evliyaya / Sırrı Sübhan dilindedir*" dörtlüğü ile "*Evliya ullahtan merhum katıran dede hazretleri ruhuna fatiha, kabir tamir tarihi 15.9.1997*" yazısı işlidir. Mezar, yaklaşık dokuz metre uzunluğu ile dikkati çekmektedir.

21.11.2025 tarihinde Ulukışla Kaymakamlığı ve Belediyesi tarafından organize edilen yağmur duasına Ulukışla protokolü tam kadro katılmış, iki büyük kazanda kavrulan etlerle misafirlere ikramda bulunulmuştur. Ulukışla müftüsünün önderliğinde toplu olarak tövbe istiğfar ve yağmur duası edilmiş, duanın ardından ortaokul öğrencileri tarafından çam fidanı dikme etkinliği gerçekleştirilmiştir. Törene Altay köyü Kazaklarının da içinde olduğu yüzlerce vatandaşın katıldığı görülmüştür, Tören alanında katılımcılarla yapılan sohbetlerde Katran Dede'nin katran kaynattığı için bu adla anıldığı; tepenin sarplığından dolayı "sarp yatak" olarak anıldığı ve "Sapyatak Dağı" adını aldığı bilgileri derlenmiştir. Görüştüğümüz kişiler, Katran Dede'nin çevredeki yedi dede ile kardeş olduğunu söylemişler ancak yedi kardeşin adını tam olarak sayamamışlardır. Bir katılımcı bu kardeşlerin isimlerini -yönleri de eliyle göstererek- Hasan Dağı'ndaki Hasan Dede, Bulgar Dağı'ndaki Bulgar Dede, Ulukışla tarafındaki Sansar Dede ve Dikmen Dede, Şeyh Ömer ve köy çıkışındaki ziyaret yataırı olarak yediye tamamlamıştır. Mezarın, atalar ve dede kültlerine bağlı olarak halk muhayyilesinde yaratılmış bir ziyaret yeri olduğu aşikârdır.

1.11. Kenanî Dede Türbesi

Tekke Mahallesi'nde ermiş olarak bilinen bir zata ait olduğu söylenen türbedir. Başında bir kitabeyle beraber bulunmaktayken hasarlı durumundan dolayı mezar yenilenmiş ancak kitabesi kaybolmuştur. Halk arasında savaşlarda bir askere yardımı dokunduğu, ona ismini ve memleketini söylediği, Tekke Mahallesi'ne gelen askerin de zatın bir dede olduğunu öğrendiği anlatılır (Gürbudak, 2013: 69). Kenanî Dede'nin Kıbrıs Barış Harekâtı'na katıldığına da inanılmaktadır (KK-44).

1.12. Pirömer ve Adil Dede Türbeleri

Şehrin merkezinde ticari alanların en yoğun olduğu bölgelerden birinde yer alan Pirömer Mahallesi'nde, Fatih (Çarşı) Camisi ve parkının yakınında iki binanın arasında sıkışıp kalan bir türbedir. Geçmişte bir dükkânın içerisinde kalan yapı sonradan ayrılmıştır (KK-82). Günümüzde bir iş hanının duvarına bitişik, camlarından içeriye göz atılabilen ve önünde tanıtım tabelası bulunan küçük bir yapıdır. Anlatılana göre önceleri arazisi kabristanken diğer mezarlar kaldırılmış, geriye sadece bu türbe bırakılmıştır. Türbede Mevlevi dervişi olduğu öne sürülen Adil Dede ile kimliği meçhul bir zatın kabri bulunmaktadır. Meçhul kimliğe ait olan kabrin Pirömer'e ait olduğu varsayılmaktadır (Gürbudak, 2013: 69).

Türbe, yer yer hem Ereğli'den hem de çevre illerden az sayıda ziyaretçiye ev sahipliği yapmaktadır (KK-82). Türbe civarında yaşayan bir anlatıcı, dedenin savaşlara katıldığını belirtmiştir (KK-46).

1.13. Sütçü Dede (Mustafa Bey/Emetullah Hanım) Türbesi

Meydanbaşı Mezarlığı'nın yol kenarında, dışı yeşil boyalı, kubbesi sağlam bir türbedir. Kubbesinin önünde serpuş taşları vardır. Yola bakan pencerelerinden ışık alır. İçerisinde iki sanduka bulunmaktadır. Bunlardan biri, Şeyhülislam İsmail Efendi'nin kızı ve Şeyhülislam Çelebizade'nin karısı olan Emetullah Hanım'a aittir. Emetullah Hanım'ın hac yolunda vefat ettiği, Ereğli'de türbesinin yapıldığı ihtimali düşünülmektedir. Diğer kabir, Mısır valiliği

yapmış olan İbrahim Paşa'nın dört yaşındaki oğlu Mustafa Bey'indir (Konyalı, 1970: 551-555; Gürbudak, 1993: 90, 91; Gürbudak, 2013: 67, 68). Önce Mustafa Bey defnedilmiş, kitabesine bir şiir işlenmiştir. Emetullah Hanım 79 yıl sonra defnedilmiş ve kabir taşına vefat yılı olarak Hicrî 1192 (Miladi 1758) işlenmiştir (Bilici vd., 2005: 27). Türbe hakkında bilgisine danıştığımız kaynak kişilerin tamamı, içerideki kabirleri ayırt etmeden türbeyi Sütçü Dede olarak adlandırmıştır.

Özellikle sütü olmayan kadınların, sütlerinin bollaşması (KK-21, 25, 73) ya da kız çocuklarının sağlığı ve istikbali için (KK-73) türbeye müracaat edildiği anlatılmaktadır. Türbenin önünden su aktığı dönemlerde (yarım asır veya daha öncesi) kadınlar bu sudan içip türbede namaz kılarak dua etmişler, türbenin kenarındaki açık kısımdan attıkları kavurgaları veya bulgurları kapalı kısmın hemen bitiminde toplayarak yemişlerdir (KK-25). Bir anlatıya göre bazı kadınlar bu kavurga veya bulgur yeme işlemi sırasında koyun gibi melemişlerdir. Geçmişte türbeye çaput bağlama gibi ritüellere de rast gelinmiştir (KK-97). Türbe, önünden küçük akarsu geçtiği dönemlerde Bulgur Dede olarak da adlandırılmıştır. Bir rivayete göre dede, harbe giden orduya himmet etmek için süt dağıtmıştır (KK-31). Bu sebeple de Sütçü Dede ve Sütlü Su Baba olarak da anılmıştır.

1.14. Şeyh Osman Türbesi

Şeyhomerli köyü, Ereğli-Adana makasının 25. kilometresinde güneye kıvrılan tali yol üzerindeki ilk köydür. Şeyh Osman Türbesi, Şeyhomerli köyünde bulunan bir kabirdir. Şeyh Osman, yakın geçmişte yaşamış, tüccarlıkla meşgul olmuş, 1976 yılında vefat etmiştir (KK-94). Yaşadığı dönemde kerametlerinden ötürü çevresinden saygı gören ve bazı vatandaşların şeyh (şih) olarak benimsediği biridir (KK-21, 94). Tanıklarının gördüğü ve inandığı kerametler dolayısıyla hafızalarında güçlü bir yer edinmiştir. Anlatılana göre kabri, önce Ereğli'nin Çerkez Mezarlığı'nda yer almaktayken mezarlığın bir bölümünden yol geçmesi planlanınca sevenleri tarafından tahminen 1984 yılında Şeyhomerli köyüne taşınmıştır (KK-94).

Şeyhi tanıyanlar kabrini ziyaret etmektedir (KK-94). Şeyh Osman hakkında birinci ağızdan veya dolaylı pek çok keramet anlatılır. Aynı anda iki farklı mekânda görünerek tayyimekân edip vatandaşları hayretlerde bıraktığı söylenir (KK-94, 20). Şeyh Osman, bir cuma namazına katılmaz ve köylüleri kuşkuda bırakır. Namaz çıkışında yeşil hurma dalları ve hurmalarla karşılarına çıkıp Mekke'den geldiğini söyleyince halk bu keramete şaşırır (KK-21). Bir köylünün arabasından koyun düşmüş ancak koyunun düştüğünü köylü fark etmediği hâlde şeyh olaydan haberdar olmuştur. Pazarda malını satamayan tüccarın malına dokunup hayır temennide bulunmuş, tüccarın malına bereket gelmiştir (KK-94). Karşısındakilerin neler yaşadığına şahit olmadığı hâlde içlerini okumuş ve bazı kehanetlerde bulunmuştur. Cüzdanını düşüren bir kişiye olayı görmediği hâlde cüzdanını kaybettiğini haber etmiştir. Karnelerinin kötü geleceğinden kaygılanan öğrencilere karnelerinin iyi olduğunu müjdelemiş ve bu kehanet gerçekleşmiştir (KK-21, 22, 66).

1.15. Şeyh Ömer Türbesi

Bir üst başlıktaki Şeyh Osman bahsinde konum bilgisini verdiğimiz Şeyhümerli köyüne ad veren türbedir. Köy mezarlığının içerisinde kare planlı, kubbeli düzgün bir yapıdır. Şeyh Ömer'in -eski adı Semavün olan bu köyde- rivayete göre 4. Murat döneminde 1600'lü yıllarda yaşayan veli bir kişi olduğu belirtilmektedir. Hayatı boyunca çevresinden saygı görmüş, kitabeye göre Miladi 1669'da vefat etmiştir. Türbesi, vefatından sonra Şeyh Yakup tarafından yaptırılmıştır. Kitabesinde türbeyi yapanın ismi, yapılış tarihi ve şeyhe dair bir temenni yazılıdır (Cihangir vd., 2023: 7556). Köyde şeyhin menkıbesine ithafen düzenli olarak pilav şenliği yapılmaktadır (KK-45, 92, 102). Şenlik, çiftçiler harmana başlamadan, genellikle Haziran ayı içerisinde düzenlenmektedir. 2020 pandemisi boyunca icra edilemeyen şenliğin 2024 yılında on dördüncüsü düzenlenmiştir (KK-94).

Köy ahalisi ve çevre halkı özellikle hasta çocuklarına şifa ve bebek sahibi olma talebiyle türbeyi ziyaret etmektedir. Bazı ziyaretçiler kurban kesmekte ve etini yoksul insanlara dağıtmaktadır. Bu ritüeli uyguladıktan sonra dileklerinin gerçekleştiğini söyleyenler epeyce fazladır (KK-11, 25, 93, 94, 95, 102). Bazı ziyaretçiler de hasta çocuklarının şifa bulması için türbedeki toprağı ıslatıp çocuklarına içirmektedir (KK-33).

Köylülerin anlattığına göre IV. Murat Bağdat Seferi sırasında köy yakınında konaklar. Sultanın konakladığı alan, bazı kaynak kişilerce köyün giriş yolu üzerindeki Ziyaret Mevkii olarak tanımlanır (KK-3, 5, 95, 102). Şeyh Ömer, ordunun ihtiyacını karşılamak üzere yiyecekler hazırlar. Yiyecekler bitip tükenmeden bütün orduya yeter. Bir başka anlatıda Şeyh Ömer'in sultana bir ibrik hediye ettiğinden bahsedilir. İbriğin üzerinde beklemeden derhâl harekete geçilmesine dair bir yazı vardır. Sultan bu tavsiyeye uyar, taarruz eder ve fethi gerçekleştirir (KK-3, 5, 45, 51, 67, 95). Şeyh Ömer yararlıkları sayesinde sultanın takdirini kazanır. Sultan seferden sonra köyün sınırını belirler, köyün gençlerini askerden muaf eder ve köylüye vergi istisnası getirir (KK-8, 33, 95, 102). Bu kerametiyle beraber Şeyh Ömer'in sultana Genç Osman adlı delikanlıyı mutlaka orduya almasını tavsiye ettiği rivayet edilir. Genç Osman, kelle koltukta savaşıp kahramanlık gösterdikten sonra şehit olur (KK-5, 46, 51, 95, 96). Bu anlatılardaki ibrik hediye etme rivayeti, Ayrın Dede için de anlatılmaktadır. Yine bunun gibi sultana orduya alması tavsiye edilen Genç Osman da 120 kilometre ötedeki Aksaray ilinin Gençosman beldesine adını veren ve 17. yüzyıl şairi Kayıkçı Kul Mustafa'nın şiirinde adı geçen Genç Osman'dır.

Şeyh Ömer Türbesi, sahada hakkında çok fazla anlatı tespit ettiğimiz bir mekândır. Bunlardan birine göre iâşe için dedeye başvurmaya giden askerler, yolda karşılaştıkları bir yılanı taşlarlar. Biraz sonra dede, kızının yaralanmış parmağını görür. Dolayısıyla kızının yılan donuna büründüğü düşünülür (KK-92). Bir başka rivayette askerler yine bir yılanı taş atarlar, ardından dedenin yanına vardıklarında onun elinin yaralandığı görülür. Dede aile efradıyla beraber askerlere iâşe dağıtır (KK-51). Gecenin bir yarısı bir adam, ezan sesi duyduğunu söyleyerek türbeye namaz kılmaya gider. Dedeye cemaat olup namaz kılar, ardından dede ona gitmesini buyurur. Hâlbuki gecenin yarısı, ezan vakti değildir. Eve döndüğünde karısı da bu olan bitene şaşırır (KK-95). Sıra dışı vakitte türbeye namaz

kılmaya gitmeye dair bir anlatı da Büyükdede’de tespit edilmiştir. Bu konunun iki farklı türbede tekrarlanması dikkat çekicidir.

Şeyhin hem rüyada hem gerçek hayatta köylülere görüldüğünü anlatan rivayetler de mevcuttur. Çocuğu konuşamayan birine rüyada görünüp türbede kurban kesmesini buyurmuş, adağın ardından çocuk şifa bulmuştur (KK-12). Bir vatandaşa beyaz bir gölge gibi görünüp onun korkudan bayılmasına sebep olmuştur. Bir zaman, türbeden gürültüler geldiğine, dışına çıkınca gürültülerin kesildiğine tanık olunmuştur (KK-88). Şeyhin tarla işiyle uğraştığı ve yabani hayvanların çevre tepelerden inip ona yardım ettiği de rivayet edilmiştir (KK-5, 8).

Türbe etrafındaki anlatıların arasında zararlı eylemlerde bulunanlara ceza verilmesi de vardır. Türbe civarında odun toplayan, ağaç kesen ve hırsızlık yapanlara fiziki olarak zarar verilmiştir (KK-5, 51, 95). Cezalardan vergi memurları da payını almış, vergi toplamak için gelen tahsildar, duvardan duvara çarpılarak geldiğine pişman edilmiştir (KK-95). Bir başka anlatıya göre tahsildar köylüye ağır bir vergi kesmiş, dönüş yolunda arkasından şiddetli bir darbe almıştır (KK-51). Şeyh Ömer’in bedduasına uğrayan bir vatandaşın soyundan gelenlerin uğursuzluk yaşadığı bu durumun hâlen devam ettiği de anlatılanlar arasındadır (KK-5, 8).

1.16. Şeyh Şihabeddin Türbesi

Türbe Mahallesi’ndeki Şeyh Şihabeddin Camisi’nin avlusunda yer alan açık türbedir. Mahalle, adını bu türbeden almıştır. Ereğli türbeleri içerisinde tarihi kayıtlar bakımından en eski olanı ve üzerine en çok akademik çalışma yapılan türbe budur.

Karamanoğlu Beyliği’nin hâkim olduğu coğrafyanın tamamı 1476’da Osmanlı topraklarına katılmış ve aynı tarihte beylik topraklarını kapsayan mülk ve vakıf tahriri yapılmıştır (Yörük, 2009: 15-16). Zaviye, mescit ve türbeden oluşan külliye, Fatih adına Ereğli vakıflarını yazan tahrir emini Muslihüddin tarafından “Makbul Şeyh Şihab-üd-Din zaviyesinin vakfı, padişahın hükmüyle Şeyh Sinan’ın tasarrufundadır...” cümlesiyle kayda alınmıştır. (Konyalı, 1970: 498). Türbe ile ilgili akademik ilk tespitleri İbrahim Hakkı Konyalı, 1943’teki ziyaretinde yapar ve türbenin bulunduğu muhitte kapalı türbe, açık türbe, cami, derviş odaları, zikir salonu, tabhane ve kervansaraydan oluşan tarihi bir külliyenin mevcut olduğunu söyler. 1966’daki ziyaretinde bunların birçoğunun yok olduğunu üzümlere anlatır. Türbede kimlerin gömülü olduğu ile ilgili olarak ulaştığı kaynaklardaki ve kaynak kişilerdeki bilginin muhtelif olduğunu dile getirir. Dinledikleri arasında Kanuni Sultan Süleyman’ın boğdurduğu oğlu Şehzade Mustafa’nın naaşının Bursa’ya nakledilene kadar bu külliye gömülü olduğu da vardır (1970: 497-499). Külliye 1984-87 yılları arasında kazı çalışması yapılmış, kazı sonucunda türbenin, mescidin kuzeydoğu köşesine sonradan inşa edildiği anlaşılmıştır (Karamağaralı, 1990: 255, 258).

Türbenin Ereğlili Şeyh Şihabeddin’e mi yoksa Şeyh Şihabeddin Sühreverdî’ye mi ait olduğu konusu, ahilik çalışan araştırmacıların çeşitli eserlerinde (Hacıgökmen, 2010; Ürkmez vd., 2020; Ersay vd., 2023) ele alınmaktadır. Konuyla ilgili müstakil bir çalışmaya

göre türbe, Karamanoğlu Süleyman Bey'in kızı Nasiha Hatun tarafından köklü bir tamirat ve düzenlemeye tabi tutulmuştur. Kapalı türbedeki üç mezarın Nasiha Hatun ve çocuklarına ait olduğu söylenmektedir. Açık türbedeki bir Selçuklu dönemi lahдинin üzerine bozuk Arapça ve bozuk Farsça ile bir kitabe yazılmıştır. Kitabede mezarın Şeyh Şihabeddin Sühreverdi'ye ait olduğu belirtilmek istenmiştir. Hâlbuki Sühreverdi'nin mezarının Bağdat'ta olduğu kaynaklarda sabittir (Bayram, 2003: 175-176).

Ünlü Türkmen sofi Evhadüddin Hamid el-Kirmani'nin "Menakıb-ı Şeyh Evhadüddin-i Kirmani" adlı Farsça menakıpnamesinde aslen Ahlatlı olan iki gencin ahiliğe gönül verdikleri ve babalarından kalan serveti ahilik yolunda harcadıklarından söz edilmektedir. Menakıpnamenin Gelibolulu Muhyiddin tarafından yapılan tercümesinde bu iki kardeşin Ereğlili Bedreddin ve Şihabeddin oldukları ifade edilmektedir. Niğdeli Kadı Ahmet'in Veled-üş Şefik adlı eserinde iki gençten Şeyh Bedreddin-i Yaman Emir ve Şeyh Şihabeddin-i Çoban Emir adlarıyla bahsedilir. Bu bilgilerden hareketle açık türbedeki kitabeye sonradan eklendiği anlaşılan Sühreverdi ifadesi yanlıştır; türbe, Ereğlili Şeyh Şihabüddin'e aittir. (Bayram, 2003: 177-181).

Halk arasında talepleri için zaman zaman türbeye mum yapıştıranlar olmuştur (KK-77, 89). Kanuni'nin oğlu Şehzade Mustafa öldürüldükten sonra bir süre bu türbede gömülü kalmıştır (KK-89). Türbe şehir merkezinde ve okullar arasında kaldığı için ziyaretçisi ve dua edeni çoktur.

1.17. Şeyh Yusuf Türbesi

Büyükdede köyüne ad veren türbedir. Köy mezarlığı içerisinde kare biçiminde, yeşil kubbeli, taş ve mermerden ibaret bir yapıdır. Köylüler arasında köyde bu türbe dışında başka mezarların varlığına, bu mezarlarda gömülü olduğuna inanılan kişilerin de birbirleriyle kardeş olduğuna inanılmaktadır (KK-55, 56, 62, 63, 99). Köy içindeki muhayyel mezarların kardeşliğinden başka köydeki türbe ile yakın coğrafyadaki türbeler arasında da akrabalıklar kurulmuştur. Köylüler, Büyükdede ile Şeyh Ömer, Bulgar Bozoğlan, Erenler Tepesi'ndeki yatır arasında farklı kardeşlik ilişkileri kurmaktadır (KK-62). Bazı kaynak kişiler evliyaların yedi (KK-26, 53, 62, 69, 71, 84, 99), bazıları üç kardeş olduğunu söylemektedir (KK-25, 56). İki anlatıcı, kardeşlerden birisinin köyün İvriz'e bakan düzlüğünde, yüzeyinde at silüeti olan toprak zeminde; diğerinin Erenler'deki dağda, benzer at resimli yüzeyde yattığını dile getirmiştir (KK-56, 99). Büyükdede Türbesi, Şeyh Yusuf olarak da adlandırılmaktadır (KK-62, 68, 84, 85, 99). Dedeye önceleri kim olduğu bilinmeden inanıldığını, sonradan Şeyh Yusuf olduğunun anlaşıldığını dile getirenler de vardır (KK-1, 56, 84). 1968-69'da İvriz Öğretmen Okulu'nda millî güvenlik dersleri veren bir albayın, Karaman arşivlerine başvurup bu bilgiyi öğrendiğini ve bunu derslerinde öğrencilerine anlattığını da albayın öğrencisi olan bir anlatıcı dile getirmiştir (KK-84). Dedenin Bilal Habeş'in soyundan geldiğine de inanılmaktadır (KK-1, 53, 62, 85, 99). Türbe, geçmişte defineciler tarafından tahrip edilmiştir (KK-62). Çocuk talebiyle türbeyi ziyaret edenlerden bazılarının kurban kestiği bilinmektedir (KK-55, 57, 62).

Dede, köylülere Şeyh Ömer Türbesi'nde tespit ettiğimiz gibi hem rüyada hem de günlük hayatta görünebilmektedir. Dedenin, bazı köylülerin rüyasına girerek susadığını

(KK-99) ya da türbenin temizlenmesini söylediği (KK-63) anlatılmaktadır. Bazı vatandaşlar türbedeki testiye su doldurduklarını, bu suyun da bir hafta içerisinde bittiğini ifade etmişlerdir (KK-55, 56, 62). Dede, bir kaynak kişinin rüyasında yeşil cübbeyle kürsüye oturarak vatandaşlara takrirda bulunmuş (KK-62) bir başka kişinin rüyasında beyaz sakallı olarak görünmüştür (KK-99). Dedenin köyün altındaki pınardan su alıp taşıdığına şahitlik edenler olmuştur (KK-9, 54, 56, 70, 85). Türbe yakınında köylülere beyazlık olarak görünenin dede olduğuna inanılmaktadır (KK-9, 17). Bir zaman, bir evin kapısı birkaç defa açılmış, açılırken gıcırdamış, bunun üzerine ev sakinleri dedenin evi ziyaret etmekte olduğunu söylemişlerdir (KK-54, 55). Dedenin otuzlu yaşlarda genç biri olduğu, asker kıyafeti giyerken görüldüğü anlatılmaktadır (KK-55). At üzerinde gelip köylü bir kadından azık istemiş, kadın onu başından savınca dede atın heybesini kadına vermekten vazgeçmiştir. Sonradan bu heybenin ağzına kadar altınla dolu olduğu kanaatine varılmıştır (KK-55). Dedenin savaşırlara katıldığını bizzat söylediği de anlatılmaktadır (KK-56, 57, 69, 99). Türbeyi tahrip eden kişiler dede tarafından sıkıntıya uğratılmıştır (KK-56). Köyün başka bir noktasında dedenin kardeşinin metfun olduğuna inanılmakta, bu mezardan çevre köylerde görünen bir ışık parladığı anlatılmaktadır (KK-25, 26, 61, 99).

Türbenin bakımını yapan kadın, kış mevsiminde kar yağarken yalın ayak türbeye namaz kılmaya gitmiş, kocası bu sıra dışı olaya hayret etmiştir. Sıra dışı bir zamanda veya şekilde türbeye gitme motifi, Şeyhömer'le ilgili anlatılarda da karşımıza çıkmaktadır (KK-25). Bazı anlatılarda Büyükdede'deki eski caminin arka kısmında başka bir yatırım varlığından söz edilmekte, bu mezardan kimi zaman sıra dışı sesler geldiği ifade edilmektedir. Geçmişte bir kişi, hastalığından dolayı şifa bulmak için söz konusu mezarın yanında uyumuştur (KK-63).

1.18. Adsız Türbe-1

Hacı Mustafa Mahallesi'nde olduğu söylenen, ismi ve konumu bilinmeyen türbe, bir anlatıcının hatırında yaşamaktadır. Kaynak kişi, geçmiş yıllarda bu türbenin bir evin içinde bulunduğunu, bir kadının da türbenin bakımını üstlendiğini ifade etmiştir. Bakımı üstlenen kadının boş testisinin dolduğunu, yanına seccade konulan kabrin kenarının ıslandığını anlatmıştır. Türbenin bulunduğu evin yıkıldığını ve yerine apartman yapıldığını aktarmıştır (KK-25). Hâliyle türbenin bakımını üstlenen kadının testisini dolduran da abdest almak suretiyle mezarın kenarını ıslatan da türbede yattığına inanılan kişidir.

1.19. Adsız Türbe-2

İlçenin tek alışveriş merkezleri Park Site'nin tam karşısındaki apartmanın giriş kapısının yanında açık bir mezar vardır. Anlatıldığına göre bu mezar önceden eski bir evin içerisindeyken üzerine apartman yapılıncaya kadar binayı yıkmış, bu yüzden mezar bina dışına alınmıştır. Mezarın üzerinde kokarık adlı bir ağaç yeşermiştir. Ayrıca sarhoş bir zabıta memuru, mezarın üzerine idrarını yaptığı için yatır onu ikaz etmiş, ardından ona vurmuş ve hafızasını kaybettirmiştir (KK-24).

2. Türbeler Hakkında Genel Değerlendirme

Türbeler, Türk milletinin İslam öncesi dönemden günümüze, etrafında inanış geliştirdiği önemli kültürel ve inançsal yapılardır. Mezarların (türbe, kabir, yatır vd.) birey ve toplum hayatındaki etkisi ve önemi azalan bir eğilim gösterse de bu etkinin tamamıyla bittiği söylenemez. İnsanlar türbelerin kutsal olduğuna inanarak bu sosyokültürel yapılar etrafında çeşitli pratikler geliştirmiş, bazı sözlü kültür ürünleri geliştirmişlerdir. Bu çalışmada bir kısmı daha önceki birkaç yazılı kaynakta yer alan bir kısmı yapılan saha araştırmasında tespit edilen 19 mezarın etrafındaki inanışlar ve ritüeller tespit edilmiş, kaynak kişilerden alınan bilgiler her mezarla ilgili başlık altında ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Bütün bu çalışmaların sonunda şu tespitlere ulaşılmıştır:

Alan yazını, çoğunlukla türbelerin somut mimarisine ve türbede yattığına inanılan şahsın tarihi kişiliğine odaklanmış bu hususlarla ilgili tarihi belgeleri ele almıştır. Alan yazınında somut mimariye ve tarihi şahsiyete sahip olmayan mezarlar hakkında sınırlı bilgi vardır. Bunun temel sebebi, ülkemizde halk biliminin çok genç bir bilim olması ve mezarların kültürel varlığının araştırılması ihtiyacının halk bilimine paralel olarak önem kazanmasıdır. Bu çalışmada türbeleri, mezarları, makamları, yatırları ziyaret eden ya da onların somut varlığıyla bir arada yaşayan kaynak şahıslara başvurulmuş, kaynak şahısların inanışları, yaşayan pratikleri ve sözlü kültür ürünleri tespit edilmiştir.

Buna göre, türbe ziyaretlerinin temel sebebi kişisel taleplerdir. Ziyaretlerde türbenin ve sahibinin kutsallığından faydalanarak isteğin gerçekleşmesi arzulanmaktadır. Sağlık sebebiyle bebeklerini emziremeyen kadınlar şifa bulmak için özellikle Sütçü Dede'ye gelmekte, çocuk sahibi olmak isteyen kadınlar Şeyh Ömer, Şeyh Yusuf, Ebu Derda gibi türbeleri ziyaret etmektedir. Yağmur duası için Katran Dede'ye çıkılmaktadır. Sağlığa kavuşma, çocuğa/gençe istikbal talep etme, günahlardan arınma diğer ziyaret sebepleri arasındadır.

Ziyaretçiler türbeye adap ve saygı çerçevesinde yaklaşmaktadır. Taleplerinin gerçekleşmesini isteyen ziyaretçilerin bir kısmı türbeler etrafında çeşitli ritüeller gerçekleştirmektedir. Bunlar; kanatlı hayvan kesip etini dağıtma (Şeyh Yusuf, Şeyh Ömer, Abitter Dede), küçükbaş hayvanı adak olarak kesme (Şeyh Ömer), mum yakma (Değirmenci Dede, Budak Efendi), mum yapıştırma (Abitter Dede "Şeyh Şihabiddin"), çaput bağlama (Sütçü Dede, Bulgar Bozoğlan), toprağı suyla ıslatıp içme (Şeyh Ömer), türbenin önündeki akarsuya yiyecek atıp yeme (Sütçü Dede), pilav dağıtma (Abitter Dede, Ayran Dede), belli günlerde (Cemaleddin Rufai) veya düzenli aralıklarla ziyaret etme (Bayraktar Dede), dua etme, türbe çevresinde dönme ve tütsü dumanı kullanmadır (Abitter Dede).

Mezarlar hakkındaki sözlü kültürde çok sayıda keramet görmek mümkündür. Günümüzde mezarda yatanın canlı olduğuna inanılmasa bile gerektiğinde bir canlı gibi hayatın akışını ve insanları etkilediğine dair inanışlar vardır. Mezarda yatan, doğal olarak mezarın somut varlığının da sahibidir. O, mezara zarar verilmesini engeller, buna yelteneni cezalandırır (Ayran Dede, Şeyh Yusuf, Değirmenci Dede). Mezarın üzerine inşa edilen yapıya zarar verir (Adsız Türbe 2). Rüyada birilerine görünüp mezarının veya türbesinin yapılmasını ya da bakımını ister (Ziya Efendi, Şeyh Yusuf). Mezar civarından bir şeyler

alınmasına kızar ve almaya yelteneni zarara uğratar (Şeyh Ömer Ayran Dede). Kimi zaman pınardan su taşırken görünür (Şeyh Yusuf), kimi zaman insanlara maddi yardımı dokunur (Budak Efendi, Cemaleddin Rufai). İşlenen bir kabahat sebebiyle yardım etmekten vazgeçtiği olur (Şeyh Yusuf). Bazı kabahatler işlendiğinde insanları çarpar (Şeyh Ömer, Adsız Türbe 2). Köylünün koruyucusu olarak algılandığı için vergi tahsildarını cezalandırır (Şeyh Ömer). Bazen olaylara doğrudan müdahale etmeyip türbe yakınındaki ağacın dalıyla hırsızları kovalar (Katran Dede). Mezarda kimi zaman sıra dışı sesler duyulur (Büyükdede'deki bir yatır).

Türbelerin somut mimarisi ve türbede gömülü olanın kimliği halk nazarında oldukça bütünleşiktir. Çoğu zaman türbeden mi yoksa türbede yatandan mı söz edildiği cümlelerin bağlamından anlaşılır. Keramet taşıyan bir olay, somut bir türbe/yatıra atfedilmeyebilir ancak bu keramet, veli/dede anlatılarından iz taşır. Bunun bir örneği Dedebeş ve Budak Efendi türbelerinin yakınında ikamet eden bir kadının anlattıklarında mevcuttur. Bu kadın, bebeğini dünyaya getirdikten sonra rüyasına bir dede girer ve ona "Dışarıya elbiseler koydum, kimseye anlatma!" der. Ancak kadın dışarı çıktığında elbise göremez (KK-34). Kadın, anlatıdaki bu dedeyi hiçbir türbeyle ilişkilendirmemiştir. O mahaldeki türbelerin etrafında gelişen anlatıların etkisiyle kendiliğinden bir inanış geliştirmiş ve sözlü kültür meydana getirmiştir. Rüyasında kendisine görünenin bir dede olduğu kanaatine varmış, ancak bu dedeyi o mahaldeki türbelerin hiçbirisiyle ilişkilendirmemiştir.

Kaynak kişilerin hafızalarında çok sayıda efsane, menkıbe, keramet yaşamakta ve bunlar -istisnaları dışarıda tutulduğunda- büyük bir inançla anlatılmaktadır. Hayvan kılığına girme (Şeyh Ömer), hayvanları çalıştırma (Şeyh Ömer), orduya tükenmez erzakla yardım etme (Şeyh Ömer, Ayran Dede), padişaha ferasetli tavsiyelerle fethe vesile olma (Şeyh Ömer, Ayran Dede), askere fiilen yardımı dokunma (Sütçü Dede, Helvacı Dede, Ayran Dede, Şeyh Ömer), yaz sıcaklığında eritmeden kar taşıma (Bulgar Bozoğlan) bunlar arasında sayılabilir.

Çalışmada ziyaret kültürünün hem yerleşim merkezli hem de çevredeki yerleşim alanlarını kapsayacak şekilde diğer türbelerle beraber ele alınmasının gerekliliği görülmüştür. Bunun sebebi halkın, türbeler arasında akrabalık, yakınlık bağları kurma eğiliminde olmasıdır (Kartal, 2017: 59, 60). Kaynak kişiler, aralarında kilometrelerce mesafe olsa bile Ayrancı civarındaki Bulgar Bozoğlan mezarı ile Halkapınar yakınındaki Şeyh Yusuf veya Ulukışla yakınındaki Şeyh Ömer türbeleri arasında kardeşlik bağı oluşturmaktadır. Ayran Dede ve Bulgar Bozoğlan'ın ortak menkıbeleri de kurulan bu kardeşlik bağıyla alakalıdır. Yine bunun gibi şehir merkezindeki Dedebeş, Bayraktar Dede ve Budak Efendi'nin kardeş olduklarına da yaygın şekilde inanılmaktadır. Katran Dede, çevredeki altı türbe ile ilişkilendirilmekte ve yedi kardeş olarak anılmaktadır. Bu çalışmada da sosyal ve kültürel ilişkilerin siyasi sınırları aştığı, farklı ilçelerdeki (Ereğli, Ayrancı, Halkapınar, Ulukışla) mezarlar arasında akrabalık, kardeşlik gibi ilişkiler kurulduğu görülmüş, inanış ve ritüellerde genelin dışında özel benzerlikler tespit edilmiştir. Mesela, Şeyh Yusuf, Ayran Dede ve Şeyh Ömerli türbelerini bazı anlatıcılar üç, bazı anlatıcılar yedi kardeşe bağlamakta ancak yedi kardeşe bağlayanlar diğer kardeşlerin adlarını

sayamamaktadır. Türbelerde yatanların birbirinin kardeşi mi arkadaşı mı olduğu konusu hafızalarda belirsizdir. Büyükdede'deki bir kaynak kişi, köy içindeki mezarların kardeşlere ait olduğuna inanırken aynı köydeki bir başka kişi, köyündeki türbede yatan ile bir başka köydeki türbede yatanı kardeş veya arkadaş olarak algılamaktadır.

Etraflarında ritüel gelişen türbeler hususunda Değirmenci Dede dikkat çekmektedir. Bu açık türbedeki değirmen taşının deliğinden çocuk geçirme, ahali tarafından yıllar boyunca devam ettirilmiştir. Yine bunun gibi Sütçü Dede Türbesi'nde gerçekleştirilen suya kavurga/bulgur atıp yeme eylemi de kadınlar tarafından bölgedeki akarsu kurutulana kadar yaşatılmıştır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Ereğli ilçesi ile ilçeye komşu Ayrancı (Karaman) ve Ulukışla (Niğde) ilçelerinde alan araştırması temelli gerçekleştirilen bu çalışmada etrafında inanış ve ritüel gelişen toplam 19 türbe ele alınmış, türbenin ve sahibinin etrafında gelişen sözlü kültür ürünleri değerlendirilmiştir.

Kültürü nesilden nesile aktaran somut mekânlar olarak düşünüldüğünde türbelerin fiziki varlıklarının sürekliliği, millî kimlik açısından önem arz etmektedir. Karamanoğulları, Selçuklu, Osmanlı dönemlerinde kale içi (sur içi) tabir edilen kent merkezinde vücut bulan türbeler, günümüzde ekonominin hayat bulduğu ilçe merkezinde kalmaları ve acımasız şehirleşme sebebiyle kısmen yok olmuş, kısmen de işyerleri arasında sıkışmış vaziyettedir. Bu kültür varlıklarının yerel yönetimlerce gözetilmesi ve şehir imar planlarının yok olmalarını önleyici şekilde düzenlenmesi gerekmektedir. Konyalı tarafından 1970'te kayda geçirilen ancak günümüzde fiziki varlığına rastlanmayan Dedebeş Türbesi bu konunun somut örneklerindendir.

Türbe ziyaretlerinin çocuk sahibi olma, çocuğun geleceğiyle ilgili talepte bulunma, sağlığa kavuşma, günahlardan arınma gibi konularda; ritüellerin ise kurban sunma, mum yakma, mum yapıştırma, toprağı suyla ıslatıp içme, pilav dağıtma konularında yoğunlaştığı belirlenmiştir. Türbelerde gömülü olduğuna inanılan kişilerin başlıca eylem ve kerametlerinin hayvan donuna girme, orduya yardım etme, fethe vesile olma, yaz ayında kar taşıma olduğu; bazı türbelerde yattığına inanılanlar arasında kardeşlik veya arkadaşlık gibi yakınlık ilişkilerinin bulunduğu da tespit edilmiştir.

Şehir merkezinde türbe etrafında, köylerde ise bütün köy genelinde atalar kültünün canlı olarak yaşadığı; Şeyhomerli, Büyükdede gibi köylerde türbelerin sosyal hayatı düzenleyici rolünün ön plana çıktığı gözlemlenmiştir. Pek çok ilde örnekleri görülen türbeler arasındaki kardeşlik veya akrabalık ilişkisi, Ereğli türbelerinde de canlı olarak karşımıza çıkmıştır.

Çevre köylerde doğmuş ancak itibarıyla Ereğli'de yaşayan vatandaşlarla yaptığımız görüşmelerde özellikle Karacadağ köylerinde de "dede" adıyla anılan kült mezarların varlığı ortaya çıkmaktadır. Bu köyler büyük oranda göç verdiği için söz konusu mezarlar etrafında gerçekleştirilen ritüeller azalmıştır. Köylerdeki yağmur duası gibi etkinliklerden de ancak tesadüfen haberdar olunabilmektedir. Literatüre kazandırma adına bu mezarlar etrafındaki

sözlü kültürün derlenmesi için daha kapsamlı çalışmalar yapılabilir. Böylece Anadolu'nun çıplak gözle görüldüğünden çok daha derin kültürel köklere sahip olduğu görülecektir.

KAYNAKÇA

- ABANOZ, Süleyman (2023). "Ziyaret Dindarlığı Üzerine Psikososyolojik Bir Araştırma: Hacı Bayram-ı Veli Örneği", *Kocatepe İslami İlimler Dergisi*, 6 (1), ss. 20-39.
- AK, Muammer (2018). "Kültürel Kimlik ve Toplumsal Hafıza Mekânları Olarak Ziyaret Yerleri", *Turkish Studies*, 13 (3), ss. 13-25.
- AKTAŞ CANSIZ, Meral (2019). "Nitel Veri Toplama Teknikleri", *Eğitimde Araştırma Yöntemleri*, ed. Haluk Özmen ve Orhan Karamustafaoğlu, Konya: Pegem Akademi.
- BAŞ, B. Süleyman (1974). *Ayrancı Bucağı Çevre İncelemesi*, Konya: Yeni Kitap Basımevi.
- BAYRAM, Mikâil (2003). "Ereğli'de Medfun Olan Şeyh Şihabü'd-din Makbul Kimdir?", *Türkiye Selçukluları Üzerine Araştırmalar*, Konya: Kömen Yayınları.
- BİLİCİ, M. Arif, Hilmi EREL ve Fethi ERTEKİN (2005). *Ereğli ve Yöresi, Herecieia Kybistra*, Konya: Memleket Gazetesi Basımevi.
- CİHANGİR, İ. Serhan ve Kadriye AKMEŞE ALEV (2023). "Somut Olmayan Kültürel Miras Perspektifinde Veli Kültürleri (İnanç Önderleri) ve Yemek: Niğde Şeyh Ömerli Köyü Pilav Ayran Şenliği", *International Social Sciences Studies Journal*. 9 (113), ss. 7552-7563.
- ÇERİBAŞ, Mehmet (2021). *Kadirli Folklorunda Eski Türk İnançları*, Çanakkale: Paradigma Akademi Yayınları.
- ERSAY YÜKSEL, Ayşe (2023). "Beylikler Döneminde Anadolu'da İnşa Edilen Ahî Yapıları Hakkında Bir Değerlendirme", *Diyanet İlmi Dergi*, 59 (4), ss. 1305-1338.
- GÜRBUDAK, Tefvik (1993). *Zaman Sürecinde Ereğli*, Konya: Arı Ofset Matbaacılık.
- GÜRBUDAK, Tefvik (2013). *Tarihte Ereğli Ereğli'de Folklor*, Konya: Koza Yayıncılık.
- HACIGÖKMEN, M. Ali (2010). "Selçuklular Zamanında Ereğli'de Ahiler Hakkında Bir Araştırma", *Pursuit of History*, 2 (4), ss. 105-120.
- İNANIR, Ahmet (2014). "XVI. Yüzyıl Osmanlı Fetvalarında Ahilik", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 36, ss. 103-138.
- KAPLAN, Haktan (2022). *Türk Kültüründe Ziyaret Olgusu*, Konya: Palet Yayınları.
- KAPLAN, Haktan ve Selçuk PEKER (2022), "Konya Efsanelerinin Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi", *Eğitim Araştırmaları 2022*, ed. Hafize Gümüş ve Menşure Alkış Küçükaydın, Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Yayınları.
- KARAMAĞARALI, Beyhan (1990). "Ereğli Şeyh Şihâbü'd-Din Sühreverdî Külliyesi Kazısı", *Vakıf Mevzuatının Aksayan Yönleri; Kıbrıs Vakıf İdaresi Çalışmaları ve Türk Vakıf Medeniyetinde Vakıf Eski Eserlerin Restorasyonu Seminerleri Ankara 5-7 Aralık 1989*, Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü, ss. 255-278.

- KARTAL, Atila. (2017). "Konya'da Türbeler Etrafında Oluşan Adlandırmalar", *Turkish Academic Research Review*, 2 (3), ss. 55-67.
- KONYALI, İ. Hakkı (1970). *Âbideleri ve Kitâbeleri ile Konya Ereğli'si Tarihi*, İstanbul: Fatih Matbaası.
- PEKER, Selçuk (2009). "Ereğli (Konya) Kaynaklı Bir Erkek Adı: Abitter", *1. Ulusal Konya-Ereğli Kemal Akman Meslek Yüksekokulu Tebliğ Günleri*, 1, ss. 176-187.
- PEKER, Selçuk ve Haktan KAPLAN (2023). "Orta Torosların Zirvesinde Bir Kutsal Mekân: Bulgar Bozoğlan", *Kahramanın Mitik Yolculuğu Prof. Dr. Fuzuli Bayat Armağanı*, ed. B. Atsız Gökdag ve Esra Çam, İstanbul: İhlamur Akademi, ss. 251-270.
- SELÇUK, Ali (2004). "Tahtacıların Doğum ile İlgili İnanç ve Uygulamalarına Fenomenolojik Bir Yaklaşım", *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 16, ss. 163-180.
- URL-1: <https://nvi.gov.tr/konya/istatistikler> (11.05.2025)
- ÜNLÜ, Barış (2007). *Ayrancı'nın (Karaman) Coğrafi Etüdü*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ÜRKMEZ, Rauf. K. ve M. Ali KAPAR (2020). "Menkıbevi Kayıtlara Göre XIII. Yüzyıl Anadolu'sunda Evhadi Dervişlerinin Yayıldığı Şehirler", *Buhara'dan Konya'ya İrfan Mirası ve XIII. yy. Medeniyet Merkezi Konya*, ed. Dilaver Gürer ve Murat Şimşek, Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi.
- YALMAN (YALGIN), A. Rıza (1993), *Cenupta Türkmen Oymakları*, II, Ankara: Kültür Bakanlığı.
- YÖRÜK, Doğan (2009). *XVI. Yüzyılda Ereğli Kazâsı*, Konya: Dizgi Ofset.

KAYNAK KİŞİLER¹

- KK-1: Osman Akça, Ereğli/Büyükdede, 1960, ilkokul, Temmuz 2025.
- KK-2: Hatice Akkaya, Ulukışla/Şeyhomerli, ?, tahsili yok, Ekim 2025.
- KK-3: Nurdane Akkaya, Ulukışla/Kılan, 1960, ilkokul, Ekim 2025.
- KK-4: Hasan Hüseyin Aksu, Ayrancı, 1959 Temmuz, ?, Temmuz 2025.
- KK-5: Bekir Altınkaya, Ulukışla/Şeyhomerli, 1948, ilkokul, Ekim 2025, ninesinden.
- KK-6: Adnan Altıntaş, Ereğli, 1971, lise, Eylül 2022.
- KK-7: Hasan Aydın, ?, 1953, ilkokul, Eylül 2022.
- KK-8: Osman Aydoğan, Ulukışla/Şeyhomerli, 1927, ilkokul, Kasım 2025.
- KK-9: Burhan Balcı, Ereğli/Büyükdede, 2008, ortaokul, Eylül 2025.
- KK-10: Mehmet Balcı, Ereğli, 1956, lise, Eylül 2025, Ulu Cami hocası Abdullah Tekin'den.
- KK-11: Besim Süleyman Baş, Ayrancı, 1941, önlisans, Ekim 2025.

¹ Kaynak kişi bilgileri "ad, soyad, doğum yeri, doğum tarihi, eğitim durumu, derleme tarihi ve (varsa) kimden öğrendiği" sıralamasıyla verilmiştir.

- KK-12: İbrahim Başbudak, Ulukışla/Şeyhömerli, 1952, ilkokul, Ekim 2025.
- KK-13: İsmail Bozkurt, Ayrancı/Hüyükburun, 1941, ?, Temmuz 2025.
- KK-14: Ahmet Boztaş, Ayrancı/Dokuzyol, 1963, öğretmen, Eylül 2025.
- KK-15: Berat Camcı, Ayrancı, 1982, ?, Temmuz 2025
- KK-16: Yavuz Candan, Ayrancı, 1964, lisans, Temmuz 2025.
- KK-17: Emirhan Çakıl, Ereğli/Büyükdede, 2012, ilkokul, Temmuz 2025.
- KK-18: İsmet Çelik, ?, 1952, lise mezunu, Eylül 2025.
- KK-19: Nazmiye Çelik, Ayrancı, 1956, ?, Eylül 2025.
- KK-20: Meryem Çoban, Ayrancı/Divle, 1977, ?, Eylül 2025.
- KK-21: Seyit Çölgeçen, ?, 1940, öğretmen, Mayıs 2025
- KK-22: Yaşar Demircan, ?, 1944, önlisans, Mayıs 2025, bizzat yaşamış.
- KK-23: Mustafa Derici, Ayrancı, 1937, ?, Eylül 2025.
- KK-24: Fırat Doğan, ?, 1940 ilkokul, Mayıs 2025.
- KK-25: Firdevs Doğan, Ereğli/Tont, 1940, Temmuz 2025.
- KK-26: Zeki Dönmez, Ereğli/Büyükdede, 1960, ?, Eylül 2025.
- KK-27: Ali Elvan, Ayrancı, 1982, ?, Eylül 2025.
- KK-28: Hamit Eren, ?, 1956, lise, Eylül 2022.
- KK-29: Mustafa Erkek, Ayrancı, 1959, ortaokul, Eylül 2025.
- KK-30: Mehmet Emin Göksel, ?, 1958, lise, Temmuz 2025.
- KK-31: Meryem Gümüştas, ?, 1953, tahsili yok, Temmuz 2025.
- KK-32: Melek Gündoğdu, Ayrancı/Kayaönü, 1950, ?, Eylül 2025
- KK-33: Döndü İlhan, Ereğli/Vanlı, 1954, ilkokul, Ekim 2025
- KK-34: Adını Vermedi, Budak Efendi'yi anlattı, Nisan 2025.
- KK-35: Adını Vermedi, Değirmenci Dede'yi anlattı, Temmuz 2025.
- KK-36: Adını Vermedi, Ebu Derda'yı anlattı, Nisan 2025.
- KK-37: Adını Vermedi, Sütçü Dede'yi anlattı, Temmuz 2025.
- KK-38: Adını Vermedi, Şeyh Şihabeddin'i anlattı, Eylül 2023.
- KK-39: Adını Vermedi, Şih Ömer'i anlattı, Ekim 2025.
- KK-40: Emine İşler, Ayrancı, 1951, ?, Eylül 2025.
- KK-41: Şerife İşler, Ayrancı, 1954, ?, Eylül 2025.
- KK-42: Hasan Karavelioğlu, ?, 1949, ilkokul, Mayıs 2025.
- KK-43: Hasan Karayel, Ayrancı, 1954, ?, Eylül 2025
- KK-44: Fahrettin Kartal, ?, 1944, ilkokul, Mayıs 2025.
- KK-45: Ömer Kaymakçıoğlu, Ulukışla/Şeyhömerli, 1950, ilkokul, Ekim 2025.

- KK-46: Hüseyin Kılıç, ?, 1963, lise, Eylül 2022.
- KK-47: Ferdane Kılıçer, Ayrancı, 1931, ?, Eylül 2025.
- KK-48: Züriyet Kılıçer, Ayrancı, 1963, ?, Eylül 2025.
- KK-49: Hüseyin Koçak, Ereğli, 1940, ?, Ağustos 2025.
- KK-50: Nuriye Konukçu, Ereğli/Çayhan, 1948, tahsili yok, Ekim 2025.
- KK-51: Osman Konukçu, Ulukışla/Şeyhomerli, 1940, ?, Ekim 2025.
- KK-52: Alihan Korkmaz, Ayrancı, 2002, ?, Eylül 2025.
- KK-53: Ali Köymen, Ereğli/Büyükdede, ?, ilkokul, Temmuz 2025.
- KK-54: Nurgül Köymen, Ereğli/Büyükdede, 1972, ilkokul, Temmuz 2025.
- KK-55: Zehra Köymen, Ereğli/Büyükdede, 1956, ilkokul, Temmuz 2025.
- KK-56: Mustafa Kurnaz, Ereğli/Büyükdede, 1982, ilkokul, Temmuz 2025.
- KK-57: Duran Kurnaz, Ereğli/Büyükdede, 1959, ilkokul, Temmuz 2025.
- KK-58: Durmuş Kuzucu, Ereğli, 1948, yüksekokul, Mart 2025.
- KK-59: Talat Kürekçi, Ayrancı, 1950, büyüklerinden dinlemiş, Eylül 2025.
- KK-60: Mehmet Okan, ?, 1940, ilkokul, Temmuz 2025.
- KK-61: Ali Oktay, Ereğli/Büyükdede, 1955, ilkokul, Eylül 2025.
- KK-62: Emin Oktay, Ereğli/Büyükdede, 1944, ilkokul, Eylül 2025.
- KK-63: Marziye Oktay, Ereğli/Büyükdede, 1954, ilkokul, Eylül 2025.
- KK-64: Zeynep Oymak, ?, 1964, ilkokul, Nisan 2025.
- KK-65: Bünyamin Öksüzöğlü, Ayrancı/Kayaönü, 1955, Eylül 2025.
- KK-66: Sıtkı Özbek, Karapınar/Kayalı, 1942, tahsili yok, Nisan 2025.
- KK-67: Mustafa Özbudak, Ulukışla/Şihömer, 1969, önlisans, Ekim 2025.
- KK-68: Ali Özçelik, Ereğli/Büyükdede, 1958, ilkokul, Eylül 2025.
- KK-69: Leyla Özçelik, Ereğli/Tont, 1963, lise, Eylül 2025.
- KK-70: Sebahattin Özdere, Ereğli/Büyükdede, 1959, ortaokul, Temmuz 2025.
- KK-71: Zeliha Özdere, Ayrancı/Berendi, 1964, ilkokul, Temmuz 2025.
- KK-72: Murat Özgencioğlu, ?, 1982, üniversite, Eylül 2025.
- KK-73: Havva Özşenol, ?, 1947, ilkokul, Temmuz 2025.
- KK-74: Durdane Paçalı, ?, 1940, tahsili yok, Temmuz 2025.
- KK-75: Musa Paçalı, ?, 1949, lise, Temmuz 2025.
- KK-76: Ali Parlar, Ayrancı/Kıraman, 1936, Eylül 2025 .
- KK-77: Cafer Pekgöz, ?, 1977, lise, Eylül 2025.
- KK-78: Ersan Renkliboya, ?, 1981, lise, Eylül 2025.
- KK-79: Murtaza Sağdıç, Ayrancı/Akpınar, 1959, Temmuz 2025.
- KK-80: Naziye Sağlık, Ayrancı, 1951, Temmuz 2025.

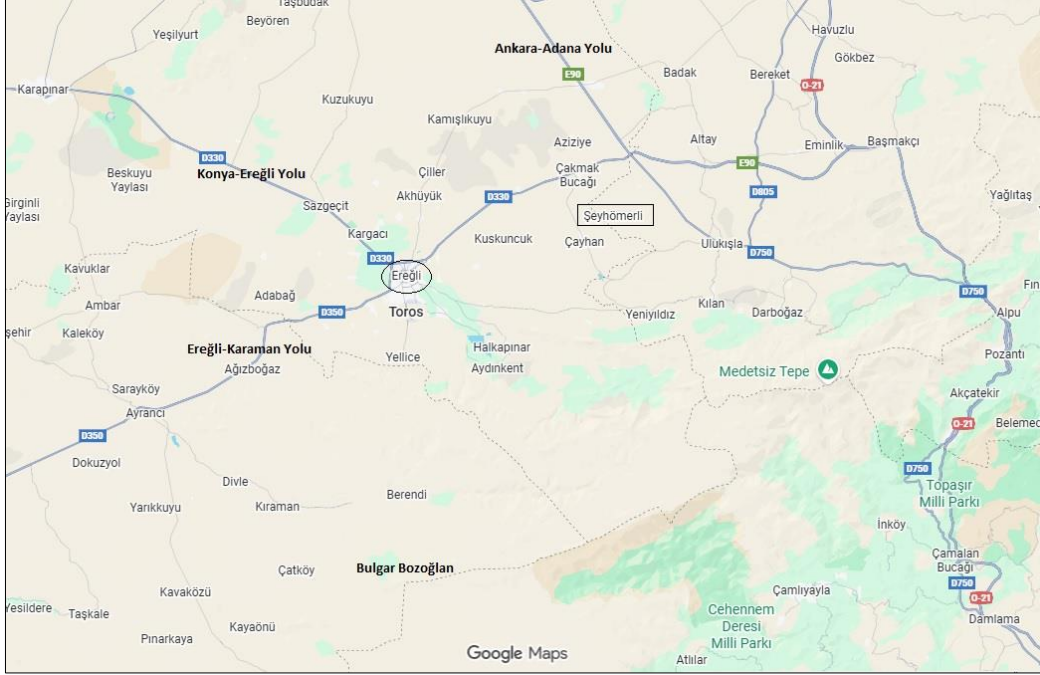

- KK-81: Cumali Sarıbudak, ?, 1959, ilkokul, Haziran 2025.
KK-82: Mustafa Savran, ?, 1969, ilkokul, Haziran 2025.
KK-83: Ayşe Sirkeci, Ayrancı, 1963, Temmuz 2025.
KK-84: Doğan Solmaz, Ereğli/Büyükdede, 1950, önlisans, Eylül 2025.
KK-85: Hamdiye Şahin, Halkapınar/İvriz, 1964, ilkokul, Eylül 2025.
KK-86: Secahattin Şekerci, ?, 1970, lise, Ekim 2025.
KK-87: Şerife Şenol, ?, 1963, ilkokul, Ekim 2025.
KK-88: Abdullah Tamer, Ulukışla/Şeyhömer, 1956, ortaokul, Ekim 2025.
KK-89: Hüseyin Tanrıverdi, ?, 1956, lise, Mayıs 2025.
KK-90: Cavit Taşçı, Ayrancı, 1949, Eylül 2025.
KK-91: Fatma Taşkın, Ayrancı, 1956, Eylül 2025.
KK-92: Mehmet Tatlısu, Ulukışla/Şeyhömer, 1968, ilkokul, Ekim 2025.
KK-93: Merdimeydan Tatlısu, Ulukışla/Şihömer, 1958, ilkokul, Ekim 2025.
KK-94: Yavuz Tatlısu, Ulukışla/Şeyhömer, 1981, lise, Ekim 2025.
KK-95: Ali Toygar, Ulukışla/Şeyhömer, 1952, ilkokul, Kasım 2025.
KK-96: Mahmut Ulusoy, Ulukışla/Şeyhömer, 1969, ilkokul, Ekim 2025.
KK-97: Necip Uygun, ?, 1933, ilkokul, Eylül 2023.
KK-98: Fadime Ünal, ?, 1952, tahsili yok, Eylül 2025.
KK-99: Halit Ünüvar, Ereğli/Büyükdede, 1958, lise, Eylül 2025.
KK-100: Fahrettin Yağız, ?, 1942, ilkokul, Temmuz 2023.
KK-101: Sebahat Yağız, ?, 1942, ilkokul, Eylül 2025.
KK-102: Fethi Yıldız, Ulukışla/Şihömer, 1970, ilkokul, Ekim 2025.

EKLER:

1. HARİTALAR

Harita 1: Bölge Haritası

2. FOTOĞRAFLAR

Fotoğraf 1: Abitter Dede (Ebu Derda) Türbesi

Fotoğraf 2: Abitter Dede (Ebu Derda) Türbesi Kitabesi

Fotoğraf 3: Ayran Dede Türbesi

Fotoğraf 4: Ayran Dede Mezarı

Fotoğraf 5: Bayraktar Dede Türbesi

Fotoğraf 6: Budak Efendi Türbesi

Fotoğraf 7: Bulgar Bozoğlan Türbesi

Fotoğraf 8: Cemaleddin Rufai Türbesi

Fotoğraf 9: Değirmenci Dede Türbesi

Fotoğraf 10: Değirmenci Dede Türbesinde Değirmen Taşı

Fotoğraf 11: Helvacı Dede Türbesi

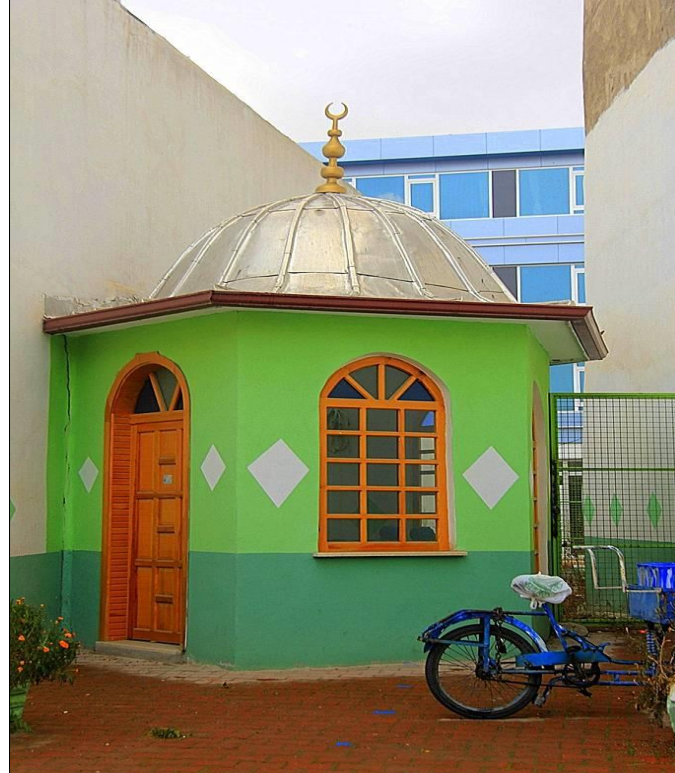
Fotoğraf 12: Helvacı Dede Türbesi

Fotoğraf 13: Katran Dede Türbesi

Fotoğraf 14: Katran Dede Türbesinde Yağmur Duası Yemeği

Fotoğraf 15: Pirömer ve Adil Dede Türbeleri

Fotoğraf 16: Sütçü Dede (Mustafa Bey/Emetullah Hanım) Türbesi

Fotoğraf 17: Şeyh Ömer Türbesi

Fotoğraf 18: Şeyh Ömer Mezarı

Fotoğraf 19: Şeyh Şihabeddin Türbesi

Fotoğraf 20: Şeyh Yusuf Türbesi

Fotoğraf 21: Ziyaret Mevkiinde (Şeyhomerli Köyü) Meçhul Mezar

Fotoğraf 22: Bulgar Bozoğlan Ziyareti Afişi

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı: Bu yazı iki yazar tarafından hazırlanmıştır.

Destek ve Teşekkür Beyanı: Çalışma için maddi ya da fikri olarak destek alınan herhangi bir kurum, kuruluş ya da kişi yoktur.

Çıkar Çatışması Beyanı: Bu çalışmada potansiyel bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Etik Kurul Belgesi: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Bilimsel Araştırmalar Etik Kurulu'nun 21.03.2025 tarihli toplantısında alınan 2025/243 numaralı karar ile ETİK KURUL ONAY belgesi verilmiştir.

